

ISSN 2413-4953

НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Т Р А Н З И Т Н А Я

ЭКОНОМИКА

В НОМЕРЕ:

4

2019

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО
УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДАҒЫ
ГЕНДЕРЛІК МӘСЕЛЕРДІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

COMPARATIVE ANALYSIS OF BANKING SECTOR OF
CHINA AND KAZAKHSTAN

ТРАНЗИТНАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический журнал «Транзитная экономика» является одним из ведущих периодических научных изданий Республики Казахстан в области экономических наук, издается с июля 1997 года, имеет свою стабильную аудиторию.

На страницах журнала Вы найдете широкий спектр различных мнений и полезную информацию по вопросам экономической политики, разработки экономического механизма индустриально-инновационного развития Казахстана, проблемам развития отдельных отраслей и сфер экономики.

Публикации журнала ориентированы на специалистов и аналитиков республиканских и региональных органов управления, государственного сектора экономики, крупных народнохозяйственных структур, высших учебных заведений и научно-исследовательских институтов, студентов, магистрантов, докторантов и круг читателей, проявляющих профессиональный интерес к проблемам социально-экономического развития. В редакционный совет входят ведущие ученые-экономисты Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья.

Периодичность выхода журнала – один раз в 3 месяца.

Подписку на журнал можно оформить во всех почтовых отделениях «Казпочта», в подписных агентствах «Казпочта», «Евразия-Пресс», «Эврика-Пресс».

Индекс подписки 75781. Подписная цена на год для физических и юридических лиц – 10 000 тенге.

Издатель ИП «ХАНШАЙЫМ»:
ИИК KZ90826A1KZTD2020958, КБЕ 19
в Филиале АО «АТФ Банк» г. Алматы:
БИК ALMNKZKA, БИН 721019401132

Условия подписки и размещение статьи:

Обращаться в редакцию по адресу:

050050, г. Алматы, ул. Сатпаева, д. 30а, офис 62

Сайт: www.tranzit-as.kz

E-mail: tranzit_ek@mail.ru, aijan1910@mail.ru

Телефоны: 8 (747) 373 93 26, моб. 8 (701) 373 93 26

ISSN 2413-4953

Научно-практический
журнал
«Транзитная экономика»

Издается с июля
1997 года

Учредитель:
ИП «Ханшайым»

Главный редактор
Айжан Асилова

Редакционная коллегия:

Узан Искаков

(Казахстан)

Жанар Аубакирова

(Казахстан)

Валентина Бондаренко
(Россия)

Асан Сатмурзаев

(Казахстан)

Петя Колева

(Франция)

Айгуль Садваксова

(Казахстан)

Ерканат Темирханов

(Казахстан)

Жангельды Шимшиков

(Казахстан)

Раушан Азбергенова

(Казахстан)

Салима Барышева

(Казахстан)

Журнал
зарегистрирован
в Министерстве
связи и информации
Республики Казахстан

Свидетельство
№ 14503-Ж

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ВОПРОСЫ ТЕОРИИ

Барышева С.К., Насыров Д.Б.
Теоретические и практические аспекты анализа трудового потенциала организации..... 4

Кожамет Е.Н.
Правоохранительные органы: теоретические аспекты и их нормативно-правовое регулирование в РК..... 11

ГЛОБАЛЬНАЯ И РЕГИОНАЛЬНАЯ
ИНТЕГРАЦИЯ

Даулиева Г.Р., Жубаназарова А.С.
Қазақстан Республикасында еңбек нарығындағы гендерлік мәселелерді шешу жолдары..... 18

Нан Х.
Comparative analysis of banking sector of China and Kazakhstan..... 28

Касенова Г.Е., Жакамбаева Н.Е.
Исламские финансы: особенности становления и развития..... 39

Турарова А.М.
Совершенствование системы эффективного управления аграрным производством..... 46

Турдыбекова Л.К.
Комплементарные активы в стратегии управления инновационными проектами..... 56

За содержание публикуемых в журнале авторских материалов и рекламы редакция ответственности не несет.

Мнение автора не всегда совпадает с мнением редакции.

Подписной индекс
75781

Формат 70×108 1/16.
Бумага офсетная
Печать Riso
Тираж 500 экз.
Цена договорная

050050, г. Алматы,
ул. Сатпаева, д. 30а,
офис 62

Тел.: 8 (747) 373 93 26,
8 (701) 373 93 26

<http://tranzit-as.kz/>
tranzit_ek@mail.ru,
aijan1910@mail..ru

Отпечатано в
издательском
центре журнала
«Транзитная экономика»

©Транзитная экономика
2019

Гулимбетова Р.У.

Банк қызметіндегі тәуекелдікті басқарудағы несиелік тәуекел мәселесі... 68

Сапарова Г.Т., Максут Ш.

Методы оценки эффективности использования финансовых ресурсов предприятия: мировой опыт..... 76

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА

Saparova G.T., Ne Y.

Major problems and prospects of state regulation for financial markets..... 88

ИНСТИТУТЫ И ЭКОНОМИ- ЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Заманбеков Ш.З., Дабылтаева Н.Е.

Сыртқы экономикалық қызмет пен әлемдік шаруашылық байланыстар саласындағы мамандарды кәсіби инновациялық дайындаудың негізі..... 95

Асилова А.С.

ҚазҰУ – сапалы білімнің қайнар көзі.. 106

Касенова Г.Е., Сагинбаева А.К.

Роль Казахстанского национального университета имени аль-Фараби в системе высшего образования..... 107

111

Сведения об авторах.....

Информация о членах редакционной коллегии..... 113

Требования к содержанию и оформлению статей

МРНТИ 08.00.12

С.К. Барышева¹, кандидат экономических наук, доцент
Д.Б. Насыров², бухгалтер

¹ Университет Туран, кафедра «Учет и аудит», г. Алматы, Казахстан

² ИП «НН», г. Алматы, Казахстан

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ОРГАНИЗАЦИИ

Аннотация. Особо развернуто под трудовым потенциалом компании понимается образованная на профессиональных знаниях, личных психологических и физиологических характеристик работников, практических навыках, способность приносить требуемый вклад в осуществление целей предприятия, при соответствующем материально-техническом, и организационном обеспечении процесса работы.

С момента своего создания данный критерий прошел эволюционный путь, начиная от его подробного отождествления с трудовыми ресурсами заканчивая представлением его как совокупность способностей к труду. Однако, по сей день важным остается вопрос проектирования практически обоснованного метода эффективной оценки трудового потенциала.

От факторов обеспеченности компании трудовыми ресурсами, соответственно эффективности их использования прямо пропорционально зависят вытекающие результативные аспекты, как объем и своевременность производства, активность использования или эксплуатации оборудования, машин, механизмов или способов улучшения производительности труда и других вытекающих экономических показателей.

Автор в статье раскрывает одну из первоочередных задач менеджмента персонала, как разработка, формулирование, осуществление сбалансированного трудового потенциала и систематическое доведение ее основных положений до всех работников, соблюдение их обоснованных интересов и учет предложений.

Таким образом, правильно сформулированная, стабильная в течение длительного времени, доступная пониманию работников и привлекательная кадровая политика имеет решающее значение для

обеспечения успешной деятельности организации в долгосрочной перспективе.

Ключевые слова: трудовой потенциал, движения персонала, трудовые отношения, стабильность, эффективность производства.

Введение. Трудовой потенциал как один из аспектов кадровой политики представляет собой один из главных направлений в работе с кадровым составом предприятия, совокупность важнейших принципов, которыми руководствуется кадровый состав предприятия.

Одной из первоочередных задач менеджмента персонала в организации является разработка, формулирование, осуществление сбалансированного трудового потенциала и систематическое доведение ее основных положений до всех работников, соблюдение их обоснованных интересов и учет предложений. В свою очередь, правильно сформулированная, стабильная в течение длительного времени, доступная пониманию работников и привлекательная кадровая политика имеет решающее значение для обеспечения успешной деятельности организации в долгосрочной перспективе.

Экспериментальная часть. Трудовые отношения – это одна из самых больших трудностей производства. Сложность построения трудовых отношений прямо пропорциональна количеству сотрудников компании. Под описание трудовых отношений, включается широкий круг вопросов, которые включают в себя:

- 1) отношения внутри руководства предприятия;
- 2) отношения между людьми разных уровней власти предприятия;
- 3) отношения сотрудников между собой;
- 4) отношение предприятия с другими компаниями [1].

Далее рассмотрим эти отношения более подробно.

Как правило, в крупных предприятиях, руководство – это те люди, под которых ровняется вся компания и, если между членами руководства происходят какие-либо конфликты, то это может оказать огромный резонанс, и вылиться в большие проблемы, которые могут привести к критическому понижению успеха в деятельности организации.

Люди разных уровней власти – это разделение членов организации на разные масштабы влияния на предприятие. К примеру, между директором и менеджерами организации или же между менеджером и разнорабочими предприятия. Тут огромнейшую роль играют умение управлять и при этом выстраивать отношения, построенные на доверии и уважение [2].

Отношения сотрудников между собой, в частности между работниками, официально имеющими одинаковые полномочия в организации. Такие конфликты не редкость, и практически в каждой

организации они случаются. Мотивов у таких конфликтов множество, как желание выделиться некоторых сотрудников на фоне других перед руководством в целях получения привилегий, либо же какие-либо ссоры, построенные на житейской почве.

Как правило, любая организация рано или поздно начинает взаимодействовать с другими предприятиями. Зачастую взаимодействие участвуют в основном руководства компаний. Тут очень важно, найти правильный баланс в получение выгоды для обеих компаний. И если организации смогут грамотно распределить обязанности с обеих сторон, то это должно привести к максимальному использованию трудовых ресурсов обеих организаций, и возникновению эффекта синергии.

Из этого, мы сделали вывод, что трудовой потенциал предприятия, верно, представлять в виде системы, включающей в себя несколько компонентов или составляющих, которые графически представлены на рис. 1.

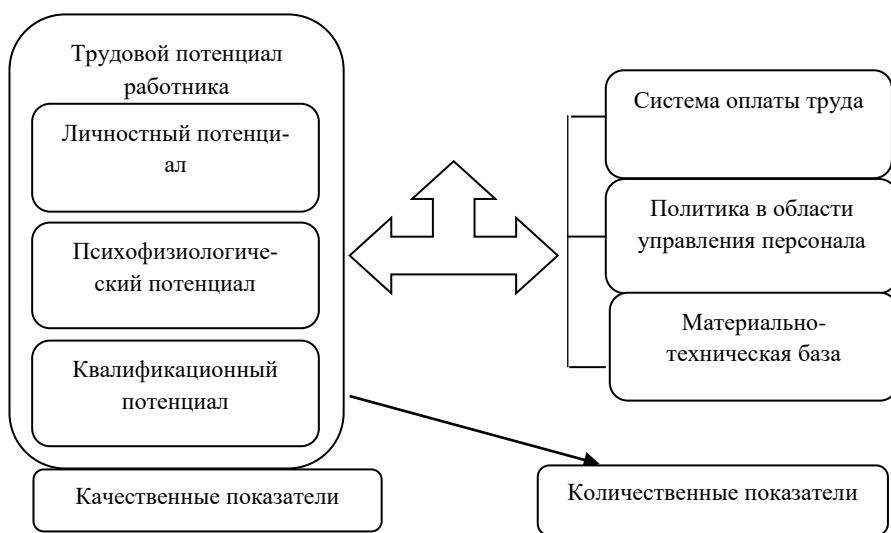

Рисунок 1 – Структура трудового потенциала предприятия

Примечание: рисунок 1 составлен на основе источника [2]

Выше было сказано, что структурной единицей трудового потенциала предприятия стоит считать трудовой потенциал каждого индивидуального сотрудника. Трудовой потенциал работника, в свою очередь, состоит из личностных, психофизиологических и квалификационных характеристик, которые выражаются при помощи качественных и количественных показателей [3].

Второй блок схемы содержит три компонента, имеющих в структуре любого предприятия, и оказывающих влияние на трудовой потенциал работников и в то же время являющихся частью системы трудового потенциала предприятия, такие как:

1. Система оплаты труда отвечает за социальную и мотивационную функции, кроме того заработная плата должна обеспечивать достойное существование работника, а также мотивировать его к высокопродуктивному труду;

2. Политика в области управления персоналом включает в себя все мероприятия, ориентированные на подбор персонала, его развитие и обучение;

3. Материально-техническая база является совокупностью основных и оборотных средств, необходимых для реализации трудового потенциала работников [4].

Методика анализа трудового потенциала в рыночных условиях предполагает следующие этапы:

1) Выявление показателей, для анализа характеристики состояния и эффективности использования трудовых ресурсов;

2) Определение значений отобранных показателей и расчет динамики их изменения;

3) Выявление факторов и причин, которые повлияли на изменение показателей использования трудовых ресурсов;

4) Проведение анализа каждого из выявленных факторов, по отдельности и в связи с другими факторами;

5) Выработка рекомендаций, для принятия решений, направленных на повышение эффективности использования трудовых ресурсов [5].

Стабильность функционирования компании зависит от наличия высококвалифицированных специалистов и правильного управления трудовыми ресурсами. Резерв и повышение эффективности использования трудовых ресурсов, анализ будущих расходов по оплате труда являются основной управленческой задачей. Грамотное использование всего трудового потенциала и производительной силы предприятия выражает показатель производительности труда.

Преобразование трудовых ресурсов в работу состоит из нескольких этапов:

1) Возникновения – трудовые ресурсы некоторое множество трудоспособных работников, обладающих совокупностью физических и духовных способностей, т.е. выступают в качестве потенциальной рабочей силы;

2) Становления – трудовые ресурсы занимают рабочие места, активизируется процесс расходования физических и умственных способностей, и трудовые ресурсы становятся рабочей силой;

3) Активности – рабочая сила, затрачиваясь во времени и реализуясь в трудовом процессе, разрабатывает потребительные стоимости.

Заключение. Таким образом, было установлено, что принципиально главной составной частью реализации устойчивого развития трудового потенциала должна стать скоординированная система оплаты труда и вознаграждения за его результаты. Решение проблемы требует выработки безошибочной оценочной системы, которые принимаются во внимание такие качественные факторы, как профессиональные навыки, стаж и опыт работы, условия и качество труда, вложение работника в окончательный результат деятельности организации.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Сидельцев С.В. Методологические подходы к оценке трудового потенциала персонала предприятия [Текст] // Проблемы и перспективы экономики и управления: материалы II Междунар. науч. конф. (г. Санкт-Петербург, июнь 2013 г.). – СПб.: Реноме, 2013. – С. 90-92. – URL <https://moluch.ru/conf/econ/archive/77/3927/>

2. Судакова Е.С. Источники и факторы формирования и развития трудового потенциала персонала // Научная дискуссия: вопросы управления и экономики. № 4 (25): сборник статей по материалам XXV международной научно-практической конференции. М.: Международный центр науки и образования, 2014. – С. 105-109.

3. Барышева С.К. «Методика анализа эффективности использования трудовых ресурсов» МНПК «Человеческий капитал в Казахстане: состояние и перспективы роста», посвященная 75-летию известного казахстанского ученого, государственного и общественно-го деятеля, академика НАН РК Сагадиева К.А. – Сборник, 22 февраля 2013 г. С. 65- 70.

4. Савицкая, Г.В. Комплексный анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебник / Г.В. Савицкая. – М.: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 607 с.

5. Дюсембаев К.Ш. Анализ финансовой отчетности: Учебник. – Алматы: Экономика, 2009. – 366 с.

С.К. Барышева¹, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

Д.Б. Насыров², бухгалтер

¹ «Тұран» Университеті, Алматы қ., Қазақстан

² «НН» ЖК, Алматы қ., Қазақстан

Ұйымның еңбек әлеуеттілігін талдаудың теориялық-практикалық негіздері

Түйіндеме. Кәсіпорынның еңбек потенциалы ретінде кәсіптік білім, жұмысшылардың жеке психологиялық және физиологиялық ерекшеліктері, практикалық дағдылар негізінде қалыптасқан жұмыс процесін тиісті материалдық-техникалық және ұйымдастырушылықпен қамтамасыз етілген кәсіпорын мақсаттарын іске асыруға қажетті үлестерін қосу арқылы түсініледі.

Бұл критерий пайда болған сәтінен еңбек ресурстарымен егжей-тегжейлі сәйкестендіруден бастап, еңбекке қабілеттілік жиынтығы ретінде аталуына дейін эволюциялық жолдан өтті. Алайда, бүгінгі күнге дейін еңбек әлеуетін тиімді бағалаудың іс жүзінде негізделген әдісін жасау маңызды мәселе болып келеді.

Өндірістің адам ресурстарымен қамтамасыз етілуі мен оларды тиімді қолдану факторларынан пропорционалды түрде жалпы өндіріс көлемі мен уақтылығы, құрал-жабдықтарды, машиналарды, механизмдерді немесе еңбек өнімділігін жоғарылату әдістері мен басқа да экономикалық көрсеткіштерді белсенді пайдалану сияқты кейінгі өндірістік аспектілер байланысты.

Мақалада автор персоналды басқарудың негізгі міндеттерінің бірі – теңдестірілген еңбек әлеуетін дамыту, қалыптастыру және оның негізгі ережелерін барлық қызметкерлерге жүйелі түрде жеткізу, олардың заңды мүдделерін сақтау және ұсыныстарды қарау сияқты мәселелерді ашып көрсетеді.

Осылайша, дұрыс тұжырымдалған, ұзақ уақыт тұрақты, қызметкерлер түсінетін және тартымды кадр саясаты ұйымның ұзақ мерзімді перспективада жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін өте маңызды болып табылады.

Түйінді сөздер: еңбек әлеуеті, қызметкерлердің қозғалысы, еңбек қатынастары, тұрақтылық, өндірістің тиімділігі.

S.K. Barysheva¹, Acting Associate Professor, Candidate
of Economic Sciences

D.B. Nasyrov², accountant

¹ University «Turan», Almaty, Kazakhstan

² IE «HH», Almaty, Kazakhstan

Theoretical and practical aspects of analysis of labor potential of the organization

Abstract. Under the labor potential of the company is understood as a system of professional knowledge, personal-psychological and physiological characteristics of employees, and practical skills that are needed to make the required contribution to the implementation of the goals of the enterprise, with the appropriate logistical and organizational support of the work process.

Since its inception, this criterion has gone through an evolutionary path, ranging from its detailed identification with labor resources to the representation of it as a set of working abilities. However, to this day, the issue of designing a practically justified method of effective assessment of labor potential remains important.

The resulting productive aspects, such as the volume and timeliness of production, the activity of the use or operation of equipment, machines, mechanisms or ways to improve labor productivity and other resulting economic indicators, directly depend on the factors of the company's availability of human resources, respectively, the efficiency of their use.

The author in the article reveals one of the priorities of personnel management, as the development, formulation, implementation of a balanced labor potential and systematic communication of its main provisions to all employees, compliance with their reasonable interests and consideration of proposals.

Thus, properly formulated, stable over time, accessible to the understanding of employees and attractive personnel policy is crucial to ensure the success of the organization in the long term.

Key words: labor potential, personnel movements, labor relations, stability, production efficiency.

Е.Н. Кожамет, магистрант
Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева,
г. Алматы, Казахстан

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫЕ ОРГАНЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И ИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ В РК

Аннотация. В статье рассмотрены теоретические основы деятельности правоохранительных органов, их задачи, функции, принципы и нормативное регулирование в РК. В каждом государстве существуют правоохранительные органы, которые призваны обеспечивать исполнение требований конституции, законов, указов главы государства и других нормативных актов. Такие органы есть и в Республике Казахстан. К правоохранительным органам относятся: прокуратура, органы внутренних дел, органы национальной безопасности.

Правоохранительная деятельность – это вид государственной деятельности, которая осуществляется с целью охраны права путём применения юридических мер воздействия в строгом соответствии с законом и при неуклонном соблюдении установленного им порядка.

Основной целью деятельности правоохранительных органов является защита права от возможных нарушений, выявление, пресечение, предупреждение правонарушений, а также применение к правонарушителям мер государственного принуждения.

Задачи и цели правоохранительной деятельности видоизменяются в зависимости от того, каким субъектом она осуществляется.

Анализ задач и целей различных правоохранительных органов позволяет говорить о наличии некоторых спорных аспектов правоохранительной деятельности. Основные направления правоохранительной деятельности взаимосвязаны друг с другом и этим определяется актуальность исследования дальнейшего совершенствования деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: правоохранительные органы, правоохранительная деятельность, функции, специальные принципы, государственная служба, отбор кандидатов.

Введение. В каждом государстве существуют правоохранительные органы, которые призваны обеспечивать исполнение требований конституции, законов, указов главы государства и других нормативных актов.

Правоохранительная деятельность как самостоятельный вид государственной деятельности, направленная на профилактику, расследование и раскрытие правонарушений, обеспечение законности и правопорядка, борьбу с преступностью и иными правонарушениями [1].

Под правоохранительными органами подразумеваются органы, которые в той или иной степени несут ответственность за правопорядок в государстве, ведут профилактику и борьбу правонарушений, обеспечивают законность.

Согласно статье 3 Закона Республики Казахстан о правоохранительных органах: «К правоохранительным органам относятся органы прокуратуры, внутренних дел, антикоррупционная служба и служба экономических расследований, осуществляющие свою деятельность в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан» [2].

Экспериментальная часть. Правовой основой службы в правоохранительных органах являются Конституция Республики Казахстан, Трудовой кодекс Республики Казахстан и Закон Республики Казахстан «О государственной службе Республики Казахстан» с особенностями, предусмотренными настоящим Законом, законы Республики Казахстан, регулирующие деятельность правоохранительных органов, и иные нормативные правовые акты Республики Казахстан.

Таким образом, в настоящее время к правоохранительным органам относятся органы внутренних дел (МВД РК), органы прокуратуры (Генеральная прокуратура РК), антикоррупционная служба (Национальное бюро по противодействию коррупции РК) и служба экономических расследований (КГД РК), осуществляющие свою деятельность в соответствии с законодательными актами Республики Казахстан.

Основными направлениями деятельности правоохранительных органов являются:

- защита прав, свобод и интересов граждан нашей страны;
- обеспечение общественного порядка;
- профилактика правонарушений;
- выявление и расследование нарушений с целью привлечения виновных к ответственности;
- принятие мер к лицам, совершившим преступления;
- обеспечение исполнения принятых решений;
- юридическая помощь гражданам.

Учитывая, основные направления деятельности правоохранительных органов, мы сгруппировали их задачи в следующем виде:

- охрана личности – ее прав и свобод;
- общества – его материальных и духовных ценностей;

– государства – его конституционного строя, суверенитета, и территориальной целостности.

Согласно статье 5 Закона РК «О правоохранительной службе», правоохранительный орган – государственный орган, обеспечивающий соблюдение и защиту прав и свобод человека и гражданина, законных интересов физических и юридических лиц, государства, реализующий политику государства по противодействию преступности и иным правонарушениям в соответствии со своей компетенцией, наделенный специальными полномочиями по обеспечению законности и поддержанию общественного порядка, выявлению, предупреждению, пресечению, расследованию правонарушений, исполнению судебных решений по уголовным делам [2].

Функции правоохранительной деятельности

– конституционный контроль: устранение нарушений предписаний Конституции РК;

– правосудие: деятельность суда, направленная на справедливое разбирательство и разрешение гражданских, уголовных, административных и иных дел;

– организационное обеспечение деятельности судов: создание специальными государственными органами условий для нормальной деятельности судов и выполнения их решений;

– прокурорский надзор: выявление и устранение нарушений закона с помощью средств прокурорского реагирования;

– выявление и расследование преступлений: раскрытие преступлений и изобличение виновных, подготовка материалов для окончательного рассмотрения в суде;

– охрана правопорядка и безопасности общества: обеспечение состояния защищенности жизненно важных интересов личности, общества, государства от внутренних и внешних угроз;

– оказание юридической помощи: предоставление всем, кому необходимо, квалифицированной юридической помощи.

Служба в правоохранительных органах осуществляется в соответствии с принципами государственной службы в Республике Казахстан и специальными принципами правоохранительной службы.

Статья 4 Закона РК «О правоохранительной службе» раскрывает специальные принципы правоохранительной службы, к которым относятся:

1) обязательность защиты прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от преступных и иных противоправных посягательств;

2) сотрудничество с институтами гражданского общества;

3) единство подходов к организации правоохранительной службы в правоохранительных органах;

4) единоначалие и субординация (подчиненность);

5) независимость от деятельности политических партий и иных общественных объединений [2].

Важным и необходимым элементом деятельности правоохранительных органов является правовая регламентация государственного управления ими. Она закрепляет разделение компетенции между конкретными правоохранительными и судебными органами, способствует повышению ответственности каждого органа, исключает дублирование и подмену одних органов другими. Определяя компетенцию государственных органов, нормативный правовой акт закрепляет порядок их деятельности, придает им упорядоченность и целеустремленность [3].

Механизм правового регулирования состоит в том, что правовые нормы, устанавливаемые государством, определяют поведение участников управленческих отношений, предоставляя им соответствующие права и возлагая на них определенные обязанности [4].

На службу в правоохранительные органы принимаются на добровольной основе граждане Республики Казахстан, достигшие семнадцатилетнего возраста, способные по своим личным, моральным, деловым, профессиональным качествам, состоянию здоровья и физическому развитию, уровню образования выполнять возложенные на них должностные обязанности.

Отбор кандидатов на службу в правоохранительные органы осуществляется на основе конкурсного отбора. До участия в конкурсе гражданам РК, впервые поступающим на правоохранительную службу, за исключением поступающих на обучение в организации образования, необходимо пройти тестирование на знание законодательства РК и оценку личных качеств, и в результате получить сертификат и заключение. Данные сертификат и заключение ОЛК имеют срок действия 1 год с момента прохождения тестирования, таким образом, кандидат может участвовать в конкурсе в течение одного года [5].

Имея на руках сертификат с положительным результатом, кандидату необходимо обратиться в кадровую службу правоохранительного органа, в который он желает поступить, для направления на прохождение медицинского, психофизиологического освидетельствования и полиграфологического исследования в военно-врачебных комиссиях для определения их годности к службе.

Заключение. Общество в вопросах борьбы с преступностью, как правило, полагается только на правоохранительные органы, хотя экстраординарная роль государства в борьбе с преступностью состоит не в постоянном наращивании полицейских сил в решении проблем контроля над преступностью, а в партнерстве с населением и защите правопослушных граждан. «Степень эффективности реализации Концепции правовой политики Казахстана на период с 2010 до 2020 года, утвержденной Указом Президента страны от

24.08.2009 года, зависит от того, в какой мере содержание правовых норм будет осознано как членами общества, так и государственными органами и их должностными лицами, от готовности добровольно и добросовестно выполнять предписания нормативных правовых актов». Таким образом, можно напомнить известную мысль о том, что каждое общество заслуживает такой уровень правопорядка, который само допускает. В этой связи мы должны активнее развивать общественные формы контроля за соблюдением законности. Положительный опыт участия общественности в деятельности институтов государства свидетельствует о том, что наибольший эффект в области защиты прав, свобод и законных интересов человека достигается при включении в структуру общественного контроля возможностей средств массовой информации и неправительственных организаций [3].

Таким образом, правоохранительная деятельность в РК – это наделенная полномочиями деятельность специально уполномоченных органов, направленная на защиту общества и граждан, обеспечение в государстве законности и порядка, путем определенных действий различного характера, которые проводятся в определенной процессуальной форме.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.03.2017 г.)
2. Закона Республики Казахстан «О правоохранительной службе» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.01.2020 г.)
3. Чукмаитов Д.С. «Некоторые вопросы реформирования правоохранительных органов Казахстана» Материалы Международной научно-практической конференции от 19.11.2010 г.
4. Кемали Е.С. Судебные и правоохранительные органы Республики Казахстан: Учебное пособие / Кемали Е.С., Алматы: «NURPRESS», 2016 – 298 с. – ISBN 9789965830846.
5. Попова Н.Ф. Административное право: Учебник / Попова Н.Ф. – Москва: Юрайт, 2019. – 333 с. – ISBN 9785534122244.

Е.Н. Қожахмет, магистрант
Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы,
Алматы қ., Қазақстан

Құқық қорғау органдары: ҚР-дағы нормативтік-құқықтық реттелуі және олардың теориялық аспектілер

Түйіндеме. Мақалада құқық қорғау органдары қызметінің теориялық негіздері, олардың міндеттері, функциялары, принциптері және ҚР нормативтік реттелуі қарастырылған. Әрбір мемлекетте Конституция, заңдар, Мемлекет басшысының жарлықтары және басқа да нормативтік актілер талаптарының орындалуын қамтамасыз етуге арналған құқық қорғау органдары бар. Мұндай органдар Қазақстан Республикасында да бар. Құқық қорғау органдарына: прокуратура, ішкі істер органдары, Ұлттық қауіпсіздік органдары жатады.

Құқық қорғау қызметі – заңға қатаң сәйкестікте Ықпал етудің заңдық шараларын қолдану жолымен және ол белгілеген тәртіпті мүлтіксіз сақтай отырып, құқықты қорғау мақсатында жүзеге асырылатын мемлекеттік қызмет түрі.

Құқық қорғау органдары қызметінің негізгі мақсаты құқықты ықтимал бұзушылықтардан қорғау, құқық бұзушылықтарды анықтау, жолын кесу, алдын алу, сондай-ақ құқық бұзушыларға мемлекеттік мәжбүрлеу шараларын қолдану болып табылады.

Құқық қорғау қызметінің міндеттері мен мақсаттары оны қандай субъект жүзеге асыратындығына байланысты түрі өзгертіледі.

Әр түрлі құқық қорғау органдарының міндеттері мен мақсаттары талдау құқық қорғау қызметінің міндеттері мен мақсаттарының келесі тізбесінің бар екендігі туралы айтуға мүмкіндік береді. Құқық қорғау қызметінің негізгі бағыттары бір-бірімен өзара байланысты.

Түйінді сөздер: Құқық қорғау органдары, құқық қорғау қызметі, функциялары, арнайы қағидаттары, Мемлекеттік қызмет, кандидаттарды іріктеу.

E.N. Kozhakhmet, undergraduate
Eurasian Academy of law named after D.A.Kunaev,
Almaty, Kazakhstan

Law enforcement agencies: theoretical aspects and their legal regulation in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article discusses the theoretical foundations of law enforcement agencies, their tasks, functions, principles and regulatory regulation in the Republic of Kazakhstan. In each state, there are law enforcement agencies that are designed to ensure compliance with the requirements of the Constitution, laws, decrees of the head of state and other regulations. There are such bodies in the Republic of Kazakhstan. Law enforcement agencies include: the Prosecutor's office, internal Affairs agencies, and national security agencies.

Law enforcement is a type of state activity that is carried out for the purpose of protecting the right by applying legal measures of influence in strict accordance with the law and in strict compliance with the procedure established by it.

The main goal of law enforcement agencies is to protect the law from possible violations, identify, suppress, and prevent violations, and apply state enforcement measures to offenders.

The tasks and goals of law enforcement activities vary depending on which entity they are carried out by.

Analysis of the tasks and goals of various law enforcement agencies suggests the following list of tasks and goals of the law enforcement activity itself. The main areas of law enforcement activity are interconnected with each other.

Key words: law enforcement agencies, law enforcement activities, functions, special principles, public service, selection of candidates.

МРНТИ 08.00.12

Ғ.Р. Даулиева¹, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент

А.С. Жұбаназарова², магистрант

^{1,2} әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДА- ҒЫ ГЕНДЕРЛІК МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Түйіндеме. Мақалада Қазақстан еңбек нарығындағы гендерлік факторлар әсерінен пайда болған өзекті мәселелер мен ұсыныстар көрсетілген. Мақала кіріспе, тәжірибелік бөлім және қорытынды мен пайдаланылған әдебиеттерден тұрады. Жұмысты жазу барысында шетелдік, отандық ғалымдар мен экономисттердің еңбектері мен зерттеу жұмыстары және статистикалық мәліметтер қолданылды.

Еліміз өз алдына жеке мемлекет болып, қай салада да біраз жетістікке жеткеніне қарамастан, шешімі табылмай, әлі де өзектілігін жоймаған мәселелер жеткілікті. Еңбек нарығындағы гендерлік теңдік мәселесі де елімізде негізгі проблемалардың бірі екені жасырын емес. Атап өтетін болсақ, еңбекақы алу барысындағы гендерлік алшақтық, гендерлік еңбек бөлінісі, гендерлік сауаттылықтың төмен деңгейі, басшылық қызметке тағайындау мен шешім қабылдауда гендерлік алалаушылық, әйелдердің еңбекке араласу мүмкіндігінің шектеулілігі т.б. Жоғарыда көрсетілген мәселелердің басты себебі этномәдени ерекшелікпен қатар елдегі гендерлік саясаттың және еңбекке араласу барысындағы гендерлік құқықтар мен заңнамалардың әлсіздігінен орын алуда. Қазақстанда түрлі әйелдер ксіпкерлігі мен еңбекке араласуын қолдау мақсатында түрлі жобалар мен бағдарламалар орындалып жатқанына қарамастан әйелдер қауымының көпшілігінің еңбектен тысқары қалуы орын алып жатыр.

Түйінді сөздер: еңбек нарығы, гендерлік мәселе, жұмыс күші, жұмыспен қамту, еңбек ресурсы, экономикалық даму.

Кіріспе. Еңбек және жұмыспен қамту саласы қазіргі уақытта индивидтердің және әлеуметтік топтардың қолайлы өмірінің негізі

болып табылады, бұл өз кезегінде еңбек нарығының тұрақтылығына көп жағдайда бүкіл қоғамның дамуы байланысты дегенді білдіреді.

Қазіргі заманғы қоғамның жаһандану процестері жұмыспен қамту саласындағы қазіргі проблемаларды шиеленістіре отырып, белгісіздіктің өсуімен қатар жүреді. Олар әсіресе нарықтық экономикасы тұрақсыз елдерде байқалады.

БҰҰ Даму бағдарламасының гендерлік мамандарының мәліметінше, Қазақстанда еңбек нарығы жағдайында ерлер мен әйелдерге төленетін жалақының айрықша алшақтықта екенін және көптеген жағдайларда әйелдердің жұмысқа орналасу барысында жалақы мөлшеріне мән бермейтінін атап өтті. Сонымен қатар елімізде өзге дамыған елдердегі еңбек нарығында бала дүниеге келгеннен кейінгі жасалтын жағдайлар мен еркін жұмыс кестесінің болмауы салдарынан әйелдер қауымының мемлекеттік қызметтерден артта қалатынын да атап өткен болатын [1].

Фридрих Эберт Қорының Қазақстандағы «Тең құқықтар және тең мүмкіндіктер институты» қоғамдық қоры гендерлік зерттеу жүргізу барысында елімізде сауалнамаға қатысқан респонденттердің 39,6%-ы Қазақстанда гендерлік еңбек бөлінісінің орын алатынын жоққа шығармады [2].

Қазақстандық экономисттер де өз зерттеулерінде «Еңбекақы төлеудегі гендерлік алшақтық» ғылыми жобасында елімізде еңбек нарығында әйелдер қауымының ерлерге қарағанда мемлекеттік іске аз араласатынын атай келе, оның басты себебі ретінде этномәдени ерекшелік пен үй шаруашылығынан босай алмауды қарастырып көрсетеді [3].

Гендерлік алшақтықты төмендету – бүгінгі күні еңбек саласының алдында тұрған аса өзекті міндеттердің бірі. Бүкіл әлемде әйелдерде еңбек нарығына қатысу мүмкіндіктері айтарлықтай аз. Әйелдердің сапалы жұмысқа қол жеткізуі әлі де шектеулі. Мысалы, әйелдер ақы төленетін және ақы төленбейтін еңбекті қатар істеумен қатар әйелдердің жұмыс күні ер адамдарға қарағанда көп жағдайда ұзағырақ боп келеді.

Сараптамалық бөлім. Ғалымдар ерлер мен әйелдер үшін еңбек нарығына тең қол жетімсізділік экономиканың дамуын тежейді деп айтады. Экономистердің есептеулері бойынша, еңбек нарығындағы ерлер мен әйелдер арасындағы алшақтықты қысқарту елдің ЖІӨ-ін таяу 15 жыл ішінде орта есеппен 12%-ға арттыра алады. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, көлеңкелі экономикада да гендерлік теңсіздік бар: құрылыста және өндірісте «білікті» жұмыс әдетте ер адамдарға беріледі, ал әйелдер сауда және қол қолөнері сияқты ақы төленбейтін жұмыстарға қанағаттануға тура келеді. Экономиканың көлеңкелі секторында жұмыс істейтін әйелдерге дағдарыстың әсерін зерттеу қосымша табыс көздерін іздеу қажеттілігіне байланысты жұмыс

уақытының өсуін, табыстардың төмендеуін, әйелдердің физикалық және психологиялық күйзеліске осалдығының күшеюін көрсетеді [7].

Қазақстан Республикасындағы еңбек нарығында әйелдер жағдайын жақсарту және гендерлік теңдік жөніндегі ұлттық тетікті қалыптастырудың бастамасы 1995 жылы Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы «Отбасы, әйелдер проблемалары және демографиялық саясат» жөніндегі кеңес құру болып табылады. Үш жылдан кейін кеңес Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Отбасы және әйелдер істері жөніндегі Ұлттық комиссия болып қайта құрылды. 2006 жылы бұл орган жаңа атау алды: Отбасы істері және гендерлік саясат жөніндегі ұлттық комиссия. Алайда, 2008 жылы ұлттық комиссияның атауы қайтадан өзгеріске ұшырады, бүгінгі күні ол Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия ретінде әрекет етеді. Атаудың екінші өзгеруі және оның бүгінгі күнге дейін сақталуы Қазақстан Республикасының гендерлік саясатында отбасын нығайту, аналарды қорғау және отбасылық міндеттерді үйлестірудің ең жақсы мүмкіндіктерін қамтамасыз ету және әйелдер үшін жұмыспен қамтуға қатысу мақсаттарын куәландырады. Тең құқықтар мен мүмкіндіктерге қол жеткізу мақсатында Мемлекет басшысы әйелдер үшін экономикалық жеңілдіктер мен преференциялар жасауды, ана мен баланың денсаулығын жақсарту жөнінде шаралар қабылдауды, әйелдер үшін құқықтық және әлеуметтік кепілдіктерді елеулі түрде арттыруды бірінші кезектегі міндет ретінде қояды. Қазақстан Республикасының Президенті «Қазақстан-2050» стратегиясы Қазақстан халқына Жолдауында гендерлік тең құқықтықтың маңыздылығын атап өтті [8, 9].

Гендерлік теңдік жолында алға жылжу мақсаттары ел басшылығына да, халыққа әйелдердің жағдайын жақсарту және бірінші кезекте оларды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау міндеттері ұлттық комиссияның негізгі міндеттерінің тізбесінде айтарлықтай көрініс тапты.

Комиссияның аумақтық бөлімшелері бар, олар Қазақстан Республикасының әрбір облыстарында әкімшілік жанында және Астана мен Алматы қалаларында әрекет етеді. Бұл бөлімшелердің басшылығында әкімшілік басшыларының орынбасарлары ретінде әдетте әйелдер тұр.

2018 жылы қараша айында Ұлттық Комиссия өкілдері мен Қазақстан Республикасының Мемлекеттік хатшысы төрағалығымен ұлттық комиссия отырысы өткен болатын. Отырыс барысында өнімді жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған бағдарламасы аясында 160 адам жұмысқа орналасып, 127 адам жолдама алған, 142 адам қайта даярлау курстарына қабылданғанын «Бизнестің жол картасы 2020» бағдар-

ламасы бойынша көрсетілген жылы 23 әйел пайыздық мөлшерлемені субсидиялау түрінде жалпы құны 763 млн теңгеден асатын мемлекеттік қолдауға ие болғандығын атап өткен болатын [4].

Қазақстанда гендерлік саясат жүргізу жөніндегі жұмысты да Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия үйлестіреді. Оның негізгі міндеті отбасына, әйелдер мен ерлер теңдігіне қатысты кешенді мемлекеттік саясатты іске асыру болып табылады [8].

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Бүгінгі күні гендерлік саясаттың негізгі бағыты – әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау. Осы тұста еңбек нарығында орын алатын ерлер мен әйелдерге жалақы төлеу барысындағы алшақтық, гендерлік еңбек бөлінісі мен қызметте шешім қабылдау барысындағы гендерлік кемсітушіліктер тәрізді проблемаларды атап көрсете аламыз.

Қазіргі таңда Қазақстанда әйел адам жұмыс жасай алмайтын 287 бағыт бар. Сонымен қатар мансабы жоғары әйелдерді де сирек кездестіреміз. Бұл тікелей этномәдени ерекшелік көрінісі боп табылады. Ал еңбекақы төлеу барысындағы алшақтықтың басты себебі ретінде әйелдер қауымының жұмысқа орналасу барысында өз талаптарын қоймауы мен еңбекақы мөлшеріне мән бермеуін айта аламыз [1].

Қазақстандағы «Тең құқықтар және тең мүмкіндіктер институты» қоғамдық қоры гендерлік зерттеу жүргізген болатын. Сауалнама барысында Қазақстан еңбек нарығындағы басты гендерлік мәселелер анықталған. Респонденттердің басым көпшілігі жеткілікті гендерлік ақпараттандырылмағаны байқалды. Сауалнамаға қатысқандар арасында тек 6,8%-ы ғана Қазақстан Республикасының гендерлік саясатының мазмұныны білетінін жасырмады. Сонымен қатар 10,1% сауалнамаға қатысушылар ғана елімізде гендерге бағытталған бюджет болатынын білетіні анықталды [2]. Қазақстанның тең құқықтары мен тең мүмкіндіктері институты» қоғамдық қорының ұйымдастыруымен жүргізілген сауалнама барысында Қазақстандық респонденттердің көпшілігі әйелдер саясатқа араласуы керек деп санайды. Алайда, ер адамдар әлі де саясат әйелдерге арналмайды деген стереотиптік пікірді қолдайды.

Кезекті сұрақ ретінде «Сіздің жұмыс орныңызда гендерлік кемсітушілік орын ала ма?» сұрағы қойылған болатын. Әйелдердің 33,1%-ы «кейде» деп жауап берді, ал 12,3%-ы «ешқашан» деп жауап берді, ал көпшілігі не туралы сөз болғанын мүлдем түсінбеді, бұл ретте ерлердің 5,4%-ы ерлерді кемсітушілік бар деп санады. Әйелдердің 19,3%-ы мен ерлердің 6,8%-ы ұйымда неғұрлым жоғары

лауазымдық позицияларды атқаратын басшылар мен әріптестер тарапынан гендерлік талаптармен бетпе-бет келгенін атап өтті.

Дегенмен, соңғы жылдары Қазақстан Республикасында биліктің барлық тармақтарындағы әйелдердің үлесі айтарлықтай өсті. Алдыңғы шақырумен салыстырғанда әйел-депутаттар саны екі есе, депутаттардың жалпы санының 20%-ға дейін өсті. Облыстық, қалалық және аудандық мәслихаттарда әйел-депутаттар саны депутаттардың жалпы санының 17%-ын құрайды. Деректерге сәйкес, айтақтар арасында Қостанай облысының мәслихаты ең жоғары көрсеткішке ие болды, онда әйелдердің үлесі 36% құрайды [2].

Гендерлік саясаттың тағы бір маңызды бағыты әйелдер кәсіпкерлігін дамыту болып табылады. Оның ішінде жас әйелдерге арналған арнайы бағдарламалар бар. Бұған басты мысал ретінде 2010 жылы басталған «Әйелдер кәсіпкерлігін дамыту» жобасын айта аламыз.

Кәсіпкерлікті дамыту жобаларына тағы бір мысалы ретінде оқыту бағдарламаларын айта аламыз. Атап айтқанда «Атамекен» ҚР ҰКП Іскер әйелдер кеңесінің бастамасымен 2018 жылда «Бизнес кеңесші» және «Бастау бизнес» курстарын 9 мың әйел аяқтаған. Сонымен қатар 2019 жылы өткен аталмыш кеңес конгресінде Кеңестің басты міндеті ретінде әйел кәсіпкерлерді оқыту және біліктілігін арттыру екендігі атап көрсетілді. Осы бағытта «Әйелдер кәсіпкерлігі» бойынша жеке оқу бағдарламасын әзірлеу және «Әйелдер бизнесіне арналған 100 идея» арнайы оқу құралын шығару қажеттігін аталып өткен болатын. Осы бағытта тиімді құралдардың бірі ретінде әйелдер бизнесінің мамандандырылған көрмелерін атауға болады.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау және дамыту, соның ішінде әртүрлі елді мекендердегі әйелдер мен балаларға қолайлы өмір инфрақұрылымы стандарттарын әзірлеу де өте маңызды. Биыл Азия даму банкінің техникалық қолдауымен ауылдық жерлердегі әйелдерді қаржылық сауаттылыққа оқыту бойынша жоба іске асты. 300-ден астам қыз-келіншек курсқа қатысты, қатысушылардың жобаларына Өңірлік кәсіпкерлер палаталары сүйемелдеу көрсетеді [5].

Елімізде кәсіпкерлікпен айналысатын әйелдер саны жыл санап өсіп келеді, бірақ қалаларда тұратын әйелдерге қарағанда ауылдық жердегі әйелдер қауымының еңбекке аз араласуы еңбек нарығының басты мәселелерінің бірі боп қалып отыр. Мәселен, Алматы, Нұр-Сұлтан, қалаларындағы әйелдер басқаруымен жүзеге асып жатқан кәсіпкерлік облыстық көрсеткіштерден өте жоғары алшақтық көрсетеді. Өткен 2018 жылғы есеп бойынша Алматы қаласында 248138, облыс аудандарында 35548; Нұр-Сұлтан қаласында 109905, облыс аудандары бойынша 67876 шағын және орта кәсіпкерлік болған. Мұның басты себебі ретінде этномәдени ерекшеліктерден бөлек, кәсіптік білім алуға мүмкіндіктің ірі қалаларға қарағанда ауылдық, аудандық жерлерде болмауымен түсіндірсек болады [6].

Осы тұста жоғарыда атап көрсеткен «Атамекен» ҚР ҰКП ұйымдастыруымен жүзеге асып жатқан әйелдер кәсіпкерлігін дамыту жобаларын ауылдық, шағын елді мекендік жерлерде жиі ұйымдастыру аталмыш мәселенің шешімі болары сөзсіз.

Қазақстан еңбек нарығында басшылық қызметке тағайындау мен маңызды шешім қабылдауда да әйелдер қауымы ерлерге қарағанда өте артта қалған. Қарапайым мысал ретінде білім беру саласындағы қызметкерлердің басым көпшілігі әйел азаматшалар болуына қарамастан, басшылық қызметке көп жағдайда ер азаматтардың сайланатынын статистикалық мәліметтер де көрсетеді. Қазақстан Республикасының Ұлттық Статистика Комитетінің мәліметтері бойынша 2018 жылы ЖОО-да жұмыс жасайтын әйелдер саны 1569, ерлер саны 1588 болған, бірақ басшылық қызметке тек 25 азаматша ғана тағайындалған. Бұл ер азаматтармен салыстырғанда 72%-ға кем [6].

Жоғарыда көрсетілген мәселелердің басым көпшілігі халық арасында гендерлік ақпарат пен білімнің жетіспеушілігінен туындайтыны жасырын емес. Қазақстан Республикасы бүгінгі күні Еуразиялық Одақ кеңістігіндегі ең үздік ұлттық статистика, оның ішінде еңбек статистикасы базаларының біріне ие. Негізгі көрсеткіштердің көпшілігі жас топтары бойынша бөле отырып, гендерлік бөліністе жарияланады. Алайда халықаралық салыстырмаларда қолданылатын жұмыспен қамту деңгейінің стандартты көрсеткіші елімізде қолжетімді емес. Еңбекке араласушылар арасында жыныстық және жас ерекшелігіне қарай көрсеткіштер Қазақстан Республикасының Ұлттық Статистика Комитетінде де жеткіліксіз болып отыр. Қазақстанда халыққа нақты гендерлік ақпарат пен білім беретін жүйе қалыптаспаған. Гендерлік саясат туралы негізгі ақпарат көзі бұқаралық ақпарат құралдары (47,2%) мен ғаламтор желісі (20,2%) боп табылады. Осы тұста Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссияның аймақтық өкілдерінің бастамасымен гендерлік білім беру жөніндегі арнайы курстар желісін қалыптастыру және оған қосымша жұмыспен қамту статистикасын жынысы мен жасына қарай бөле отырып, халықаралық нормаларға сәйкес келтіру ұсынылады. Бұл жалақының гендерлік айырмашылығы да өзекті мәселелердің бірі боп табылады. Ресми мәліметтер бойынша 2018 жылы орташа жалақы айырмашылығы 65,8% құраған. Бұл көрсеткіш 2000 жылдан бері орта есеппен бар болғаны 4-5% артқан. Жалақының ең жоғары айырмашылығы Маңғыстау (42%) мен Атырау облыстарында (50%) болса, ең төменгі көрсеткіші Алматы облысы (84,2%) мен Шымкент қаласында (77,5%) болып отыр [6].

Осыған байланысты гендерлік саясат саласындағы құқықтық нормаларды жетілдіру, оларды халықаралық стандарттарға

тендіру, әйелдердің жағдайын жақсартуға, олардың құқықтары мен мүдделерін қорғауға бағытталған институционалдық, ұйымдастырушылық, әкімшілік шараларды қабылдау қажет. Гендерлік саясат кемсітушілікке қарсы заңдар мен олардың алдын алу шараларын қамтуы керек.

Қазақстан Республикасында мемлекеттік бағдарламаларды іске асырудың және гендерлік теңдікті ілгерілету саласындағы бастамаларды қолдаудың, сондай-ақ халықтың осал санаттарын еңбек нарығында жұмыспен қамтуға жәрдемдесу және бәсекеге қабілеттілікті нығайту мақсатында өзге ТМД елдерінің бай тәжірибесін қолдану керек. Мысалы: халықаралық ұйымдар қаржыландыратын пилоттық жобалардан материалдық көмек төлей отырып, біліктілікті арттыру және кәсіби даярлау және қайта даярлау курстарынан өтуге мүмкіндік беретін ауыл тұрғындары үшін арнайы мемлекеттік бағдарламалар ұйымдастырумен қатар, жол картасын пысықтау кезінде және оны іске асырудың келесі кезеңдерінде ұлдар мен қыздарды жұмысқа орналастыру және еңбек мансабын құру кезіндегі кедергілердің ерекшелігін, ең алдымен гендерлік стереотиптер әсіресе, ауылдық жердегі қыздардың ерекше проблемаларын ескеру, ең төмен көрсеткішпен тіркелген өңірді кезең-кезеңімен анықтау және онда мемлекет өз бағдарламаларының негізгі бағытын жылжыту және мемлекеттік қолдаудың аумақтық басымдықтарын айқындау орынды болар еді. Сонымен қатар көптеген сарапшылар әйелдер кәсіпкерлігін несиелендіру бағдарламаларының көптігі олардың төмен тиімділігімен үйлесетінін атап өтті. Сондықтан осындай бағдарламалардың тиімділігін бағалауға бағытталған мониторинг жүргізу орынды болар еді. Осы тұста әйелдер кәсіпкерлігін қолдау схемаларын қайта қарау ұсынылады.

Қорытынды. Әр түрлі дереккөздерді талдай отырып, жеке және көпшілік мұрағаттарынан алынған әдебиеттер мен тақырыптық құжаттарды, тиісті деректер базаларын шолуды және экономика және гендерлік теңдік саласындағы танымал ғалымдармен және кәсіби мамандармен сұхбатты қоса алғанда, бірқатар қорытындылар жасауға болады.

Экономикалық өсу автоматты түрде гендерлік теңсіздікті жоюға әкелмейді, бірақ ол еңбекті гендерлік бөлудің қатаң жүйесінің бұзылуына ықпал етуі мүмкін екенін түсіну маңызды. Бұл ретте лайықты жұмыс орны үшін белсенді күш-жігер жұмсауға дайын әйелдер үшін мүмкіндіктер кеңейтілуі керек. Бұл жерде кәсібилік, жауапкершілік, белсенділік, жеке қасиеттер, яғни әйелдерге де, ерлерге де қолданылатын әмбебап өлшемдер шешуші мәнге ие болуы шарт. Әйелдер кәсіпкерлігін дамытуды ынталандыру дердің еңбек нарығындағы позициясын едәуір күшейтуі мүмкін, бұл тұтастай алғанда экономиканың дамуына жағымды әсер етеді. Осы

бағыттағы табысқа жету жөніндегі қызмет мемлекет пен қоғам тарапынан бірлескен күш-жігерді болжайды және жүйелі сипатқа ие болуға тиіс.

Елімізде еңбек нарығында орын алып жатқан гендерлік мәселелер, атап өтетін болсақ, еңбекақы алу барысындағы гендерлік алшақтық, гендерлік еңбек бөлінісі, гендерлік сауаттылықтың төмен деңгейі, басшылық қызметке тағайындау мен шешім қабылдауда гендерлік кемсітушілік, әйелдердің еңбекке араласу мүмкіндігінің шектеулілігі т.б. тек мемлекет араласуымен және ұйымдастыруымен шешілері сөзсіз. Осы тұста гендерлік сауаттылықты арттыру, толыққанды мәліметтер базасын қалыптастыру, еңбек заңнамаларына оң өзгерістер енгізе отырып, әйелдер құқығы мен мүдделерінің қорғалуын қамтамасыз ету, ауылдық жердегі кәсіби білімі жоқ әйелдер мен қыз-келіншектерді қосымша кәсіптік оқытумен сапалы түрде қамтамасыз ету аса маңызда екенін ескерген жөн.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Акмарал Сман «В Казахстане у мужчин и женщин нет равных прав»/ [Электронный ресурс] <https://the-steppe.com/lyudi/v-kazahstane-u-muzhchin-i-zhenshchin-net-ravnyh-prav-intervyu-so-specialistom-po-gendernym-voprosam-v-programme-razvitiya-oon>
2. Гендерное исследование: как в Казахстане реализуется политика в отношении женщин и мужчин/ [Электронный ресурс] <https://www.zakon.kz/4872564-gendernoe-issledovanie-kak-v-kazahstane.html>
3. Киреева А.А. Гендерный разрыв в оплате труда (Gender Pay Gap). – 2019. – С.17-18.
4. «Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия отырысы өтті»/ [Электронный ресурс] <https://egemen.kz/article/177936-ayelder-isteri-dgane-otbasylyq-demografiyalyq-sayasat-dgonindegi-ulttyq-komissiy>
5. Әйелдер кәсіпкерлігін қолдаудың жаңа формалары қажет – Тимур Құлыбаев/ [Электронды ресурс] <https://atameken.kz/kk/news/32868-nuzhny-novye-formy-podderzhki-zhenskogo-predprinimatel-stva-timur-kulibaev>
6. Гендерная статистика Казахстана/ [Электронный ресурс] <https://gender.stat.gov.kz/ru/category/6>
7. Closing the Gender Gap: The Gender Parity Taskforces, Available at: <https://www.weforum.org/reports/closing-gender-gap-gender-parity-taskforces> (accessed 10 November 2016).

8. Доронкина С. «Қазақстан Республикасындағы гендерлік саясат» / [Электронный ресурс] <http://pravstat.prokuror.gov.kz/rus/sub/news/kazakstan-respulikasyndagy-genderlik-sayasat>

9. Стратегия Гендерного равенства в Казахстане на 2006-2016 годы. Казинформ.

Г.Р. Даулиева¹, кандидат экономических наук, доцент

А.С. Жубаназарова², магистрант

^{1,2} Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,

г. Алматы, Казахстан

Пути решения гендерных проблем на рынке труда в Республике Казахстан

Аннотация. В статье отражены актуальные вопросы и предложения, возникающие под влиянием гендерных факторов на рынке труда Казахстана. Статья состоит из вводной, практической части, заключения и использованной литературы. При написании работы использовались научные статьи зарубежных, отечественных ученых и экономистов, исследовательские работы и статистические данные.

Есть еще много вопросов, которые остаются нерешенными и актуальными, несмотря на то, что страна является независимой государством и достигла определенных успехов в любой области. Не секрет, что проблема гендерного равенства на рынке труда является одной из основных проблем в стране. В частности, гендерный разрыв в получении заработной платы, гендерное разделение труда, низкий уровень гендерной грамотности, гендерная дискриминация в назначении на руководящие должности и принятии решений, ограниченность возможности участия женщин в труде и др. Главной причиной вышеуказанных проблем, наряду с этнокультурными особенностями, является слабая гендерная политика в стране и гендерное право и законодательство в процессе участия в труде. Несмотря на то, что в Казахстане реализуются различные проекты и программы для поддержки различного женского предпринимательства и занятости, большинство женщин остаются безработными.

Ключевые слова: рынок труда, гендерные проблемы, рабочая сила, занятость, трудовые ресурсы, экономическое развитие.

G.R. Daulieva¹, candidate of economic sciences, assistant professor

A.S. Zhubanazarova², undergraduate

^{1, 2} Kazakh National University named al-Farabi,
Almaty, Kazakhstan

The ways of solving gender problems in the labor market in the Republic of Kazakhstan

Abstract. The article reflects current issues and suggestions that arise under the influence of gender factors in the labor market of Kazakhstan. The article consists of an introductory, practical part, conclusion and used literature. When writing the work, scientific articles of foreign, domestic scientists and economists, research papers and statistical data were used.

There are still many issues that remain unresolved and relevant, despite the fact that the country is an independent state and has achieved some success in any field. It is no secret that the problem of gender equality in the labor market is one of the main problems in the country. In particular, the gender gap in wages, the gender division of labor, the low level of gender literacy, gender discrimination in appointing to senior positions and making decisions, the limited opportunities for women to participate in labor, etc. The main reason for the above problems, along with ethnic and cultural characteristics, is weak gender policy in the country and gender law and legislation in the process of participation in labor. Despite the fact that various projects and programs are being implemented in Kazakhstan to support various women's entrepreneurship and employment, most women remain unemployed.

Key words: labor market, gender problems, labor force, employment, labor resources, economic development.

X. Han, teacher
Ningxia University, Hunan provinces,
People's Republic of China

COMPARATIVE ANALYSIS OF BANKING SECTOR OF CHINA AND KAZAKHSTAN

Abstract. This article covers China and Kazakhstan with extensive experience in the international market, where the banking sector is radically updating its business model development strategies and measures to improve risk management, banking supervision and regulation. The article also describes the state of the banks' loan portfolio, ways to regulate banking activities, and ideas of a more stable banking system. China and Kazakhstan are examples of banking sector development. We talked about the main issues of banking regulation in countries with a market economy: assets and loan portfolios, liabilities and investments, the process of state regulation and supervision, experience abroad and much more. Given the standards, the benefits and repercussions of the reallocation and economic cooperation of the organizations and the opening of direct branches by foreign banks in Kazakhstan since December 2020 have been considered. The article raises questions about expanding the understanding of market participants and their efforts to establish a subsidiary – such as lowering rates and commissions, improving the situation, achieving lower interest rates and more. The connection between the banking sector of Kazakhstan and foreign banks and their role in the development of the economy were mentioned. An overview of the history of the development of the Chinese banking industry. Discussion of foreign banks' experience in the banking sector, their application in the banking industry and their future outcomes was performed, and the credit status of the banking sector in Kazakhstan was analyzed.

Key words: Banking sector, economic development of countries, analysis of the financial sector, bank regions, banking risk management.

Since gaining sovereignty, China has been our largest foreign economic partner, with more than 17% of its total turnover. According to the SIC of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, the volume of bilateral trade in 2015 amounted to USD 10.6 bln. dollars (34.8%), including 5.5 bln. dollars (-44%) Exports of the RoK amounted to USD 5.1 bln. dollars (31%) imports to the Republic of Kazakhstan. Kazakhstan has a positive balance of \$ 400 million. dollars. During January-October 2016 the volume of bilateral trade reached \$ 6.23 billion. of which \$ 3.34 billion. Exports of Kazakhstan to \$ 2.88 billion Import to

the Republic of Kazakhstan. Kazakhstan has a positive balance of \$ 580 million. dollars. Today, Kazakhstan is also focusing on the Chinese banking sector. Kazakhstan is implementing the latest developments in the banking sector of its neighbor country. it will not only develop the banking sector, but also take it to a new level.

According to China, in recent years China has been the largest foreign trade partner of Kazakhstan. The banking sector is experiencing a turning point. Outflow of deposits, decrease in lending to legal entities and poor quality of loan portfolios remain a significant challenge for the sector. Solving these problems will affect banks in the coming years and are likely to lead to even greater consolidation. Over the past 10 years, the number of banks has decreased from 37 to 28, and their impact on the country's economy has declined markedly. If at the beginning of 2009 the ratio of bank assets to GDP was 74.1%, and the loan portfolio – 57.6%, then a decade later, assets to GDP barely exceed 43%, and the loan portfolio does not reach 25%. The complexity of the situation is that there is no time for buildup. Banks have not yet had time to do "homework", as the sector was swept by a wave of digital revolution, which is changing its way of doing and organizing a business. The issue of the quality of the funding base for the banking system is systemic. If you do not take the capital of banks formed by shareholders, but only debt funding, then today the second-tier banks are funded from three sources. Firstly, due to deposits of individuals, which are considered the most stable, but at the same time expensive base. At the same time, more than half of the deposits the population holds in dollars. Banks can direct them solely to finance dollar deals, which are currently few in Kazakhstan. Secondly, due to deposits of legal entities. To a greater extent, such deposits are funds of quasi-state companies, the public sector and Akimat subsidiaries. The quasi-and public sectors are highly susceptible to external factors. For example, the government can pay dividends, and this will greatly affect the banking system.

The money will go to the budget first, and then through the return transfer will return to the banking system, however, the return process will not be quick. Thirdly, banks can issue bonds, which are almost completely bought by institutional investors. Bonds are the most stable funding base with a clear maturity. It allows the bank to plan in terms of returns and cash flows. But this resource is seriously limited, because in Kazakhstan there are not enough institutional investors who could buy debt securities of banks. Individuals are not so involved in the stock market to invest in bonds. There are few insurance organizations, there is only one pension fund, and the bond market has yet to be developed. This takes time and effort. When banks had access to Western markets, they actively used it. But at some point they were faced with a lack of currency risk hedging instruments. And with the fact that the currency risks

passed to the borrowers: 2009, 2014, 2015. Hence the problems that the banking system began to experience. If we analyze the past years of the banking sector. The banking sector is represented by 32 second-tier banks, of which 13 are banks with foreign participation, including 11 subsidiary banks [1].

Experimental part. Assets and loan portfolio. Key indicators of the banking sector of the Republic of Kazakhstan as of December 1, 2017. Assets of second-tier banks of the Republic of Kazakhstan as of December 1, 2017 amounted to 24,161.4 billion tenge (at the beginning of 2017 – 25,556.8 billion tenge), a decrease from the beginning of 2017 – 5.5%. The largest share in the structure of assets (51.5% of total assets¹) takes a loan portfolio. (Principal debt) in the amount of 13 657.7 billion tenge (at the beginning of 2017 – 15 510.8 billion tenge), a decrease from beginning of 2017 – 11.9%. Loans to legal entities amount to 4,283.1 billion tenge with a share of 31.4% of the loan portfolio (by beginning of 2017 – KZT6,553.5 billion or 42.3% of the loan portfolio), a decrease from the beginning of 2017 years – 34.6%. Loans to individuals amount to 4,275.3 billion tenge with a share of 31.3% of the loan portfolio (by beginning of 2017 – 3,766.6 billion tenge or 24.3% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2017 years – 13.5%. Consumer loans amount to 2,980.4 billion tenge with a share of 21.8% of the loan portfolio (at the beginning 2017 – 2 547.5 billion tenge or 16.4% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2017 years – 17.0%.

Obligations and contributions. The liabilities of second-tier banks in the Republic of Kazakhstan amount to 21,055.4 billion tenge (at the beginning of 2017 – 22 716.2 billion tenge), a decrease from the beginning of 2017 – 7.3%. Assets of second-tier banks of the Republic of Kazakhstan as of December 1, 2018 amounted to 24,876.8 billion tenge (at the beginning of 2018 – 24 157.9 billion tenge), an increase from the beginning of 2018 – 3.0%. The largest share in the structure of assets (50.2% of total assets¹) takes a loan portfolio (principal debt) in the amount of 13,461.4 billion tenge (at the beginning of 2018 – 13,590.5 billion tenge), a decrease from beginning of 2018 – 0.9%. Loans to legal entities amount to 3,762.8 billion tenge with a share of 28% of the loan portfolio (by the beginning of 2018 – 4 195.1 billion tenge or 30.9% of the loan portfolio), a decrease from the beginning of 2018 – 10.3%. Loans to individuals amount to 4,962.0 billion tenge with a share of 36.9% of the loan portfolio (by beginning of 2018 – 4,259.1 billion tenge or 31.3% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2018 – 16.5%. the beginning of 2018). Consumer loans amount to 3,494.3 billion tenge with a share of 26% of the loan portfolio (at the beginning 2018 – 2,955.9 billion tenge or 21.7% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2018 years – 18.2%. SME loans amount to 4,519.6 billion tenge with a share of 33.6% of the loan portfolio (at the beginning

of 2018 – 4,664.5 billion tenge or 34.3% of the loan portfolio), decrease from the beginning of 2018 years – 3.1%. NPL – non-performing loans (with arrears over 90 days) are 1,062.7 billion tenge or 7.9% of the loan portfolio (at the beginning of 2018 – 1,265.2 billion tenge or 9.3% of loan portfolio). Loan portfolio provisions were in the amount of KZT 1,844.2 billion or 13.7% of the loan portfolio (at the beginning of 2018 – 2,126.4 billion tenge or 15.6% of the loan portfolio) [2].

The banking sector is represented by 27 second-tier banks, of which 14 are banks with foreign participation, including 12 subsidiary banks. Assets and loan portfolio. Assets of second-tier banks of the Republic of Kazakhstan as of December 1, 2019 amounted to 26,113.7 billion tenge (at the beginning of 2019 – 25,244.0 billion tenge), an increase from the beginning of 2019 – 3.4%. The largest share in the structure of assets (50.4% of total assets) takes a loan portfolio (principal debt) in the amount of 14,092.3 billion tenge (at the beginning of 2019 – 13,762.7 billion tenge), an increase from beginning of 2019 – 2.4%. Loans to legal entities amount to 3,958.7 billion tenge with a share of 28.1% of the loan portfolio (by early 2019 – 3,928.0 billion tenge or 28.5% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2019 – 0.8%.

Loans to individuals amount to 6,221.6 billion tenge with a share of 44.1% of the loan portfolio (by beginning of 2019 – 4,993.4 billion tenge or 36.3% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2019 – 24.6%. Consumer loans amount to 4 301.8 billion tenge with a share of 30.5% of the loan portfolio (at the beginning 2019 – 3 508.8 billion tenge or 25.5% of the loan portfolio), an increase from the beginning of 2019 years – 22.6%. SME loans amount to 3,733.1 billion tenge with a share of 26.5% of the loan portfolio (at the beginning of 2019 – 4 567.1 billion tenge or 33.2% of the loan portfolio), a decrease from the beginning of 2019 years – 18.3%. NPL – non-performing loans (with arrears over 90 days) are 1,152.4 billion tenge or 8.2% of the loan portfolio (at the beginning of 2019 – 1 016.3 billion tenge or 7.4% of loan portfolio). Provisions for the loan portfolio amounted to 1,680.6 billion tenge or 11.9% of the loan portfolio (at the beginning of 2019 – 1,776.6 billion tenge or 12.9% of the loan portfolio) [2].

Obligations and contributions. The liabilities of the second-tier banks of the Republic of Kazakhstan amount to 22,551.1 billion tenge (at the beginning of 2019 – 22 222.3 billion tenge), an increase from the beginning of 2019 – 1.5%. In total liabilities of banks the second level the largest share is customer deposits – 77.3%. Liabilities of banks of the second level of the Republic of Kazakhstan before non-residents 2 of the Republic of Kazakhstan amounted to 1 109.2 billion tenge or 4.9% of the total obligations. Customer deposits amount to 17 422.3 billion tenge or 77.3% of total liabilities (at the beginning 2019 17,043.0 billion tenge or 76.7% of total liabilities), an increase from the beginning of 2019 –

2.2%. Deposits of legal entities amount to 8,417.4 billion tenge or 48.3% of customer deposits (at the beginning 2019, 8,272.0 billion tenge or 48.5% of customer deposits), an increase from the beginning of 2019 – 1.8%. The share of corporate deposits in foreign currency decreased from 45.8% at the beginning of the year to 42.9% at reporting date. Deposits of individuals amount to 9,004.9 billion tenge or 51.7% of customer deposits (at the beginning. 2019 – 8 771.0 billion tenge or 51.5% of customer deposits), an increase from the beginning of 2019 – 2.7%. The share of deposits of individuals in foreign currency decreased from 47.7% at the beginning of the year to 43.2% at reporting date [2].

The banking sector of Kazakhstan is one of the leading places in the country's economy. Thus, the volume of bank assets is 80% of the country's GDP, the volume of deposits is 30%, the volume of loans and loans is about 60%. Compared with the initial period of the formation of the banking sector, these figures have increased many times. However, over the past year, for objective reasons, there has been a slight decrease in the dynamics of the development of the banking system, which is explained by the negative influence of external factors. Although it should be noted that thanks to the policy of the regulator and the state as a whole, measures taken to increase the stability of the banking sector, a serious decrease in the performance of banks was not allowed. Commercial banks in Kazakhstan provide a wide range of banking services for individuals and legal entities, including both traditional banking services and innovative ones, including electronic banking, Internet banking, etc. These services are provided based on the use of the most modern banking technologies and service maintenance. As the level of financial literacy of clients increases, and confidence in financial institutions grows, competition in the banking services market increases, which forces banks to improve the processes of providing services and carrying out operations. In general, it can be noted that the banking sector of Kazakhstan operates on market principles, is able to create conditions for the accumulation of public funds and providing them in the form of loans to the real sector of the economy.

The concept of development of the financial sector of the Republic of Kazakhstan until 2030 was discussed with the participation of financial organizations, the National Chamber of Entrepreneurs and the association of legal entities “Association of Financiers of Kazakhstan”, which resulted in the coverage of different opinions, proposals, ideas aimed at improving the functioning of the financial sector. In addition, the document also takes into account the conclusions and recommendations of the International Monetary Fund in the framework of the project “Financial Sector Assessment Program” (Financial Sector Assessment Program), which was implemented in the 4th quarter of 2013 – in the first half of 2014. Goals and objectives of the Financial Sector Development Concept [3].

Results and discussion. From December 2020 foreign banks will be allowed to open direct branches. Direct branch offices in the securities market are prohibited. They should work through the creation of a subsidiary. Expansion of the market participants' square means reduction of tariffs and commissions, improvement of conditions, reduction of interest rates in the future. Branches of the largest banks of Russia, China, Pakistan operate in the country for a long time. Such agreements are stipulated in the accession agreement of the country to the World Trade Organization (WTO). Unlike the subsidiary's subsidiary bank, it has access to all of the head office's resources, which means it can secure high-cost loans for foreign borrowers. Last year, the regulator said that the bank had five claims against foreign banks. The owner bank, wishing to open a branch in Kazakhstan, is required to obtain a license from its regulatory body and assets of at least \$ 20 billion. At the same time, branches of foreign banks increase the efficiency of the financial sector in the countries where they are located, attract foreign direct investments and the introduction of new technologies. The concept of development of the financial sector of the Republic of Kazakhstan until 2030 is aimed at creating a competitive financial sector and increasing its efficiency in redistributing resources in the economy based on the best international standards, including the standards of the Organization for Economic Cooperation and Development (hereinafter – OECD).

To achieve this goal, the following tasks are foreseen:

- 1) reducing the costs of society and the state to maintain the stability of the financial system in the event of potential shocks;
- 2) increasing the efficiency of the financial sector in the context of economic integration and globalization;
- 3) improving infrastructure and creating optimal conditions for the qualitative development of the financial system;
- 4) the expansion of growth resources of the financial sector, including through financial products that meet the needs of the economy;
- 5) maintaining balanced economic conditions and reducing credit risks in the economy.

The concept of development of the financial sector of the Republic of Kazakhstan until 2030 involves several stages. At the same time, the successful implementation of measures at each of them will create the basis for further sustainable development of the financial system until 2030 and further in the face of new global trends. When analyzing the banking sector, we took into account the high interdependence of banks on assets and liabilities. This thesis is also confirmed by the default of several second-tier banks (CIB, Delta, Tsesna and others) that had common borrowers. The interdependence on obligations was the result of a high share of state participation in the economy. Theoretically, in case of political disagreements of shareholders with the leaders of national treas-

uries or funds, these organizations may force a certain bank to default, requiring all funds to be transferred to another bank.

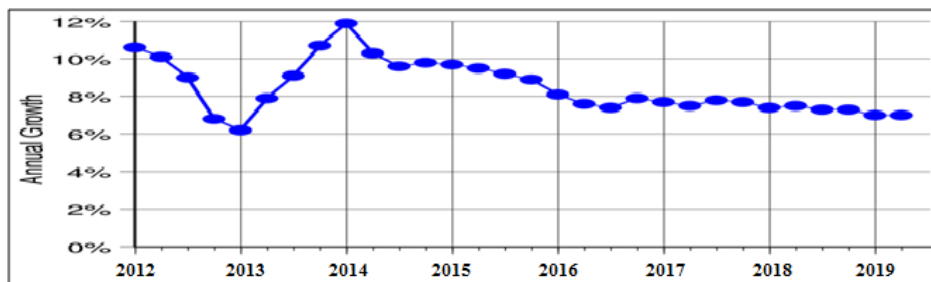
The quality of loans in the economy has led to a significant decrease in the average ratings. Current NPLs (loans overdue for more than 90 days, 9.34%), although very likely underestimated, are risky for the industry. According to official statistics, every 11 loans in the economy are non-performing. However, this level can be covered by a high interest rate. According to our estimates, the weighted average interest rate on loans in national currency is 15.4%. High interest rates, in turn, are one of the important reasons for the high NPL, and to discourage economic growth. When taking into account country risk, we also relied on S&P estimates, namely, BICRA estimates (assessment of the underlying risk of the banking sector). S&P, which has greater access than we, concluded that Kazakhstan has extremely high credit risk in the economy and high economic imbalances. The BICRA score for Kazakhstan was 9 out of 10 possible (1 – low risks, 10 – extremely high risks). For comparison, Uzbekistan has a BICRA rating of 8 and Mexico has a 4. We believe that the banking sector is in critical condition. Even if an individual bank is stable and has relatively good indicators, in the event of a negative scenario in the economy or default of one of the largest banks, banks with less capital will be forced to default. The current situation in the banking sector is the reason for the low sovereign rating, it lowers the ratings of each bank separately and increases the cost of funding the experts concluded.

In the structure of the Chinese banking sector, the leading position is occupied, as we have already said, by four large state banks: Bank of China – Bank of China – BC; China Construction Bank – China Construction Bank – CER; Industrial & Commercial Bank of China – Industrial & Commercial Bank of China – ICBC; Agricultural Bank of China – Agricultural Bank of China – ABS. They form the backbone of the Chinese banking system with a total share of about 70-80% of all deposits and loans. These lending institutions, originally created as special banks, from the beginning 90s of the last century, they gradually lose their specialized character and create costly branch networks covering the whole country, which leads to increasing competition between them. The levers for managing these banks are in the hands of the government, and the banks themselves are built according to a strict hierarchical scheme, although each of them in itself does not have specific identification features throughout the country. This situation has led to a number of shortcomings, which include:

- bureaucratic organizational system, as a rule, with an unreasonably large number of employees;
- a high level of corruption and a lack of experience in identifying credit risks due to many years of political interference and policymaking government. The Bank of China, established in 1912 with the sanction of

Sun Yat-sen, is the oldest in the country. Today, bank branches are open around the world. It can provide commercial and investment services, as well as insurance services. It has 12 thousand branches and 192 thousand employees.

For China, the different qualitative level of capital and provincial banks is not a contradiction, but a manifestation of the country's rapid development and economic heterogeneity. Most Chinese pay almost all of their purchases in cash. The share of cash payments decreases very slowly. The population begins to discover banks as payment institutions, receive salaries in private bank accounts, and through banks pay utility bills. The time of non-cash payment turnover is just coming.

Picture 1. People's Republic of China's Annual GDP Growth

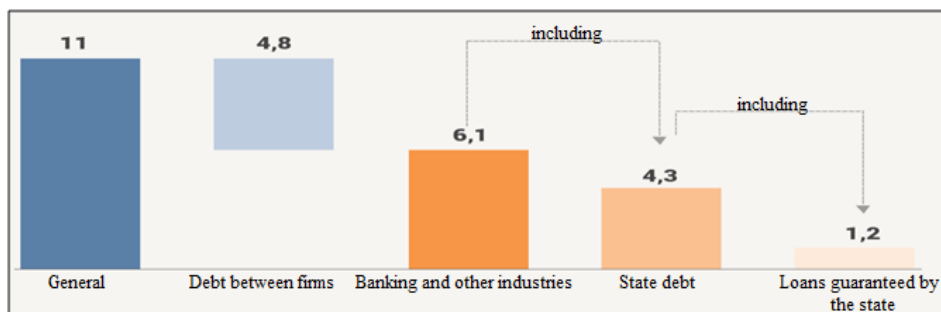
Banks enjoy a high degree of confidence among the population, including due to the alleged state guarantee of savings deposits. The government takes banking reform seriously. All changes are carried out with great caution on the part of designers, politicians and bankers. Rapid and radical changes are considered unsuitable for China and rejected. One cannot but notice the fragmentation of financial and banking reform and the lack of a unified strategy for action by the state council, provincial leaders planning public service reform and the development center under the State Council (State Council Development Center). Despite the new concepts and directives aimed at market transformation, as well as the independence that has developed over the past decade, the main reasons for the instability of the Chinese banking market have not been eliminated. There are various scenarios of action and the willingness to carry out reforms simultaneously in several areas [4].

Conclusion. Today it's hard to find someone who hasn't heard of China's outstanding economic successes. These successes cause an ambiguous reaction in our country, but on the whole it is customary to sing them and set an example for domestic politicians and economists: they say that the Chinese were able to go to market rails without social and economic upheavals. The evolution of the banking system of the PRC is just a typical case of a truly Chinese version of development. Rapidly opening to the outside world, actively perceiving the advanced experi-

ence of developed countries, China at the same time paves its way to success on the solid foundation of it.

Over the past years, China has remained one of the largest foreign trade partners of Kazakhstan.

According to the Main Customs Administration of the PRC, the trade turnover between the Republic of Kazakhstan and the PRC in 2017 amounted to \$ 18.0 billion, an increase of 37.4% compared to 2016, including export of the Republic of China – 6.35 billion (+ 32, 3%), import of Kazakhstan – 11.64 billion dollars (+40.4). According to the State Revenue Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, the trade turnover of the Republic of Kazakhstan-China in January-December 2017 amounted to 10.4 billion US dollars, an increase of 32.6% compared to the same period in 2016, including export of the Republic of Kazakhstan – 5, \$ 7 billion (+36.6%) and imports – \$ 4.7 billion (+27.9%). According to the National Bank of the Republic of Kazakhstan, the cumulative investment volume of the PRC in the Republic of Kazakhstan as of March 31, 2017 amounted to \$ 15.2 billion. The main areas of investment of the PRC in Kazakhstan remain transportation and warehousing, financial and insurance activities, oil and gas, construction and mining industries.

Picture 2. Loans to China as of April 1, 2019, \$ 1 billion

One of the disadvantages of economic relations is the increase in foreign debt. The people of Kazakhstan are also concerned about the amount of government debt to China. Officials also say that Kazakhstan has no government debt to China and only \$ 1.2 billion in government debt to build the road. However, in the broader sense, public sector debt is 3.5 times more than official information. That is, the amount of debt exceeds 4.3 billion dollars. This is an amount equal to 40% of the total debt to China. Let's say the \$ 1.2 billion debt officially announced by the authorities. There is no official comment on the remaining \$ 3.1 billion in debt. The debt will grow again. Because it is planned to receive an additional \$ 300 million for the development of customs infrastructure [6].

REFERENCES

1. Шалабай С.И. Финансовый менеджмент и конкурентоспособность банков РК. Алматы: Экономика, 2017. – 180 с.
2. <https://www.nationalbank.kz/>
3. <http://www.e-history.kz/>
4. Statistical Yearbook of The Republic of China / Directorate-General of Budget, Accounting and Statistics. – Taipei: The Chinese Statistical Association, 2020.
5. China Banking Regulatory Commission: Annual Report. – Beijing: CITIC Press, 2019.
6. <https://inbusiness.kz/kz/news/kazakstan-kytajga-kansha-karyz>

С. Хан, оқытушы
Нингсия университеті, Хунань провинциясы,
Қытай Халық Республикасы

Қытай мен Қазақстан банк секторын салыстырмалы талдау

Түйіндеме. Бұл мақалада банк секторы бизнес-модельдерді дамыту стратегиясын және тәуекелдерді басқару, банктік қадағалау мен реттеуді жетілдіру жөніндегі шараларды түбегейлі жаңартудан өткізіп жатқан Қазақстан мен халықаралық нарықта тәжірибесі мол Қытай Халық Республикасы жайында сөз қозғалған. Сонымен қатар мақалада банктердің несие портфелінің жай-күйі, банктік қызметті реттеудің жолдары, банк жүйесінің неғұрлым тұрақты болуы лары берілген. Қытай мен Қазақстанның банк секторының дамуына мысал келтірілген. Нарықтық экономикасы бар елдердегі банктік реттеудің негізгі мәселелері жайында сөз қозғалған: активтер мен несие портфельдері, міндеттемелер мен инвестиция-лар, мемлекеттік реттеу және қадағалау процесі, шет елдердің тәжірибесі және басқалары жайында. Стандарттарды ескере отырып, қайта бөлудің тиімділігі мен ұйымдардың экономикалық ынтымақтастығы мен 2020 жылғы желтоқсаннан бастап шетелдік банктердің Қазақстан аумағында тікелей филиалдар ашулары ел экономикасына берер пайдасы мен зияны қарастырылған. Мақалада еншілес компанияны құру жөніндегі күштері мен нарық қатысушы-ларының түсінігін кеңейту – болашақта тарифтер мен комиссияларды төмендету, жағдайды жақсарту және төмен пайыздық мөлшер-лемелерге қол жеткізу және тағы басқа өзекті сұрақтар қойылған. Қазақстанның банк секторының шетелдік банктермен байланысы және олардың миканың дамуындағы рөлі аталып өтілген. Қытай банк индустриясының даму тарихына шолу жасалған. Шетелдік банктердің банк

секторындағы тәжірибесін талқылау, оларды банк саласында қолдану және оның болашақта күтілетін нәтижелері талқыланған, Қазақстандағы банк секторындағы несиелік жағдайына талдау жасалған.

Түйінді сөздер: банк секторы, елдердің экономикалық дамуы, қаржы секторын, банк аймақтарын талдау, банктік тәуекелдерді басқару.

С. Хан, преподаватель
Университет Нингсия, провинция Хунань,
Китайская Народная Республика

Сравнительный анализ банковского сектора Китая и Казахстана

Аннотация. Эта статья охватывает Китай и Казахстан, о странах с большим опытом работы на международных рынках, где банковский сектор радикально обновляет свои стратегии развития бизнес-моделей и меры по улучшению управления рисками, банковского надзора и регулирования. В статье также описывается состояние кредитного портфеля банков, способы регулирования банковской деятельности и идеи более стабильной банковской системы. Для Казахстана Китай является примером развития банковского сектора. Мы говорили об основных вопросах банковского регулирования в странах с рыночной экономикой: активы и кредитные портфели, пассивы и инвестиции, процесс государственного регулирования и надзора, опыт работы за рубежом и многое другое. Учитывая стандарты, были рассмотрены преимущества и последствия перераспределения и экономического сотрудничества организаций и открытия прямых филиалов иностранными банками в Казахстане с декабря 2020 года. В статье поднимаются вопросы о расширении понимания участниками рынка и их усилиях по созданию дочерней компании, таких как снижение ставок и комиссий, улучшение ситуации, достижение более низких процентных ставок и многое другое. Была упомянута связь между банковским сектором Казахстана и иностранными банками и их роль в развитии экономики. Обзор истории развития банковской индустрии Китая. Были обсуждены опыт иностранных банков в банковском секторе, их применение в банковской сфере и их будущие результаты, а также проанализирован кредитный статус банковского сектора в Казахстане.

Ключевые слова: Банковский сектор, экономическое развитие стран, анализ финансового сектора, банковские регуляторы, банковский риск-менеджмент.

Г.Е. Касенова¹, кандидат экономических наук, и.о доцента
Н.Е. Жакамбаева², магистрант

^{1,2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

ИСЛАМСКИЕ ФИНАНСЫ: ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены основы и тенденции развития системы исламских финансов, принципы деятельности исламских финансовых институтов, а также финансовые инструменты, которые применяются в рамках исламской финансовой системы как в образовании так и в финансовом рынке Республики Казахстан. Проанализированы отличительные особенности исламских и традиционных банков. Особое внимание уделяется проблемам и перспективам развития системы исламских финансов. Выявлены факторы, которые оказывают влияние на интеграцию исламских финансов в финансовую систему Республики Казахстан. Также, представлен авторский взгляд на современные политические и финансовые проблемы, стоящие перед страной, особенно обострившиеся в связи с недавними экономическими кризисами, снижением цен на экспортные товары и санкциями ряда западных стран. Приводятся доказательства необходимости пересмотра концепции и стратегии развития страны, а также основных принципов, используемых в финансовых взаимоотношениях. Автор приходит к выводу об особой актуальности и необходимости развития альтернативных финансов, прежде всего построенных на исламских финансовых принципах (соответствующих исламскому праву). Поэтому также в статье поднимается тема внедрение исламского финансового образования.

Ключевые слова: университет, исламские финансы, исламские финансовые инструменты, исламские финансовые институты, исламский банк, этические финансы.

Введение. В этом году Казахский национальный университет имени аль-Фараби празднует свое 85-летие. За последние десять лет ВУЗ покорило немало вершин и осуществило множество планов. Образование лежит в основе развития общества во всем мире. КазНУ имени аль-Фараби гордится своими выпускниками, среди которых можно обнаружить многочисленные карьерные истории. Министры, депутаты, акимы разных уровней, ректоры большинства универси-

тетов Казахстана, руководители крупных промышленных предприятий и банков как в нашей стране, так и за рубежом.

Казахский национальный университет имени аль-Фараби – ведущее учреждение системы высшего образования Республики Казахстан, первым прошедшее государственную аттестацию и подтвердившее право на осуществление образовательной деятельности по всем специальностям и уровням.

КазНУ имени аль-Фараби – лидер Генерального рейтинга вузов Казахстана, первый в истории страны лауреат премии Президента Республики Казахстан «За достижения в области качества», дипломант Премии Содружества Независимых Государств за достижения в области качества продукции и услуг. Университет обладает огромным образовательным, научным, духовно-воспитательным, инновационным и производственным потенциалом, который направлен на подготовку специалистов высшей квалификации, дальнейшую интеграцию в мировое образовательное пространство, развитие фундаментальных и прикладных исследований, их внедрение в производство.

Сейчас в образовании идет процесс, в котором, как закономерное следствие глобализации, происходит внедрение исламских финансов. Исламские финансы активно развиваются в Казахстане и в соседних странах. В республике эти инструменты будут совершенствоваться с помощью Международного финансового центра Астана (МФЦА).

В планах МФЦА стать хабом исламских финансов в регионе ЕАЭС и Центральной Азии. При этом, по заявлению представителей финцентра, исламские финансы являются одним из приоритетных направлений деятельности структуры.

В настоящее время прорабатывается вопрос о выпуске сукук (исламских облигаций) министерством финансов на площадке МФЦА, наряду с этим, Министерство финансов РК совместно с МФЦА устанавливает связь с банком Euroclear. Эта работа позволит размещать отечественные ценные бумаги в тенге для международных инвесторов.

В ногу с современным миром, современным финансовым рынком в Высшей Школе Экономики и Бизнеса, кафедра «Финансы и Учет» взялась за вышеупомянутую глобализацию и сделала большой вклад в развитие будущего исламских финансов в Республике Казахстан посредством открытия отдельной специальности и набора ряда специалистов в этой области [1].

Экспериментальная часть. В последнее время все больше возрастает интерес к теме функционирования исламской финансовой системы, которая динамично развивается и все увереннее завоевывает мировое финансовое пространство. Число исламских финансовых организаций и институтов постоянно увеличивается, появля-

ются новые исламские страховые фонды, компании, которые активно развивают свою деятельность в немусульманских странах. Деятельность исламских финансовых структур становится все более разнообразной и сложной. Расширяются возможности, потенциал и компетенции исламских финансовых организаций по организации и сопровождению широкомасштабных сделок.

Для Казахстана исламское финансирование это возможность привлечения инвестиций. Рынок исламского финансирования достаточно большой, практически 2 трлн долларов, и сейчас очень многие страны заинтересованы в исламских финансах. Если предыдущие 30 лет – это были традиционные исламские страны Ближнего Востока, Малайзия, то сегодня к возможностям исламского финансирования прибегают многие страны. Очень активное развитие исламские финансы получили в таких странах, как Великобритания, Люксембург, Япония и Гонконг. Казахстан также рассматривает возможность исламского финансирования. Это специальное законодательство, которое подразумевает достаточно высокие этические принципы, которые должны коррелироваться в соответствии с нормами шариата. Но опять же, сейчас есть большая дискуссия, какие-то финансовые инструменты рассматриваются многими странами в точном соответствии с исламским финансированием, какие-то придерживаются новых этических стандартов. Но в любом случае Казахстан может рассматривать возможность стать лидером – пионером исламского финансирования в странах СНГ. Но дело не только в самих инвестициях [2].

Результаты и обсуждения. Исламская модель кредитования особенно привлекательна для нуждающихся слоев населения. Ее основная особенность заключается в том, что отсутствует ссудный процент, так как по шариату ссудный процент носит эксплуататорский характер. Таким образом, выплата установленной суммы не является вознаграждением для собственника капитала. Исламские банки предпочитают получать прибыль за счет участия инвестора в акционерном капитале, приращение которого происходит в реальных сделках, касающихся товаров и услуг, но не в сфере денежного оборота. Все это объясняется законами шариата: справедливо лишь то богатство, источником которого является собственный труд и предпринимательские усилия его владельца либо наследство или дар, а прибыль является вознаграждением за предпринимательский риск. Особый акцент этой модели делается на экономической деятельности, несовместимой с коррупцией, обманом, утаиванием доходов, уходом от налогов, другими негативами. Духовная чистота бизнеса – наиболее привлекательная сторона этой модели, совмещающая материальные выгоды с духовными ценностями.

Если обратиться к истории, то в Казахстане интерес к исламскому финансированию присутствовал еще до принятия страной суверенитета, ведь в 1991 году в РК был создан международный банк «Аль Барака Казахстан», нацеленный на привлечение иностранных инвестиций в казахстанскую экономику. На этот банк возлагались большие надежды, ведь обороты исламского банкинга в мире на тот момент уже составляли около 650-700 млрд долларов при ежегодных темпах роста этой отрасли на уровне 15-20%. Чуть позже на международные рынки исламского финансирования начали выходить казахстанские банки, такие как: «Банк Центр Кредит», «Альянс Банк», «Банк Туран Алем». Однако, волна кризиса, нахлынувшая в 2007 году, серьезно отразилась на, казалось бы, неплохо развивающейся схеме. Западные рынки заимствований закрылись для казахстанских банков, в то время как модель исламского финансирования достаточно успешно прошла через кризисную волну. В 2009 году Казахстан стал первой страной в СНГ, внедрившей исламские финансы на законодательном уровне, благодаря подписанию закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам организации и деятельности исламских банков и организации исламского финансирования». С 2010 года ежегодно проводится Казахстанская конференция по исламским финансам, а в 2011 году в Астане даже прошел 7-й Всемирный исламский экономический форум. Полным ходом идет реализация Дорожной карты развития исламского финансирования до 2020 года, а международные эксперты уже назвали Алматы исламским финансовым хабом СНГ и Центральной Азии. Вроде бы приняты все необходимые меры для успешного внедрения и развития исламской модели в РК, но, несмотря на все это, она не пользуется той популярностью в Казахстане, которую пророчили эксперты [3].

Если вдуматься в причины замедленного развития исламской модели финансирования в Казахстане, становится ясно, что набор предлагаемых продуктов РК является недостаточным, необходимо проанализировать спрос на рынке, да и нормативно-правовая база отрасли нуждается в доработке. Служба кредитных рейтингов Standard & Poor's назвала еще один немаловажный фактор торможения исламского банкинга в РК. По их мнению, причина кроется в отношении к исламским депозитам. Действующий в Казахстане механизм страхования вкладов не распространяется на такие депозиты и не разрешает банкам поддерживать свои портфели исламских депозитов в случае низких или отрицательных показателей прибыльности базовых активов, которые лежат в основе таких депозитов. Это снижает привлекательность исламских депозитов и создает отрицательные стимулы практически для всех клиентов, за исключением немногих, имеющих высокую склонность к принятию риска. Кроме того, в соответствии с действующим законодательством бан-

ки не обязаны резервировать регулятивный капитал под активы, которые финансируются за счет исламских инвестиционных счетов. Необходимо упомянуть и об отсутствии инструментов в РК для управления ликвидностью. В истории были случаи, когда исламским банкам приходилось вкладывать избыточные денежные средства в активы, которые более ликвидны, но имеют низкую доходность, или в менее ликвидные инструменты с более высокой доходностью, но и более высоким риском, поэтому видя такую же ситуацию в Казахстане захотят ли исламские банки рисковать вновь? [4].

Заключение. И все же положение не безнадежно. Есть факторы, способные устранить все препятствия и позволить исламской модели занять свою нишу в Казахстане. В первую очередь, необходимы изменения в законодательстве. Необходимые поправки устранили бы сложности внедрения исламского банкинга в традиционные банки. Далее дело осталось бы за малым – обучить персонал казахстанских банков особенностям исламского финансирования и провести разъяснительную работу среди населения по правовым вопросам исламского банкинга, т.к. большинство казахстанских граждан ассоциирует исламскую финансовую модель только с беспроцентным кредитом. Во-вторых, поддержка со стороны государства в плане создания инструментов для управления ликвидности, соответствующих принципам шариата. Например, правительство может принять решение об использовании облигаций сукук (исламский эквивалент облигаций, – прим.) для финансирования некоторых государственных проектов. Конечно же, в таком случае появится необходимость в создании центрального надзорного органа, контролирующего соблюдение принципов шариата. В-третьих, для того, чтобы в Казахстане исламское финансирование стало пользоваться спросом, потребуется серьезная борьба, а лучше полное искоренение коррупционных схем в нашем государстве, а иначе, основанная на шариате исламская модель банкинга просто не выживет в стране, да и смысла в ней уже не будет.

Отметим, что в настоящее время в Казахстане работает один исламский банк – АО «Исламский Банк Al Hilal». Этот банк был создан на основании соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Объединенных Арабских Эмиратов «Об открытии Исламского Банка в Республике Казахстан». В этом году ожидается открытие второго исламского банка, возможными акционерами которого станут малазийская финансовая группа «Amanah Raya», АО «Банк Развития Казахстана» и АО «Fattah Finance». Предполагается, что второй банк будет предлагать продукты розничного кредитования. Сейчас процесс находится на стадии завершения технико-экономического обоснования [5].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Азарян В. Перспективы и тенденции исламской финансовой системы // Научное обозрение. Серия 1: Экономика и право, 2012. – № 3-4.
2. Беккин Р. И. Исламская экономическая модель и современность. – М.: Марджани, 2010.
3. Журавлев А.Ю. Принципы функционирования исламских банков // Исламские финансы в современном мире: экономические и правовые аспекты/ Под ред. Р.И. Беккина. – М., 2004.
4. Зарипов И.А. Исламские финансы как стратегический ориентир развития России // Вестник финансового университета, 2016. – № 1 (91).
5. Кулиев Э.Р. Коран: перевод смыслов и комментарии: Издание девятое. – М.: ЭКСМО, 2012.

Г.Е. Касенова¹, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.

Н.Е. Жакамбаева², магистрант

^{1,2} әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,

Алматы қ., Қазақстан

Ислам қаржыландыру: қалыптасу ерекшеліктері және даму

Түйіндеме. Мақалада исламдық қаржыландыру жүйесінің негіздері мен даму тенденциялары, исламдық қаржы институттары қызметінің қағидалары, сондай-ақ исламдық қаржы жүйесінде қолданылатын қаржы құралдары қарастырылады. Исламдық және дәстүрлі банктердің ерекшелігі талданады. Исламдық қаржыландыру жүйесінің проблемалары мен даму перспективаларына ерекше назар аударылады. Исламдық қаржыландырудың Қазақстан Республикасының қаржы жүйесіне ықпалдасуына әсер ететін факторлар анықталды. Сонымен қатар қазіргі саяси және қаржылық проблемалар, әсіресе соңғы экономикалық дағдарыстардың күшеюі, экспортталатын тауарлардың бағасының төмендеуі және бірқатар батыс елдерінің санкциялары туралы көзқарасын ұсынады. Елдің тұжырымдамасы мен даму стратегиясын, сондай-ақ қаржылық қатынастарда қолданылатын негізгі қағидаларды қайта қарау қажеттілігі туралы дәлел келтірілген. Автор, ең алдымен исламдық қаржы қағидаларына негізделген (исламдық заңдарға сәйкес) балама қаржыландыруды дамытудың ерекше маңыздылығы мен қажеттілігі туралы қорытындыға келеді. Сондықтан мақалада исламдық қаржылық білім беруді енгізу тақырыбы да көтеріледі.

Түйінді сөздер: университет, исламдық қаржыландыру, исламдық қаржы құралдары, исламдық қаржы институттары, ислам банкі, этикалық қаржы.

G.E. Kassenova¹, Candidate of Economic Sciences,
Acting Associate Professor

N.E. Zhakambaeva², undergraduate
^{1, 2} al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Islamic finance: features of formation and development

Abstract. The article discusses the basics and development trends of the Islamic finance system, the principles of activity of Islamic financial institutions, as well as financial instruments that are used within the Islamic financial system. The distinctive features of Islamic and traditional banks are analyzed. Particular attention is paid to the problems and prospects of the development of the Islamic finance system. The factors that influence the integration of Islamic finance in the financial system of the Republic of Kazakhstan are identified. Also, the article presents the author's view of the current political and financial problems facing the country, especially exacerbated by the recent economic crises, lower prices for exported goods and the sanctions of several Western countries. Evidence of the need to revise the concept and development strategy of the country, as well as the basic principles used in financial relationships, is provided. The author comes to the conclusion about the special relevance and need for the development of alternative finance, primarily built on Islamic financial principles (consistent with Islamic law). Therefore, the article also raises the topic of the introduction of Islamic financial education.

Key words: University, Islamic finance, Islamic financial instruments, Islamic financial institutions, Islamic bank, ethical finance

А.М. Турарова, докторант
Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ АГРАРНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Аннотация. Современный этап экономического развития общества характеризуется усилением агропромышленной интеграции, усложнением межотраслевых связей, образованием новых организационно-правовых форм хозяйствования. Процесс взаимного проникновения отраслей национальной экономики сопровождается усложнением управления производством, появлением новых проблем по обеспечению устойчивого развития интегрированных структур.

В связи с этим проблемы эффективного управления производством требуют глубокого изучения процессов агропромышленной интеграции, установления усиленного влияния межотраслевых связей и закономерностей функционирования интегрированных структур и их взаимодействие с другими хозяйственными формированиями рыночной экономики. На основе выявления закономерностей функционирования интегрированных структур, необходимо разработать научно-обоснованные рекомендации для успешного управления всей экономической системой страны.

Любая экономическая система в процессе развития характеризуется нестабильностью, неустойчивостью и стремлением извлекать необходимые доходы из тех источников, которые использовать выгоднее. Поэтому упрощенный метод решения экономических проблем приводит к тому, что определенный вид деятельности становится невозможным, ресурсы начинают быстро истощаться и резко терять свой стратегический потенциал. В связи с этим повышается роль научных исследований конкретного вида хозяйственной деятельности, особенно агропромышленного производства, и поиска методов организации стратегического управления всех видов ресурсов. Отсутствие действенных научно-теоретических и практических разработок по эффективному управлению производством в условиях глобализации экономики и выявление закономерностей их функционирования в новых условиях хозяйствования не способствуют успешному развитию агропромышленного производства Казахстана. Несовершенство государственных методов регулирования и трансформационных механизмов порождает в аграрном секторе экономики диспропорции и структурное несоответствие устойчивому развитию экономики. Кроме того, повышение конкурентоспо-

способности сельскохозяйственной продукции и продовольствия требует снижения издержек производства, развития системы ресурсосбережения, поиска способов системообразующей роли управления производством.

Ключевые слова: агропромышленная интеграция, управление, агропромышленная производства, экономическая система, стратегический план, национальная экономика, АПК.

Введение. Стратегическое управление – это процесс принятия и осуществления стратегических решений, центром которого является выбор стратегической позиции, основанной на сопоставлении собственного ресурсного потенциала предприятия с возможностями и угрозами внешнего действующего окружения. Стратегическое управление особенно эффективно в условиях инновационного риска. В современных условиях отсутствие разработанной стратегии у организации осложняет управление ею.

В рыночной экономике предприятие должно само определять и прогнозировать параметры внешней среды, ассортимент продукции и услуг, цены, поставщиков, рынки сбыта, свои долгосрочные цели и стратегию их достижения. Эта работа и составляет содержание стратегического планирования [1, 2].

Факторы, определяющие необходимость стратегического планирования:

- быстрые изменения внешней среды, стимулирующие поиск и появление новых методов, систем и подходов к управлению;
- развивающиеся интеграционные процессы, образующие; финансово-промышленные группы и технологически взаимосвязанные предприятия;
- развитие стандартизации, рассматривающей мир как единое целое, в котором стираются национальные различия и предпочтения.

Последовательность действий, составляющих стратегическое планирование, можно представить в виде этапов. Первый этап начинается с выработки целей и миссии. Сформулированная миссия позволяет определить измеримые цели, которые будут выражены в показателях. Второй этап стратегического планирования является исследовательским – это определение параметров внешней среды, влияющих на деятельность организации. Полученные результаты исследования внешней среды нередко заставляют вновь уточнить миссию и цели. На третьем этапе стратегического планирования проводится SWOT-анализ, который выявляет положительные и отрицательные внешние и внутренние факторы деятельности организации или проекта. Все элементы стратегического планирования (миссия, цели, SWOT-анализ) используются в практике как коммерческих, так и государственных организаций [3, 4, 5].

Стратегический план развития Казахстана до 2050 г. предусматривает реализацию долгосрочных приоритетов (национальная безопасность, экономический рост и пр.), которые послужили основой для формирования планов развития страны на долгосрочный и среднесрочный периоды (до 2020 г.). Примером стратегического планирования в Казахстане является Общенациональный план мероприятий по реализации Послания главы государства народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства». Стратегический план развития обозначил долгосрочный путь развития республики, направленный на трансформацию страны в одно из самых безопасных, стабильных, экологически устойчивых государств мира с динамично развивающейся экономикой [6].

Период разработки Стратегического плана до 2020 г. совпал по времени с началом глобального финансово-экономического кризиса за последние семьдесят лет. В результате акцент при разработке Стратегического плана до 2020 г. был сделан на осуществлении мер, направленных на повышение устойчивости национальной экономики к негативным последствиям мировых или региональных кризисов. Главным достижением реализации стратегии развития 2020 г. должно стать значительное повышение благосостояния граждан страны в результате последовательной диверсификации и качественного улучшения структуры экономического роста Казахстана.

Экспериментальная часть. Рассматривая вопросы дальнейшего развития отечественного АПК, необходимо отметить, что данная отрасль получает значительный объем поддержки со стороны государства в виде разработанных и реализуемых современных программ. Основной целью АПК является обеспечение до 80% внутреннего рынка собственным продовольствием и отечественными продуктами. Так, согласно реализуемому стратегическому плану развития Казахстана до 2020 г. ожидается увеличение экспортного потенциала аграрной отрасли до 8% в общем объеме экспорта. Производительность труда в АПК увеличится не менее, чем в 2 раза, а также повысится доля переработки мяса до 27%, молока – до 40%, плодов и овощей – до 12%. В сфере сельского хозяйства утвержден «Стратегический план Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан на 2014-2018 годы», а также программа по развитию АПК в Республики Казахстан на 2017-2021 гг. [7].

Результатом реализации таких мер станет обеспечение устойчивого развития отраслей АПК, увеличение объема валовой продукции сельского хозяйства к 2020 г. по сравнению с 2010 г. на 30%, развитие национальных конкурентных преимуществ казахстанской продукции, обеспечение продовольственной безопасности страны и эффективности управления государственными финансами и материальными активами, достижение высокого уровня координации под-

ведомственных отраслей экономики, адаптация аграрного производства к условиям ВТО.

Таблица 1 – Система государственного регулирования АПК

Система государственного регулирования АПК	
<p>Цели:</p> <ul style="list-style-type: none"> - обеспечение продовольственной безопасности государства и населения страны доступными продуктами питания; - содействие устойчивому развитию сельского хозяйства; - рациональное использование земельных и водных ресурсов; - обеспечение СХТП равных условий получения дохода в сравнении с хозяйствующими субъектами других отраслей экономики; - развитие инфраструктуры сельской местности и конкурентоспособного производства сельскохозяйственной продукции и продовольствия; - регулирование импорта и стимулирование экспорта сельскохозяйственных продуктов. 	<p>Задачи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - сохранение и улучшение природного потенциала сельского хозяйства; - устойчивое развитие сельских территорий; - развитие человеческого потенциала; - создание системы материально-технического обеспечения; - инфраструктурное обеспечение агробизнеса.
<p>Принципы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - принцип учета региональных условий и особенностей сельского хозяйства - стабилизации агропродовольственного рынка; - сочетания экономических и социальных целей; - принцип поддержания эквивалентности обмена между сельским хозяйством и другими отраслями экономики, паритета и регулирования доходов сельхозтоваропроизводителей; - сочетания индикативности и директивности; - программного регулирования; - аграрного протекционизма. 	<p>Функции:</p> <ul style="list-style-type: none"> - регулирующая (регулирование финансово-экономических отношений в АПК, охраны окружающей среды); - стимулирующая (создание стимулов к достижению объемов производства продукции, обеспечивающих продовольственную безопасность); - контрольная (контроль за соблюдением паритета цен на продукцию сельского хозяйства и промышленности); - кадрового обеспечения (подготовка и переподготовка кадров для АПК); - правового обеспечения (законы, указы, нормативы).
<p>Методы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - экономический; - прямого и косвенного регулирования; - нормативный; - программно-индикативный; - балансовый. 	<p>Инструменты:</p> <p><i>Административное регулирование</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - антимонопольная политика; - фитосанитарный, ветеринарный, экологический контроль; - стандартизация, лицензирование; - квотирование производства и экспорта-импорта. <p><i>Экономическое регулирование</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - бюджетная поддержка; - кредитно-финансовая политика; - налоговая политика; - ценовое регулирование; - товарные и закупочные интервенции, госзаказ; - таможенно-тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности.
<p>Механизмы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - организационно-административный; - финансово-экономический; - технологический-экологический; - социальный. 	<p>Уровни</p> <ul style="list-style-type: none"> - международный - национальный - региональный - местный
* Составлено автором на основе исследования	

Согласно стратегии, в Казахстане будет создан специализированный сельскохозяйственный банк. В рамках программы по развитию АПК РК на 2017-2021 гг. предусмотрено увеличение объема государственной поддержки сельского хозяйства за счет субсидирования субъектов АПК в 4,5 раза. За счет эффективного и рационального использования земель и поливной воды должна увеличиться площадь орошаемых земель. В текущем году она составит 1,44 млн. га, в 2018 г. – 1,47 млн. га, в 2019 г. – 1,5 млн. га. Планируется увеличение площадей зерновых культур, возделываемых посредством влаго – ресурсосберегающих технологий, с 50% в текущем году до 55% в 2020 г.

С позиции системного подхода государственное регулирование АПК основывается на согласовании его цели, задач, объектов, субъектов, функций, уровней, полномочий, инструментов регулирования и ресурсов поддержки сельскохозяйственных предприятий (таб. 1).

Для выявления наиболее острых проблем современного состояния АПК региона, проведена оценка факторов сельскохозяйственного производства. При анализе природного фактора сельскохозяйственного производства можно установить, что природный потенциал в виде земель сельскохозяйственного назначения далеко не исчерпал возможности эффективного использования. Одним из важных направлений в земельной политике является сохранение принципа целевого использования земель сельскохозяйственного назначения. В связи с этим необходимо законодательно определить механизм охраны этих земель, ввести ограничения на перевод их в другие категории, особо выделив вопросы недоступности изъятия и ответственность за сохранение ценных и особо ценных сельскохозяйственных угодий, существенно усилить государственный ведомственный контроль за нецелевым использованием земель сельскохозяйственного назначения, невыполнение агротехнических требований, приводящих к ухудшению почв.

Результаты и обсуждения. Оценка материально-технического фактора показала, что производственно-технических потенциал отечественного АПК продолжает деградировать, растет нагрузка на имеющийся машинно-тракторный парк, низка техническая оснащенность сельскохозяйственных предприятий. За время проведения рыночных преобразований объем капитальных вложений в народное хозяйство уменьшился в 4 раза, в АПК – почти в 20 раз. Износ основных фондов в сельском хозяйстве достигает 45%, сельскохозяйственной техники – 80%.

При анализе человеческого фактора АПК выявлено критическое состояние кадрового обеспечения сельскохозяйственных предприятий. Это обусловлено сложной демографической ситуацией на селе. В обозримом будущем снижение численности сельского населения Казахстана продолжится и по прогнозам Центра исследований при-

кладной экономики в 2025 г. по отношению к 2010 г. составит 85%, а в 2050 г. – 50% [8].

Одновременно с сокращением сельского населения происходит его старение. Соотношение между численностью младшей группы сельского населения в трудоспособном возрасте (16-29 лет) и численностью его старшей группы (45-54 года для женщин и 45-59 лет для мужчин) достигло максимального соотношения 1,53 в 1997 г. Начиная с этого года, наблюдается ненешнего десятилетия (2019 г.) численность трудоспособного сельского населения в младшей и старшей группах сравнивается, к 2020г. отношение младшей группы трудоспособного сельского населения к старшей группе составит 0,95, в 2025 г. это соотношение уже будет равняться 0,85.

Одной с самых серьезных проблем села является массовый миграционный отток молодежи в города, основу которого составляет молодежь в возрасте от 18 до 35 лет. Сложившаяся ситуация в социальной сфере АПК, выраженная в обесценивании сельскохозяйственного труда, ослаблении мотивационных механизмов его развития, отсутствие общественно приемлемых условий жизнедеятельности в сельской местности, подошла к пороговым значениям и является тормозом формирования социально-экономических условий устойчивого развития сельских территорий.

За годы реформ практически прекратилось функционирование средних специальных образовательных учреждений, бюджетное финансирование аграрных вузов сократилось более чем на половину. В аналогичном положении оказалась и аграрная наука.

В правовом обеспечении развития АПК наиболее актуальным является принятие недостающих законодательных актов, регулирующих земельные отношения, сельскохозяйственное страхование и кредитование, инвестиционное субсидирование, функционирование современных интегрированных аграрных структур.

Заключение. В многоукладной экономике сельского хозяйства наиболее острые проблемы возникают в организациях малого агробизнеса. Среди основных проблем малых форм хозяйствования можно выделить: низкое качество выделяемых земель, дефицит финансовых средств, технико-технологического оснащения, трудности в получении кредитов, слабая развитость инфраструктуры, отсутствие надежных каналов реализации сельскохозяйственной продукции.

Информационный фактор в сельском хозяйстве действует неэффективно, что обусловлено неопределенностью и постоянными изменениями внешней и внутренней среды хозяйств; часто меняющейся законодательной базой, требующей отслеживания и разъяснения; низким уровнем бизнес-образования; неразвитостью инфраструктуры и системы сельскохозяйственного консультирования.

Названные проблемы наряду с несовершенством действующего законодательства и отсутствием системы обоснованной государственной политики и регулирования деятельности малых форм агробизнеса ограничивают возможность реализации их потенциала в полной мере.

Преодоление тенденции сокращения сельского населения и улучшение положения с трудозамещением может быть достигнуто при положительной динамике таких факторов, как повышение доходности сельскохозяйственного труда, создание необходимых рабочих мест, жилищное строительство и развитие социальной инфраструктуры села, организация подготовки специалистов, способных работать на современной сельскохозяйственной технике и в условиях применения новейших технологий в сельском хозяйстве [9].

В регулировании многоукладности сельского хозяйства государство призвано обеспечивать возможности для равного доступа к материально-техническим и финансовым ресурсам, способствовать развитию интеграционных процессов в сферах производства, переработки и сбыта сельскохозяйственной продукции, материально-технического обеспечения, оказания производственных, информационных и других видов услуг.

В республике особое внимание следует обратить на развитие крестьянских и фермерских хозяйств (К(Ф)Х), хозяйств населения (ЛПХ), владельцы которых являются собственниками произведенной ими сельскохозяйственной продукции и полученной прибыли. При поддержке кооперативной системы важно стимулировать включение в систему сельскохозяйственных производственных кооперативов перерабатывающие предприятия. Это будет способствовать расширению долгосрочных связей сельскохозяйственных товаропроизводителей с переработчиками, повышению удельного веса хозяйств в цене конечной продукции, их доходности, прогнозируемости динамики цен на агрорынке.

По мере развития интеграции и кооперации, будут формироваться вертикально-интегрированные кооперативные объединения (кластеры), вплоть до создания национальных кооперативных структур (компаний), которые должны представлять интересы их пайщиков на всех уровнях управления АПК. Развитие интеграционных связей сельхозкооперативов с частными агропромышленными формированиями (типа агрофирм, агрохолдингов и др.) является также перспективным направлением, которое может привести к созданию смешанных кооперативно-частных предприятий. Новым направлением развития может стать поддержка выкупа сельскохозяйственными товаропроизводителями акций (части или полностью) перерабатывающих предприятий и обслуживающих организаций [10].

Государственное регулирование развития сельского хозяйства

невозможно без применения программно-целевого метода поддержки сельского хозяйства: мероприятия государственной поддержки агробизнеса должны стать системными, а не вынужденными (как ответ на происходящие изменения), выделяемые средства из республиканского и местного бюджетов должны быть использованы рационально. Это позволяет выявить и структурировать проблемную ситуацию в отраслях АПК (установление слабых и сильных сторон, возможностей, угроз (рисков) их развития); научно обосновать приоритеты, цели, задачи и мероприятия, необходимые для решения проблем; определить направления и источники финансирования.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Виханский О.С. Стратегическое управление: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Гардарики, 1998. – 296 с.
2. Ансофф И. Стратегическое управление. – М.: Экономика. – 1989. – 358 с.
3. Виханский О.С., Наумов А.И. Менеджмент: Учебник. – 5-е изд. стереотипн. – М.: Магистр: ИНФРА-М. – 2014. – 576 с.
4. Скотт Алекс. Стратегическое планирование: Учебник. – SP-A3-RU 2/2013 (1507. – 80 с.
5. Веснин В.Р. Стратегическое управление: Учебник. М.: Проспект, 2017. – 328 с.
6. Послание Президента Республики Казахстан – лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана Стратегия «Казахстан 2050». – Астана. – Акорда. – 2012. – 27 с. [Официальный сайт Президента Республики Казахстан]: <http://www.akorda.kz>.
7. Приказ Министра сельского хозяйства Республики Казахстан от 15 декабря 2014 г. № 1-65 «О Стратегическом плане Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан на 2014-2018 годы». – Астана. – 90 с.
8. План мероприятий по реализации Государственной программы развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы, Министерство сельского хозяйства Республики Казахстан Астана, 2017. – 60 с.
9. Центр исследований прикладной экономики. [Официальный интернет ресурс]: <https://cipe.kz>.
10. Крастелев Р.Н. Направления развития государственной поддержки сельского хозяйства // Вестник Евразийской Академии административных наук. – 2018. – № 3 (16). – С. 165-173.

А.М. Турарова, докторант,
әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Ауылшаруашылық өндірісін тиімді басқару жүйесін жетілдіру

Түйіндеме. Қоғамның экономикалық дамуының қазіргі кезеңі агроөнеркәсіптік интеграцияның артуымен, салааралық қатынастардың күрделілігімен, басқарудың жаңа ұйымдастырушылық-құқықтық формаларының қалыптасуымен сипатталады. Ұлттық экономика салаларына өзара ену процесі өндірісті басқарудың күрделілігімен, интеграцияланған құрылымдардың тұрақты дамуын қамтама-сыз ететін жаңа проблемалардың туындауымен қатар жүреді. Осыған байланысты өндірісті тиімді басқару мәселелері агроөнеркәсіптік интеграция процестерін терең зерттеуді, салааралық қатынастардың күшейтілген әсерін және интеграцияланған құрылымдардың жұмыс істеу заңдылықтарын және олардың нарықтық экономиканың басқа экономикалық субъектілерімен өзара әрекеттесуін белгілеуді талап етеді. Интеграцияланған құрылымдардың жұмыс істеу заңдылықтарын айқындау негізінде елдің бүкіл экономикалық жүйесін сәтті басқару үшін дәлелді ұсыныстар әзірлеу қажет. Даму үдерісіндегі кез-келген экономикалық жүйе тұрақсыздықпен, тұрақсыздықпен және пайдалану үшін тиімдірек болатын көздерден қажетті табысты алуға ұмтылуымен сипатталады. Осыған байланысты экономикалық қызметтің нақты түрін, әсіресе агроөнеркәсіптік өндірісті ғылыми зерттеудің рөлі және ресурстардың барлық түрлерін стратегиялық басқаруды ұйымдастырудың әдістерін іздеудің маңызы артып келеді.

Жаһанданған экономикадағы өндірісті тиімді басқаруда тиімді ғылыми, теориялық және практикалық әзірлемелердің жоқтығы және олардың жаңа экономикалық жағдайда жұмыс істеу заңдылықтарын анықтау Қазақстандағы ауылшаруашылық өндірісінің ойдағыдай дамуына ықпал етпейді. Мемлекеттік реттеу әдістері мен трансформациялық тетіктердің жетілмегендігі экономиканың аграрлық секторындағы теңгерімсіздіктер мен экономиканың тұрақты дамуымен құрылымдық сәйкессіздіктерді тудырады. Сонымен қатар, ауылшаруашылық өнімдері мен тамақ өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру өндіріс шығындарын азайтуды, ресурстарды үнемдеуді дамытуды және өндірісті басқаруда жүйелікті талап етеді.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік интеграция, менеджмент, агроөнеркәсіптік өндіріс, экономикалық жүйе, стратегиялық жоспар, ұлттық экономика, агробизнес.

A. Turarova, PhD student

Kazakh National University named after al-Farabi, Almaty, Kazakhstan

Improving the system of effective management of agricultural production

Abstract. The current stage of economic development of society is characterized by increased agro-industrial integration, the complexity of inter-industry relations, the formation of new organizational and legal forms of management. The process of mutual penetration of sectors of the national economy is accompanied by the complexity of production management, the emergence of new problems to ensure the sustainable development of integrated structures. In this regard, the problems of effective production management require in-depth study of the processes of agro-industrial integration, the establishment of the enhanced influence of inter-industry relations and patterns of functioning of integrated structures and their interaction with other economic entities of a market economy. Based on the identification of the patterns of functioning of integrated structures, it is necessary to develop evidence-based recommendations for the successful management of the entire economic system of the country. Any economic system in the development process is characterized by instability, instability and the desire to extract the necessary income from those sources that are more profitable to use. Therefore, a simplified method of solving economic problems leads to the fact that a certain type of activity becomes impossible, resources begin to quickly become depleted and dramatically lose their strategic potential. In this regard, the role of scientific research of a specific type of economic activity, especially agro-industrial production, and the search for methods of organizing strategic management of all types of resources are increasing.

The lack of effective scientific, theoretical and practical developments on the effective management of production in a globalized economy and the identification of patterns of their functioning in the new economic conditions do not contribute to the successful development of agricultural production in Kazakhstan. The imperfection of state regulatory methods and transformational mechanisms creates imbalances in the agricultural sector of the economy and structural discrepancy with the sustainable development of the economy. In addition, increasing the competitiveness of agricultural products and food requires reducing production costs, developing a resource-saving system, and finding ways to play a system-forming role in production management.

Key words: agro-industrial integration, management, agro-industrial production, economic system, strategic plan, national economy, agribusiness.

Л.К. Турдыбекова, магистрант
Университет Международного Бизнеса,
г. Алматы, Казахстан

КОМПЛЕМЕНТАРНЫЕ АКТИВЫ В СТРАТЕГИИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМИ ПРОЕКТАМИ

Аннотация. За последние несколько десятилетий экономика претерпела значительные изменения, которые носят более инновационный характер. Особое значение имеет сфера услуг, которая является движущей силой мировой экономики, информационные и телекоммуникационные технологии, трансформирующие современное общество, а также инновации, ставшие основой роста современных компаний и государств.

Существенно возросла инновационная составляющая государственного и корпоративного развития. В современных условиях рост и конкурентоспособность компаний во многих отраслях экономики зависят от инноваций и скорости их выхода на рынок в виде новых товаров или услуг. Большинство топ-менеджеров заявили, что инновации имеют решающее значение для посткризисного роста, и большинство компаний сохранили или даже расширили свои портфели для ускорения роста и дальнейшего запуска инновационных продуктов для увеличения прибыли. Инновационные стратегии уже давно стали неотъемлемой частью корпоративной стратегии организаций. В статье рассматривается эволюция подходов к стратегическому управлению инновационной деятельностью компании. Дана их краткая характеристика и систематизация на основе исследований в данной области.

Ключевые слова: инновационная деятельность, стратегическое управление, эволюция подходов, комплементарные активы

Введение. Экономическая система постоянно развивается. Инновационная экономика привела к изменениям в управлении организациями и получила свою специфику. Современная экономика характеризуется сетевым характером, инновационностью, высокой динамикой изменений и детерминацией. Все это побуждает современные компании пересмотреть свое отношение к рынку и конкуренции, основам ведения бизнеса, конкурентным преимуществам и взаимодействию с клиентами и поставщиками [1]. В настоящее время основной целью деятельности предприятий, наряду с целью прибыли, является ее устойчивое развитие и успешное выживание в условиях резкого изменения рыночной конъюнктуры.

росы конкурентоспособности всегда были и остаются базовыми. Однако механизмы достижения конкурентных преимуществ фирмами значительно изменились [2].

Многие казахстанские компании не учитывают важнейшие факторы, определяющие реализацию, прибыльность и успешность их проектов-обеспечение необходимыми активами и взаимодополняющими видами деятельности, ресурсами, организационно-управленческой деятельностью. Причиной слабой реализации отдельных проектов, реализуемых в рамках программы ГПИИР, является совокупность факторов, основной проблемой которых является непонимание взаимодополняющих подходов. Дорожные проекты Карты индустриализации, которые должны были войти в число «прорывных инновационных проектов», таких как заводы по производству планшетных компьютеров, самолетов, биотоплива и металлического кремния, не реализуются из-за необходимого уровня квалификации технического и инженерного персонала, отсутствия производственных мощностей, отсутствия инфраструктуры и ресурсной базы, отсутствия оборотных средств, отсутствия надлежащей системы мониторинга и контроля проекта, отсутствия государственной поддержки в части технического регулирования. Всю эту деятельность, услуги и ресурсы образуют комплементарные активы, без чего полная реализация проекта невозможна.

Малые компании часто оказываются компаниями-производителями одного продукта. Если надобность в данном продукте исчезает в силу общего технического прогресса, они уходят с рынка (иногда просто продают оборудование и раздают деньги акционерам) – у них нет широкой миссии [3].

Главным условием успешной реализации инновационного проекта является оптимальный выбор комплементарной деятельности и в какой мере эта деятельность гармонизирует и будет способствовать эффективной работе основных активов и различных видов деятельности инновационного предприятия. Современное эффективное инновационное предприятие – это комплекс комплементарных активов. Поэтому инновационному предприятию необходима стратегия работы с дополнительными активами.

Стратегия инновационного роста, основанная на новых ресурсах и компетенциях, трансформированных в инновационные продукты или услуги, реализуемые на основе управления проектами, носит стратегический характер. Однако процессы, даже те процессы, которые эффективно создаются с помощью технологических инструментов, не являются источником конкурентных преимуществ. Процессный подход стал своего рода вершиной общественного движения за стандартизацию. В результате, как часто бывает при успешном использовании процессного инструментария, мене-

джеры стали переориентировать его использование и переоценивать его значение [4].

Экспериментальная часть. В настоящее время большинство компаний используют термин экосистема, введенный Дж. Муром. В современной теории управления экосистема определяется как экономическое сообщество (или взаимодействующие популяции организаций), которое охватывает широкий спектр взаимодействующих организаций и индивидов (от клиентов и конкурентов до университетов и исследовательских центров), характер взаимоотношений между ними может быть определен одновременно с целью конкуренции и сотрудничества («кооперации»), в том числе совместного создания ценности для клиента. Этот тип отношений между субъектами экосистемы отражает феномен конкурентного сотрудничества между организациями [5].

Аналогичная картина взаимоотношений между субъектами экосистемы относится и к теории транзакционных издержек, разработанной в первую очередь Р. Коузом и О. Уильямсоном. Последний рассматривает эффективность как основной фактор межорганизационных отношений, что соответствует принципам экономической теории транзакционных издержек. Взаимодействие между организациями является результатом их стремления к снижению транзакционных издержек [6]. Этим можно объяснить различные формы партнерства между компаниями, включая аутсорсинг; создание виртуальных организаций и альянсов; сотрудничество направлено на генерацию идей (открытые инновации) и совместное создание потребительской ценности («открытые бизнес-модели»). Кроме того, на бизнес-среду оказывают влияние институциональные особенности того или иного государства (политические и экономические нормы, договоры и т. д.). Таким образом, изменение характеристик внешней среды привело к существенным преобразованиям как во взаимоотношениях между ее субъектами, так и во внутреннем управлении.

Согласно основным подходам и выводам настоящего исследования, фланговые комплементарные условия комплементарных активов имеют высокую стратегическую ценность для инновационного предприятия. В связи с этим для успешной реализации инновационного проекта я предлагаю стратегию работы с дополнительными активами (рис.1).

Следует отметить, что стратегия включает условия для усиления и компенсации взаимодополняемости, связанной с функционированием активов. Однако в данном исследовании активность этих видов комплементарности не рассматривалась из-за отсутствия необходимых для этого параметров, а также частого использования таких условий комплементарности. В соответствии с этой стратегией инновационным предприятиям необходимо учитывать проектное

управление, взаимодополняемость активов при реализации инновационных проектов, придерживаться комплекса мер в соответствии с этапами процесса реализации инновационного проекта и использовать внешние знания, ресурсы и возможности сторонних компаний в процессе создания проекта в рамках современных моделей инновационного развития – «тройной спирали» и «открытых инноваций».

Рисунок 1 – Стратегия работы компании с комплементарными активами при реализации инновационного проекта

Примечание – составлено автором по результатам проведенного исследования

Из предложенной стратегии работы с комплементарными активами, вытекает, что инновационному предприятию для достижения успешного результата при реализации инновационного проекта необходима:

- определение набора основных активов, необходимых для реализации проекта;

- определение условий фланговой комплементарности активов в соответствии с различными этапами реализации инновационного проекта;

- определение условий усиления и компенсационного дополнения активов;

- определение стратегии компании по работе с комплементарными активами в соответствии с содержанием инновационного проекта и возможностями компании.

Таким образом, в рамках данной стратегии создаются следующие направления работы компании в области комплементарности активов:

- выявление, разработка и сбор основных активов;

- планирование дополнительных мероприятий, условий и активов;

- анализ влияния дополнительных активов (услуг) в соответствии с основными этапами реализации инновационного проекта (этапами создания и коммерциализации инноваций, предпроектным этапом);

- выбор стратегического сценария работы с комплементарными активами в соответствии с конкретным режимом защиты интеллектуальной собственности и видами комплементарных активов.

Результаты и обсуждения. Следует отметить, что для описания стратегических сценариев развития компании можно определить понятия специальных и универсальных взаимодополняющих активов, а также описать описание слабых и сильных режимов.

Специальные комплементарные активы – это уникальные и ценные ресурсы, которые трудно преобразовать или передать. Они требуют много времени и затрат на производство, а также труднодоступны среди конкурентов. Например, высококвалифицированный персонал, уникальное оборудование, лаборатории специального назначения и другие исключительные виды деятельности.

Универсальные комплементарные активы – это активы общего назначения, привлекаемые в общих конкурентных условиях на рынке на договорной основе, и все хозяйствующие субъекты имеют к ним неограниченный доступ. Например, производственные мощности, оборудование общего назначения, маркетинговые услуги, сеть дистрибуции и так далее.

Сильные режимы инновационных разработок инновационных компаний защищены авторским правом и принципом коммерческой тайны, надежно защищают и блокируют доступ к соответствующим знаниям компании-разработчика, а также имеют высокие барьеры против имитации инновационных разработок и малое количество

способных конкурентов на рынке. Сильный режим обычно гарантирует инновационным компаниям защиту потенциальных партнеров по Альянсу при раскрытии их изобретений, не опасаясь, что они им подражают.

В то же время необходимо понимать, что инновационная компания должна создать этот мощный режим взаимодействия для своей инновационной деятельности, продолжая непрерывно работать над патентной охраной своих разработок и сохранением своей интеллектуальной собственности. Слабый режим инновационные разработки инвестора не защищена авторским правом, разрабатываемый инновационный продукт (процесс) уязвим и силноподвержен копированию, а барьеры против имитаторов и конкурентов невелики.

Таблица 1 – Стратегические сценарии реализации инновационных проектов

Характеристика		Слабый режим	Сильный режим
		Инновационные разработки не защищены авторским правом. Разрабатываемый инновационный продукт (процесс) уязвим и силноподвержен копированию, а барьеры против имитаторов и конкурентов невелики.	Инновационные разработки защищены авторским правом и принципом коммерческой тайны, надежно защищают и блокируют доступ к соответствующим знаниям компании-разработчика, а также имеют высокие барьеры против имитации инновационных разработок и малое количество способных конкурентов на рынке.
Стратегические сценарии			
Специальные активы	Уникальные и ценные ресурсы, которые трудно преобразовать или передать. Они требуют много времени и затрат на производство, а также труднодоступны среди конкурентов.	Вертикальная интеграция	Вертикальная интеграция
		Лицензионные соглашения Кросс-лицензирование	Создание альянсов или совместных предприятий
Универсальные активы	Активы общего назначения, привлекаемые в общих конкурентных условиях на рынке на договорной основе, и все хозяйствующие субъекты имеют к ним неограниченный доступ.	Вертикальная интеграция	Вертикальная интеграция
			Лицензионные соглашения

В зависимости от соответствующего режима охраны интеллектуальной собственности и видов комплементарных активов необходимо определить стратегические сценарии, которые могут быть доступны инновационным компаниям (табл. 1).

Сценарий 1. Состояние слабого режима и универсальных комплементарных активов соответствует инновационным изобретениям компаний, которые внедрили очень мало усовершенствований, благодаря которым они надеются получить быстрый доход. Однако скопировать такие простые изобретения несложно, так как в этом случае дополнительные активы можно без труда приобрести на рынке. В результате появляется множество предложений данного вида инноваций, а также появляются заказчики и потребители, так как цены на создаваемые инновации очень выгодные. В этом случае инноватору предлагается следовать стратегии вертикальной интеграции. Инновационные предприятия должны создавать барьеры для потенциальных имитаторов и интегрироваться с фирмами, связанными с ними общими технологическими цепочками.

Сценарий 2. Сочетание слабого режима и специальных комплементарных активов обычно позволяет владельцам таких активов получать долю прибыли от создаваемых инноваций. В связи с этим вертикальная интеграция в данном случае является стратегическим решением, приемлемым для новатора. Вертикальная интеграция – это приобретение производственных мощностей для специализированных взаимодополняющих активов, или приобретение этих активов с нуля для производственных мощностей, или установление инновационной компанией контроля над владельцами этих активов в результате интеграции различных этапов цепочки создания стоимости. Этот вариант должен быть реализован только тогда, когда инвестиции в инновации дают инноватору положительную чистую прибыль. Инноватор должен всегда руководствоваться принципами рационального принятия инвестиционных решений при таком стратегическом выборе и проводить детальный анализ будущих возможностей и угроз.

Сценарий 3. Если инноватор не располагает достаточным количеством необходимых специализированных комплементарных активов, а бюджет проекта не позволяет приобрести или создать их с нуля, и если на рынке имеется большое количество конкурентов, которые могут передать технологию инноватора из-за низких барьеров имитации, то лицензионные соглашения можно рассматривать как альтернативу вертикальной интеграции. Такой стратегический выбор – лицензионные соглашения в виде права на использование технологий – избавляет новатора от меньшей доли инновационной ренты от его разработок и позволяет ограничить доступ к его изобретениям.

Сценарий 4. Если инноватор работает в сильном режиме интеллектуальной собственности и для его развития требуются специальные дополнительные активы, а инноватор имеет возможность приобретать или сдавать их в аренду и владеть ими, то он должен действовать в соответствии со стратегией вертикальной интеграции. Инноватор будет использовать свои специальные дополнительные активы для получения монопольной ренты от инноваций и тем самым препятствовать другим конкурентам имитировать их разработки. Если число способных конкурентов в отрасли все же меньше, то новатор создает сильное конкурентное преимущество.

Сценарий 5. В большинстве случаев инноваторы не обладают требуемыми специальными комплементарными активами для разработки и коммерциализации инноваций. Если барьеры против имитации инновационных разработок остаются по-прежнему высокими и количество способных конкурентов незначительное, то инноватор может получить прибыль от инноваций путем разработки их совместно с владельцами специализированных комплементарных активов через организацию альянсов или создание совместных предприятий. Альянс партнеров должен позволить всем сторонам получить доход, соизмеримый с активами, которые они привносят в проект в соответствии с их долей участия. Совместные предприятия и стратегические альянсы позволяют компаниям обмениваться информацией, знаниями, ноу-хау, а также поддерживать деловые отношения со всеми партнерами по всем позициям в рамках договорных соглашений, при этом сохраняя свой статус независимых компаний и не подвергаться риску оппортунистического поведения.

Сценарий 5. В большинстве случаев инноваторы не обладают специальными дополнительными активами, необходимыми для разработки и коммерциализации инноваций. Если барьеры для имитации инноваций все еще высоки, а число способных конкурентов невелико, то инноватор может извлечь выгоду из инноваций, организуя альянсы или создавая совместные предприятия, развивая их вместе с владельцами специализированных взаимодополняющих активов. Совместные предприятия и стратегические альянсы позволяют компаниям обмениваться информацией, знаниями, ноу-хау, а также поддерживать деловые отношения со всеми партнерами по всем позициям посредством договорных соглашений.

Сценарий 6. При сильном режиме защиты интеллектуальной собственности технология новатора хорошо защищена, а процесс разработки инновационного проекта требует поставщиков, предлагающих универсальные активы, и такие активы имеют высокую возможность выйти на рынок, новатор может сохранить преимущество, избегая потери моделирования за счет вертикальной интеграции. При сильном режиме защиты интеллектуальной собственности

инновационные компании, как правило, получают большие прибыли.

Сценарий 7. В сочетании с универсальными активами, не имеющими большой ценности для изобретения изобретателей, лицензионные соглашения могут заключаться со всеми компаниями, заинтересованными в его инновационных технологиях, с альтернативным стратегическим решением для новатора в условиях сильного режима охраны интеллектуальной собственности, защищенного патентами или коммерческой тайной от подделки. Таким образом, новатор проводит долгосрочную ценовую политику на изобретение. Специализированные исследовательские фирмы могут быть очень успешны в таком стратегическом сценарии.

Таким образом, направление работы инновационных компаний зависит от соответствующего режима охраны интеллектуальной собственности и необходимых дополнительных активов. Соблюдение отечественными инновационными предприятиями стратегии работы с комплементарными активами будет иметь особое значение для успешной реализации их инновационных проектов.

Полученные результаты согласуются с теорией комплементарности в том, что существует синергетический эффект – объединение организационных мероприятий и деятельности, которые возникают благодаря взаимной поддержке роли и усиления вклада друг друга [6]. Исследование, проведенное автором, наглядно продемонстрировало синергетический комплементарный эффект среди условий фланговой комплементарности активов человеческих ресурсов, знаний и коммуникаций. Условия фланговой комплементарности данных активов взаимно укрепляют роли друг друга и способствуют достижению успеха каждой стадии реализации инновационного IT-проекта. Эмпирические выводы тем самым совпадают с процессным подходом и доказывают важность определенных условий, которые способствуют эффективному функционированию ключевых активов в отношении укрепления и обеспечения достижения успеха каждого этапа реализации инновационного проекта.

В конкурентной стратегии фирмы управляют двумя основными (нефинансовыми) портфелями – портфелем продуктов и портфелем инноваций. Управление портфелем включает в себя распределение ресурсов, чтобы сбалансировать важный компромисс между снижением риска и максимизацией роста с важными решениями по оценке, расстановке приоритетов и выбору продуктов и инновационных проектов. Эти два портфеля являются взаимозависимыми способами, которые создают усиливающуюся динамику: портфель инноваций представляет собой массив потенциальных будущих продуктов, в то время как портфель продуктов одновременно определяет инновационную стратегию и вносит вклад в будущие инновационные усилия [7].

Заключение. Полученные результаты совместимы с комплементарной теорией и обладают синергетическим эффектом – они объединяют организационную деятельность и деятельность, возникающие благодаря взаимной поддержке и усилению роли друг друга. Из-за присущей проектной инновационной деятельности ограниченности ресурсов и растущего осознания потенциально пагубных последствий чрезмерного сотрудничества знание о том, как объединение этих ресурсов в рамках и между двумя центральными аспектами совместной деятельности влияет на эффективность инновационной деятельности, является весьма ценным для нашего понимания открытых инноваций на уровне проектов [8].

Собранные материалы привели к синергетическому взаимодополняющему эффекту между побочными взаимодополняющими условиями человеческих ресурсов, образовательных активов и коммуникаций. Условия флангового взаимного пополнения этих активов взаимно усиливают роль друг друга и способствуют успешности каждого этапа реализации инновационного ИТ-проекта. Таким образом, эмпирические выводы соответствуют методу учета и доказывают важность определенных условий, способствующих эффективному функционированию основных фондов для обеспечения и повышения рентабельности каждого этапа реализации инновационного проекта.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Шумпетер Й., Теория экономического развития / Пер. В.С Автономова и др. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008.
2. А.И. Каширин, В.В. Стреналюк, А.С. Семенов, А.А. Островская, Т.В. Кокуйцева. Ключевые компетенции и корпоративный венчуринг / Cloud of Science. 2019. Т. 6. № 2.
3. А.В. Бухвалов, В.С. Каткало От истоков исследований менеджмента к будущим парадигмам: анализ инновационных компаний / Российский журнал менеджмента 49 Том 10, № 4, 2012. С. 49-60
4. Hall J., Johnson E. When Should a process be Art, not Science? // Harvard Business Review. – 2009. – March. – P. 58-65.
5. Сурин А.В.; Молчанова О.П. Инновационный менеджмент: Учебник. – М.: ИНФРА-М, 2009. С. 296.
6. К. Оливер. Факторы межорганизационных отношений: интеграция и перспективы / Теория организации: Хрестоматия. / Под ред. Клеминой Т.Н. – СПб.: Высшая Школа Менеджмента. – 2010. С. 229-230.

7. Product and Innovation Portfolio Management Vinicius Chagas Brasil and J.P. Eggers Subject: Business Policy and Strategy, Marketing, Operations Management, Technology and Innovation Management Online Publication Date: Jan 2019.

8. Kobarg, S., Stumpf-Wollersheim, J., & Welpel, I. M. (2018). More is not always better: Effects of collaboration breadth and depth on radical and incremental innovation performance at the project level. Research Policy Article. Aug 2018.

Л.К. Турдыбекова, магистрант
Халықаралық Бизнес Университеті,
Алматы қ., Қазақстан

Инновациялық жобаларды басқару стратегиясындағы комплементарлық активтер

Түйіндеме. Соңғы онжылдықта экономика неғұрлым инновациялық сипатқа ие елеулі өзгерістерге ұшырады. Әлемдік экономиканың қозғаушы күші болып табылатын қызмет көрсету саласы, заманауи қоғамды трансформациялайтын ақпараттық және телекоммуникациялық технологиялар, сондай-ақ қазіргі заманғы компаниялар мен мемлекеттердің өсуіне негіз болған инновациялар ерекше маңызға ие.

Мемлекеттік және корпоративтік дамудың инновациялық құрамдас бөлігі айтарлықтай өсті. Қазіргі жағдайда экономиканың көптеген салаларында компаниялардың өсуі мен бәсекеге қабілеттілігі инновацияларға және олардың нарыққа жаңа тауарлар немесе қызметтер түрінде шығу жылдамдығына байланысты.

Топ-менеджерлердің көпшілігі инновациялардың дағдарыстан кейінгі өсу үшін маңызды екенін және көптеген компаниялар өсуді жеделдету және пайданы ұлғайту үшін инновациялық өнімдерді одан әрі іске қосу үшін өз портфельдерін сақтап қалғанын немесе тіпті кеңейткенін мәлімдеді. Инновациялық стратегиялар бұрыннан бері ұйымдардың корпоративтік стратегиясының ажырамас бөлігіне айналды.

Мақалада компанияның инновациялық қызметін стратегиялық басқару тәсілдерінің эволюциясы қарастырылады. Олардың қысқаша сипаттамасы және осы саладағы зерттеулер негізінде сипаттама берілген.

Түйінді сөздер: инновациялық қызмет, стратегиялық басқару, тәсілдердің эволюциясы, комплементарлы активтер.

L.K. Turdybekova, undergraduate
University Of International Business,
Almaty, Kazakhstan

Complementary assets in the innovation project management strategy

Abstract. Over the past few decades, the economy has undergone significant changes that are more innovative. Of particular importance is the service sector, which is the driving force of the world economy, information and telecommunications technologies that transform modern society, as well as innovations that have become the basis for the growth of modern companies and States.

The innovative component of state and corporate development has significantly increased. In modern conditions, the growth and competitiveness of companies in many sectors of the economy depend on innovation and the speed of their entry into the market in the form of new products or services.

Most top managers said that innovation is critical to post-crisis growth, and most companies have maintained or even expanded their portfolios to accelerate growth and further launch innovative products to increase profits. Innovative strategies have long been an integral part of the corporate strategy of organizations.

The article discusses the evolution of approaches to strategic management of the company's innovation activities. Their brief characteristics and systematization are given on the basis of research in this field.

Key words: innovation, strategic management, evolution of approaches, complementary assets.

Р. У. Гулимбетова, докторант
Каспий Қоғамдық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

БАНК ҚЫЗМЕТІНДЕГІ ТӘУЕКЕЛДІКТІ БАСҚАРУДАҒЫ НЕСИЕЛІК ТӘУЕКЕЛ МӘСЕЛЕСІ

Түйіндеме. Несиелік тәуекел – несие бойынша алынған қарыз бен оған қойылған пайыз мөлшерлемесін өз уақытында қайтара алмауынан туындайтын тәуекел. Банктердің несиелеу тәуекел дәрежесі мынадай факторларға байланысты: ұзақ мерзімді приоритеттерінің жоқтығы немесе банктің несие стратегиясының жиі өзгеруі; белгілі бір саладағы немесе географиялық аймақтағы банк клиенттері концентрация дәрежесінің немесе сондай облыстардағы несие операциялары концентрация дәрежесінің жағымсыз конъюктуралы өзгерістерге ұшырауы; қамсыздандырылмаған және сенімсіз несиелердің, сондай-ақ қаржылай қиыншылығы бар клиенттер несиелерінің меншікті салмағы; банктер үшін жаңа, дәстүрлі емес нарық сегментіндегі банк қызметінің концентрациясы; қысқа уақыт аралығында практикаға көп мөлшерде экономикалық негізделмеген жаңа қызметтерді енгізу; кепіл ретінде бағасы күмәнді, нарық жағдайында нашар сатылатын немесе тез арада құнсыздануға ұшырайтын құнды заттарды алу. Көбінесе тәуекелдік қарыз алушыға берілетін несие түрі мен мерзіміне байланысты. Несиелік процесстерді ұйымдастыруда және негізгі капиталды, оның сыйақысын қайтаруда әрбір банк өз бетінше жекеше несие саясатын анықтайды. Несиелеу процесстерін үш топқа бөлуге болады: қарыз алушының ұсынысын алдын ала талдау, несиелеу және қайтару процесін тексеру. Несие беру процесінің әрбір баспалдағында қайтарылмай қалуы тәуекелді туғызады.

Түйінді сөздер: потенциалды қарыз, несиелерд, дисконт, несиелік тәуекел маржа, несиелік портфель, ұзақ мерзімді несие, ипотекалық қарыз.

Кіріспе. Егер дефолт тәуекелі негізінен компанияның ерекшеліктеріне байланысты болса, онда елдік тәуекел сол елдің ерекшеліктеріне, мемлекеттік бақылауға, макроэкономикалық реттеу мен басқаруға байланысты болады. Өз кезегінде, контрагенттің несие тәуекелін (counterparty risk) екі құраушыға жіктеуге болады: есеп айырысу кезіндегі тәуекел және есеп айырысуға дейінгі тәуекел. Есеп айырысуға дейінгі тәуекел – бұл келісім-шарт бойынша белгіленген уақытта есеп айырысуға дейінгі контрагенттің өз міндеттемелерін орындаудан бас тартуынан болатын мүмкін шығындар [1].

Несиелік тәуекелдің бұл түрі әдетте ұзақ уақыт аралығы үшін: келісім шартқа отырудан бастап есеп айырысуға дейінгі уақытпен сипатталады. Есеп айырысу тәуекелі (settlement risk) деп – контрагенттің есеп айырысу кезінде келісім шартқа отыру уақыты ликвидтік құралдары мен дефолттарының жеткіліксіздігінен, сонымен қатар операциялардың істен шығу салдарынан ақша құралдарын ала алмау мүмкіндігін айтамыз. Басқаша айтқанда, бұл келісім шарт бойынша есеп айырысудың өз уақытында орындалмау тәуекелі. Берілген тәуекел ақша құралдарының қозғалысы арқылы салыс-тырмалы қысқа уақыт аралығында айқындалады. Әр түрлі уақыт аймақтарында орналасқан контрагенттер арасындағы операциялар-ды жүзеге асыруда есеп айырысу тәуекелін айта кеткен жөн. Несиелік тәуекелдің пайда болу көздерін екі топқа сыныптауға болады:

1. Сыртқы тәуекел (контрагент тәуекелі);

2. Ішкі тәуекел (несиелік өнім тәуекелі).

Сыртқы тәуекел – контрагенттің сенімділік, төлем қабілеттілік дәрежесімен байланысты. Сыртқы тәуекел құрамына:

1. Контрагент тәуекелі – контрагенттің өз міндеттемелетін орындамау тәуекелі;

2. Елдік тәуекел – мемлекет ішкі және сыртқы қарыздарын өтеуге қабілетсіздігінен өзінің қарыздық міндеттемелерін орындай алмау тәуекелі.

Несиелік портфельді шоғырландыру тәуекелі – әр түрлі контрагенттер мен аймақтар немесе өндіріс арасындағы құралдарды өзара бөлудің тепе-теңсіздік тәуекелі.

Ішкі тәуекел – контрагенттің өз міндеттемелерін орындай алмау салдарынан несиелік өнімнің ерекшеліктері мен олардың мүмкін шығындарына кездесуі.

Ішкі несиелік тәуекел құрамына мыналар кіреді [2]:

1. Негізгі қарыз соммасы және сол бойынша пайыздық төлемдердің төленбеу тәуекелі;

2. Қарыз алушыны алмастырушы тәуекелі. Қарыздың номиналды соммасының бір бөлігін жоғалту тәуекелі, яғни алмастыру құны (replacement value) қарыз міндеттемелеріне бағытталған операцияларды жүзеге асыру негізінде, мысалы форвадтар, своптар, опциндар және т.б. Егер осы уақытта пайыз мөлшерлемесімен немесе валюталық курстар өзгерген жағдайда кредитор ақша ағымын қалпына келтіру үшін қосымша шығындарды өтеуге мәжбүр болады.

1. Операцияларды аяқтау тәуекелі – контрагенттердің белгіленген уақытта орындай алмауы немесе кешіктіріп орындау тәуекелі;

2. Несиемен қамтамасыз ету тәуекелі – ссудамен қамтамасыз етудің нарықтық бағасының төмендеуіне байланысты болатын шығындар тәуекелі. Несиелік тәуекел көрсеткіштері.

Несиелік тәуекелдікті бағалауда келесі көрсеткіштер арқылы көруге болады:

- номиналды құн;
- несиемен нақтыланған баға;
- ішкі/сыртқы несиелік рейтинг;
- мүмкін шығындарының көлемі.

Сараптамалық бөлім. Бастапқы кезде несиелік тәуекел белгілі бір несиелік тәуекелге қарсы қор сақтау капиталының қажетті мөлшерімен коэффициентті пайдалану арқылы жалпы номинал құнымен бағаланды. Дефолт ықтималдылығының айырмашылығын ескермеу осы әдістің кемшілігі болып табылады. Қарыз алушының төлем қабілетін классикалық талдау [3].

Іс жүзінде банктер несиелік тәуекелдікті қарыз алушыларды таңдаудың, несиелік талдаудың өзіндік әдістері арқылы басқарады. Бұл талдау қарыз алушының төлем қабілетін, несие алу қабілетін және қаржы тұрақтылығын анықтау негізінде несие беру немесе бермеу туралы тұжырым жасауға мүмкіндік береді. Несиелік талдаудың негізгі екпіні болып қарыз алушының несиені қайтару мүмкіндігі мен дайындығы болып табылады. Соның негізінде баға беру үшін қарыз алушының қызметін, оның несиелік тарихын, ағымдағы қаржылық жағдайын, оның мүмкіншіліктері мен потенциалын мұқият қарастырылады.

Несиелік талдау – бұл келесі негізгі кезеңдерді қамтитын күрделі үрдіс:

1. Потенциалды қарыз алушының ұсынысы бойынша несие арудың қажеттілік дәлелін талдау;

2. Кәсіпорынның қаржылық есебін талдау. Бұл кезде кәсіпорынның даму тенденциясына және жақын арадағы перспективаларының қалыптасуын анық көрсету үшін белгілі уақыт аралығындағы кәсіпорын қызметінің өзгерісін анықтауға басты көңіл аударылады;

3. Кәсіпорынның алдын ала немесе фирма аралық есеп беруді талдау. Типтік емес немесе күдік туғызатын қаржылық операциялар алдын ала есеп беруде қарастырылады, ашылатын қаржылық ақпараттардың тұтастығын және дұрыстығын анықтау үшін пайдалы талдау болып табылады;

4. Төлемдердің түсуін жоспарлау және олардың төлем уақытын созуды анықтау және соның негізінде қарыз алушының өз уақытында ссуданы өтеу мүмкіншілігін бағалау мақсатында ақша құралдарының қозғалыс жоспары қарастырылады;

5. Экономикалық ортаның күрт өзгерісі жағдайында қарыз алушының тұрақтылығына баға беру және оқиғаны талдау;

6. Нарық кезінде басқа салалардағы бәсекелестерге қатысты кәсіпорын жағдайын талдау;

7. Кәсіпорынның жоғарғы басқару бөлімшесін, олардың стратегиясын, басқару әдістерін және тиімділігін қол жеткізген нәтижелерге сүйеніп бағалау;

8. Несие беру үшін маңызды шарттарды көрсететін қажетті құжаттарды дайындау:

- ссуданы қайтаруды қамтамасыз ету;
- қарыз шамасын шектеу;
- қарыз алушының міндеттері мен қаржы жағдайын бағалау;
- кепілдік беретін негізгі кәсіпорын немесе үшінші тұлға;
- дефолттардың түсу шарттары және т.б.

Қарыз алушының несиелік тәуекелін бағалау процесі [4]:

1. Қарыз алушының несие алу қабілетін бағалау;

2. Несиелік өнім тәуекелін бағалау.

Қарыз алушының несие алу қабілетін кезеңдер арқылы бағаланады:

Бірінші кезеңде, негізгі болып, қарыз алушының қаржылық жағдайын кешенді талдау, яғни: активтер мен пассивтер құрылымын талдау; ақша ағымын талдау; кәсіпорынның қаржылық тұрақтығын талдау; кәсіпорын қызметінің тиімділігін талдау. Екінші кезеңде, жеткен нәтижелері мен стратегиясын қолданудағы кәсіби білімділік пен жетекшілік негізінде қарыз алушы-кәсіпорын буындарының жоғары басқарушылық қызметін талдау.

Несиелік тәуекелдікті басқару. Банк қызметіндегі аса маңызды тәуекелдіктердің бірі – несиелік тәуекел. Кез келген банктің қызметінің табыстылығы банктің берген несиелерінің сапасына, яғни оның қайтарымдылық дәрежесіне тікелей байланысты. Несиенің уақтылы қайтарылмауы банктің зиян шегуіне итермелейді. Сондықтан да банктер несиелік тәуекелді басқару шараларымен уақтылы айналысып отыруға тиіс. Несиелік тәуекел – қарыз алушының банктен алған несиесі бойынша қарызын немесе оған есептелінген сыйақысын өз уақытында қайтара алмауына байланысты банктің зиян шегуін сипаттайды. Несиелік тәуекелді басқару жүйесінің негізгі элементтеріне жататындар:

- несиелік қызметті ұйымдастыру;
- лимиттер белгілеу;
- несиелік ұсынысты бағалау және қарыз алушының несиелік қабілетін бағалау;
- несиелік тәуекел деңгейіне байланысты несиелерге рейтинг қою және белгіленген лимиттермен салыстыру;

- несиелер бойынша мүмкін болар зияндарды есепке ала отырып, сыйақы мөлшерлемесін анықтау;
- несиелік шешімдерді қабылдау барысында күзiреттi бөлiу – несиелердi авторизациялау;
- несиелік мониторинг;

1-кесте. Несиелік портфельді басқару [4]

Көрсеткіштің атауы / күні	01. 01. 2018 ж.		01. 01. 2019 ж.		Өсімі, %-бен
	сомасы, млрд. теңге	жиынтығына %-бен	сомасы, млрд. теңге	жиынтығына %-бен	
Қарыздардың баланстық құны, оның ішінде:	14 745, 0	100, 0%	14 515, 0	100, 0%	-1, 6%
Негізгі борыш	13 590, 5	92, 2%	13 762, 7	94, 8%	1, 3%
Дисконт, сыйлықақы	1, 1	0, 0%	-77, 6	-0, 5%	-6 908, 3%
Есептелген сыйақы	1 157, 1	7, 8%	833, 3	5, 7%	-28, 0%
Оң/теріс түзету	-3, 7	0, 0%	-3, 5	0, 0%	-5, 5%
ХКЕС бойынша провизиялар	2 126, 4	14, 4%	1 776, 6	12, 2%	-16, 5 %
Провизияларды қоспағанда, қарыздардың баланстық құны (қарыздардың таза құны)	12618, 6	85, 6%	12738, 4	87, 8%	0, 9-%
Несие портфелі негізгі борыш, оның ішінде:	13590, 5	100, 0%	13762, 7	100, 0%	1, 3%
Банктерге және банк операцияларының жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдарға қарыздар	46, 3	0, 3%	53, 6	0, 4%	15, 8%
Заңды тұлғаларға қарыздар	4 195, 1	30, 9%	3928, 0	28, 5%	-6, 4%
Жеке тұлғаларға қарыздар, оның ішінде	4 259, 1	31, 3%	4 993, 4	36, 3%	17, 2%
Тұрғын үй салуға және сатып алуға, оның ішінде	1 215, 5	8, 9%	1 427, 8	10, 4%	17, 5%
-ипотекалық тұрғын үй қарыздары	1 129, 2	8, 3%	1 330, 7	9, 7%	17, 8%
Тұтынушылық қарыздар	2 955, 9	21, 7%	3 508, 8	25, 5%	18, 7%
Өзге де қарыздар	87, 7	0, 6%	56, 8	0, 4%	-35, 2%
Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілеріне қарыздар (ҚР резиденттері)	4664, 5	34, 3%	4567, 1	33, 2%	-2, 1%
«Кері РЕПО» операциялары	425, 5	3, 1%	220, 6	1, 6%	-48, 2%

- несиелік портфельді басқару;
- проблемалық несиелерді қалпына келтіру.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Кез келген банктің несиесі белгіленген мөлшер егінде (лимит) беріледі. Несиенің мөлшерін банк мекемесі қарыз алушымен бірлесіп отырып, материалдық қорлардың құралу қажеттіліктерін зерттеу негізінде шығындарды, өндіріс көлемі мен өнімнің өтімділігін, ауыл шаруашылық өнімдерін, оның қайта өңделуін және басқа да шығындарды ескере отырып анықтайды. Қарыз алушыға берілетін несиенің мөлшері әр түрлі жағдайларға байланысты болып келеді. Біріншіден, қарыз алушыға берілетін несиесі шамасы қарыз алушының жасаған өтінішіне байланысты. Бірақ та бұл өтініштегі несиесі мөлшері несиені қайтарудағы нақты мүмкіндіктермен, сондай-ақ банктің нақты есебімен сәйкес келмеуі мүмкін. Екіншіден, несиенің мөлшері экономикалық жағдайларға байланысты, соның ішінде: қарыз алушының төлем айналымындағы алшақтық шамасына; несиені қамтамасыз ететін нақты тауарлы материалды бағалылар қорына және олардың өтімділік дәрежесіне; маржа деңгейіне; несиелік тәуекел дәрежесіне және банктің клиентке деген сенім дәрежесіне; банкте бар ресурс көлеміне және т.б. Несиелерді авторизациялау – несиелік тәуекелді төмендету мақсатында жүргізілетін анықтамалар және тексерулер процесін білдіреді. Несиелік мониторинг – несиесі бойынша мәселе туындай қалған жағдайда, қарыз алушының несиелік қабілетінің өзгерісін қадағалап отыруға байланысты шаралар жүйесі болып табылады. Бұл банк қабылдауға дайын болып отырған тәуекел түрлерінің барлығын айқындауды және олардың ең жоғарғы жететін деңгейін анықтауды талап ететін жоғарғы жетекшілер қызметі болып табылады [5].

Қортынды. Несиелік портфельді басқаруды іске асырудың ортақ алғы шарттарына жататындар: нақты қарыз алушылар мен олардың топтары үшін несиелеудің ішкі банктік лимитін белгілеу; несиелік рейтингпен байланысты болатын, жекелеген қарыз алушылардың тәуекел деңгейін көрсететін несиелік тәуекелді талдау формасын жасау; әр түрлі салалар бойынша несиелеуді диверсификациялау; төменгі тәуекел деңгейі бар ең маңызды салаларды анықтау; жоғарғы тәуекел деңгейі бар салаларға қатысты несиелік саясатты қатаңдату; несиесіне баға белгілеу саясатын дайындау. Несиелеу лимиттерін белгілеу – несиелік портфельді құруға бақылау жасауда тәуекелдерді төмендету және ұзақ мерзімді өміршеңдік қабілетті жақсарту үшін пайдаланылатын басты тәсіл. Проблемалық несиелерге: несиелік келісім-шартта көрсетілген уақытта қайтарылмаған, уақыты кешіктірілген және қосымша келісім берілген несиелер; сақтандыру, кепілхат немесе кепілдемемен қамтамасыз етілген несиелер бойынша сақтандыру компанияларының, кепілхатты және кепілдеме берушілердің банк алдындағы міндеттемелері орындалмағандар [6].

Сондай-ақ проблемалық несиелерге қарсы шараларға мыналар жатады:

- қарыз алушының қызметін қайта құру;
- несиені қайтару кестесін өзгерту;
- пайыз төлеу тәртібін өзгерту.

Несие үшін төлейтін сыйақы мөлшерлемесі – несиенің бағасын білдіреді. Оның мөлшері, жалпы жағдайда тартылған ресурстарға төлем мен сыйақы маржасының қосындысынан құралады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Международная конвергенция измерения капитала и стандартов капитала: уточненные рамочные подходы. Июнь, 2004. – [Электронный ресурс] – режим доступа. – URL: <http://www.cbr.ru/today/pk/Basel.pdf>

2. Астахова К.В. Разработка и внедрение в банке системы управления операционными рисками «с нуля» // Управление финансовыми рисками», – 2008. – № 04 (16). – 209-307 бб.

3. Инструкция АФН РК от 30 сентября 2005 года № 359 «О требованиях к наличию систем управления рисками и внутреннего контроля в банках второго уровня». [Электронный ресурс] – режим доступа. – URL: www.nationalbank.kz

4. Қазақстан Республикасының банк секторының ағымдағы жағдайы / ҚРҰБ / Интернет ресурсы: <http://www.nationalbank.kz/?docid=931&switch=kazakh> (жүгіну мерзімі: 01.03.2017 ж.)

5. «Операционные риски: три линии защиты», А. Байбагысова. <http://nb.kz/> – National Business.

6. Анализ банковского сектора РК, Аналитическая служба Рейтингового Агентства РФЦА, Алматы 2016.

Р.У. Гулимбетова, докторант

Каспийский Общественный Университет, г. Алматы, Казахстан

Управление кредитным риском в банковской деятельности

Аннотация. Кредитный риск – это риск, возникающий из-за не-возможности своевременно погасить кредит и процентную ставку. Степень кредитного риска банков зависит от следующих факторов Отсутствие долгосрочных приоритетов или частые изменения в банковских кредитных стратегиях; Негативные изменения в концентрации банковских клиентов в конкретной отрасли или географиче-

ском регионе или степени концентрации кредитных операций в таких областях; Доля необеспеченных и плохих кредитов, а также кредитов у клиентов, испытывающих финансовые трудности; Концентрация банковских услуг в новых, нетрадиционных сегментах рынка для краткосрочной практики Внедрение большого количества экономически неудачных новых услуг, получение в качестве обеспечения ценных, плохо торгуемых или немедленно обесцененных ценностей. Большой риск зависит от типа и срока погашения кредита для заемщика. При возврате каждый банк определяет свою кредитную политику. Кредитные процессы можно разделить на три группы: предварительный анализ предложения заемщика, проверка кредита и процесс погашения. Существует риск того, что невыплата на каждом этапе процесса кредитования

Ключевые слова: потенциальный долг, кредиты, скидка, кредитный риск, маржа, кредитный портфель, долгосрочный кредит, ипотечный кредит.

R.U. Gulimbetova, doctoral student
Caspian Social University, Almaty, Kazakhstan

Credit risk management in banking activities

Abstract. Credit risk is the risk arising from the failure to timely repay a loan and interest rate. The degree of credit risk of banks depends on the following factors: Lack of long-term priorities or frequent changes in bank credit strategies; Negative changes in the concentration of bank clients in a particular industry or geographical area or the degree of concentration of credit operations in such areas; Proportion of unsecured and bad loans, as well as loans with clients having financial difficulties; Concentration of banking services in new, unconventional market segments for short-term practice The introduction of a large number of economically unsuccessful new services; Obtaining as collateral valuable, badly traded or immediately impaired valuables. Much risk depends on the type and maturity of the loan to the borrower. When returning, each bank determines its own credit policy. Credit processes can be divided into three groups: Preliminary analysis of the borrower's offer, checking of the loan and repayment process. There is a risk that failure to repay on every step of the lending process.

Key words: potential debt, credits, discount, credit risk margin, loan portfolio, long term loan, mortgage loan.

Г.Т. Сапарова¹, кандидат экономических наук, доцент

Ш. Максут², магистрант

^{1, 2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ФИНАНСОВЫХ РЕСУРСОВ ПРЕДПРИЯТИЯ: МИРОВОЙ ОПЫТ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы эффективности использования финансовых ресурсов предприятий. Рассматривается зарубежный опыт и формы оценки эффективности. Цель данной статьи – дать базовые знания о финансовом анализе ex-post и впоследствии оценить прогресс субъекта бизнеса в той или иной области деятельности, ликвидность доходность и задолженность, выявить сильные стороны и возможности, на которые субъект бизнеса должен опираться. Кроме того, она также направлена на выявление слабых мест и угроз, которые могут привести их к сложным ситуациям, и на основе полученных результатов разработать меры по совершенствованию системы финансово-экономического анализа хозяйствующего субъекта. В данной статье использовались основные научные методы: анализ, синтез, индукция, дедукция и создание гипотез. Синтез теории и знания послужит получению теоретической основы для достижения поставленной цели. Анализ будет сосредоточен на финансовой отчетности публичной компании с ограниченной ответственностью, которая производит оборудование и компоненты для горнодобывающей, химической и энергетической промышленности, а также лодочные и морские компоненты. По результатам анализа, путем индукции, дедукции и построения гипотез, мы сделаем выводы и предложим действия по совершенствованию системы финансово-экономического анализа субъекта хозяйствования.

Ключевые слова: оценка эффективности, методы оценки эффективности, анализ, анализ-Ex post, финансовый анализ, показатели деятельности.

Введение. В условиях глобальной рыночной экономики, которая определяется ее постоянной неопределенностью, предприятия сталкиваются с жесткими экономическими условиями. Они подвержены постоянным изменениям внешней среды, а также бескомпромиссному давлению конкурентов, которые изо дня в день стараются повысить качество своей продукции и услуг и

непрерывно прогрессировать вперед. Это обстоятельство оказывает негативное влияние на всю деятельность субъекта предпринимательской деятельности.

Методы оценки эффективности инвестиционных проектов и перспектив развития приоритетных отраслей, посредством национальных программ по реализации послания Президента Республики Казахстана, как способ управления предприятием и его успешностью. Инвестиционная политика государства, как совокупность мер по регулированию и стимулированию инвестиционного процесса, на основе формирования иерархии целей инвестиционной деятельности и механизма их достижения с целью обеспечения устойчивого социально-экономического развития не может быть в отрыве от оценки эффективности деятельности предприятия [1].

Хозяйствующий субъект, для того чтобы иметь возможность поддерживать стабильную и конкурентоспособную позицию на рынке, обеспечивать вводимые ресурсы для управления, принимать важные стратегические решения и достигать своих экономических целей, вынужден постоянно анализировать и контролировать свое финансовое положение, с которым сталкивается финансовый субъект и окружающая его ситуация. Одним из основных факторов эффективного финансового менеджмента является словацкий технологический университет в Братиславе, обладающий знаниями о финансовом положении. Для этого используется финансовый анализ. С его помощью субъект предпринимательства сможет предотвратить кризис, который приведет к оздоровлению или даже банкротству. Анализ финансовой ситуации является основой анализа экономической эффективности компании и обычно сводится к основным областям и результатам, таким как эффективность, эффективность, использование производственных мощностей, управление дополнениями и тому подобное. Финансовый анализ выявляет слабые и сильные стороны компании, является инструментом диагностики “здоровья” и предоставляет необходимую информацию руководству предприятия и собственникам [6].

В данной статье использовались основные научные методы: анализ, синтез, индукция, дедукция и создание гипотез. Синтез теории и знания послужит получению теоретической основы для достижения поставленной цели. Анализ будет сосредоточен на финансовой отчетности публичной компании с ограниченной ответственностью, которая производит оборудование и компоненты для горнодобывающей, химической и энергетической промышленности, а также лодочные и морские компоненты. По результатам анализа, путем индукции, дедукции и построения гипотез, мы сделаем выводы и предложим действия по совершенствованию системы финансово-экономического анализа субъекта хозяйствования.

Финансовый анализ выбранной компании

Финансовое положение хозяйствующего субъекта рассматривается как комплексный результат всей его деятельности. Эта продукция представлена через соотношение показателей деятельности, рентабельности, ликвидности, задолженности и рыночной стоимости. Эти показатели основаны на синтетических показателях финансового учета и демонстрируют сложность интерпретации результатов деятельности хозяйствующего субъекта [2].

Финансовый анализ-Ex post

Финансовое положение компании многообразно и представляет собой многогранное сложное явление, поэтому это многообразие переносится и в процесс финансового анализа. Пользователь результатов финансового анализа решает, какой показатель выбрать и приоритет использования отдельных частей финансового анализа в соответствии со спросом и намерением [2].

К числу первичных пользователей финансового анализа можно отнести различные субъекты, в основном собственников, менеджеров, служащих, кредиторов (поставщиков, банков), должников (клиентов), институты государственного и общественного управления, внешнюю аналитику, СМИ и т. д.

Обзор финансового положения компании декларируется системой финансовых показателей, которые должны быть в порядке и призваны отражать все важные аспекты финансового положения. Поэтому для описания финансового положения используются коэффициентные показатели. Показатели соотношения позволяют проводить сравнительный анализ компании с другими компаниями или с показателями по соответствующей области. Сумму показателей соотношения, которую мы представим, можно рассматривать как сумму репрезентативных показателей. В частности, это будут наиболее часто используемые показатели характеристик финансового положения. Однако наряду с практическим применением используются десятки показателей, и не все из них можно перечислить [6].

На практике доказана целесообразность использования нескольких базовых показателей, которые можно разделить на группы в соответствии с отдельными областями управленческой оценки и финансовым состоянием компании..

Исходя из целей, которые были поставлены в рамках данной статьи, мы более подробно остановимся на соотношении показателей прибыльности и ликвидности.

Финансовый анализ-показатели деятельности.

Показатели деятельности используются для управления активами бизнеса, поскольку они оценивают, насколько эффективно субъект бизнеса управляет своими активами. Субъект предпринимательской деятельности оценивает обязательства отдельных статей

капитала в определенных формах активов. Если у субъекта предпринимательской деятельности может быть больше активов, чем необходимо, то возникают ненужные затраты и корректируется прибыль. Напротив, если субъект предпринимательской деятельности может иметь мало активов, то возможные доходы могут быть потеряны [6].

При применении показателей деятельности мы видим проблему в работе с потоками и запасами. В то время как балансový отчет представляет активы и обязательства на определенный момент времени, отчет о прибылях и убытках отражает затраты и доходы непрерывно в течение года. Поэтому при работе с этими показателями необходимо за счет наименьшего возможного отклонения от фактического, чтобы расчет показывал среднее значение отдельных статей баланса [5].

Время оборота акций показывает, сколько дней занимает оборот акций. Другими словами, он указывает время, необходимое для перехода финансовых ресурсов через производство и продукты обратно в денежную форму. Идеальная ситуация – когда субъект бизнеса со временем показывает убывающее значение этого показателя. Короткое время (шкала времени) обычно является выражением большей эффективности. Однако необходимо учитывать и характер бизнеса. Как вариант, в знаменателе вместо доходов можно использовать затраты.

оборачиваемость запасов = средний доход от акций $\times$ 365

Оборот дебиторской задолженности показывает, как долго бизнес-активы висят в форме дебиторской задолженности или как долго дебиторская задолженность выплачивается в среднем. Рекомендованное значение – это, очевидно, стандартный период времени погашения счетов-фактур, поскольку большинство отгруженных продуктов выставляются по счетам-фактурам, и каждый счет-фактура имеет свой срок погашения. Если срок оборачиваемости дебиторской задолженности превышает стандартный срок погашения счетов-фактур, это будет означать несоблюдение торговой кредитной политики со стороны деловых партнеров. Однако в настоящее время достаточно распространено, что сроки оплаты счетов-фактур превышают заявленные. Безусловно, в данном случае важно учитывать, каков размер анализируемой компании. Для малого бизнеса более длительный срок погашения дебиторской задолженности может вызвать существенные финансовые проблемы с возможностью банкротства. В то время как крупные предприятия с финансовой точки зрения более способны переносить более длительный период зрелости. Временной горизонт, который можно было бы считать оптимальным, также должен отвечать критериям коммерческой политики бизнеса

оборачиваемость дебиторской задолженности = средние запасы краткосрочная дебиторская задолженность x 365 доходов

Срок погашения краткосрочных обязательств отражает время их возникновения до момента их погашения. Этот показатель должен достигать, по крайней мере, значений оборачиваемости дебиторской задолженности по срокам погашения. Показатели срока оборачиваемости дебиторской задолженности и срока оборачиваемости обязательств важны для оценки разницы во времени с момента возникновения дебиторской задолженности до момента ее получения и с момента возникновения обязательств до момента их выплаты. Эта разница напрямую влияет на ликвидность бизнеса. Что касается оборота, то время принятия обязательств больше, чем сумма оборота запасов и дебиторской задолженности, поставщики кредитов финансируют дебиторскую задолженность и запасы, что предпочтительнее. Однако это может отражать низкий уровень ликвидности. Между уровнем ликвидности и активностью существует тесная связь, и следует искать определенный компромисс.

оборот по обязательствам = средний запас краткосрочных обязательств x 365 выручка

Финансовый анализ-показатели рентабельности.

Показатели рентабельности, иногда называемые показателями прибыли, рентабельности, коэффициента рентабельности, рассчитываются как отношение конечного эффекта, достигнутого хозяйственной деятельностью (выпуском) к некоторой сравнительной базе (вводу), которая может быть как на стороне активов, так и на стороне пассивов, либо к другой базе. Эти показатели отражают положительное или отрицательное влияние на управление активами, финансирование и ликвидность хозяйствующего субъекта на рентабельность [4].

Все показатели рентабельности имеют схожую трактовку, поскольку в них указывается, сколько евро выручки (числитель) приходится на 1 евро показателя, указанного в знаменателе. Поскольку существует множество показателей соотношения доходности, мы рассмотрим только те из них, которые являются наиболее важными. В целом мы приблизимся к объяснительной силе выбранных и упомянутых показателей. В данной статье мы упомянем следующие, на практике наиболее часто используемые показатели рентабельности [2].

Показатель рентабельности продаж объясняет нам, как субъект бизнеса может использовать исходные данные для своей эффективной деятельности. На конечное значение этого показателя оказывают непосредственное влияние характер хозяйственной деятельности, ценовая политика, регулирование производства и др. Более точную формулировку этого типа показателя дает нам отношение частичных результатов управления субъектом хозяйствования к его

доходам [2].

*рентабельность продаж = чистый доход x 100 / доход
операционная прибыль от продаж = операционная прибыль x
100 / доход*

*доля добавленной стоимости в доходах = добавленная
стоимость x 100 / доходов*

Показатель рентабельности (доходности) совокупного капитала сравнивает результат хозяйственной деятельности с объемом инвестированного капитала. Данный показатель определяет оценку совокупного капитала, который субъект предпринимательской деятельности использовал для своей деятельности. По оценке капитала часть собственного капитала, это процесс распределения прибыли после уплаты налогов. Субъект предпринимательской деятельности может осуществлять распределение прибыли после уплаты налогов, но не ранее, чем Генеральная Ассамблея утвердит следующее::

- увеличить капитал,
- субсидировать средства из доходов,;
- сохранить прибыль после налогообложения нераспределенной или выплатить дивиденды (в случае АО).

При валоризации капитала субъекту предпринимательской деятельности поручается возратить кредитору часть капитала. В профессиональной литературе указывается, что уровень показателя не должен превышать процентную ставку по долгосрочным кредитам.

рентабельность активов (ROA) = чистая прибыль x 100 / активы

Рентабельность собственного капитала имеет важное значение для владельцев бизнеса, а для кредиторов – поддерживающее значение. В целом значение показателей должно быть выше процентной ставки по безрисковым облигациям.

*рентабельность собственного капитала (ROE) = чистая прибыль
x 100 / собственных средств*

Уровень рентабельности собственного капитала сильно зависит от рентабельности активов и процентной ставки заемного капитала. Увеличение показателя ROE в основном зависит от уровня создаваемой прибыли субъекта хозяйствования, от снижения процентной ставки заемного капитала, от снижения доли собственного капитала в доходности активов субъекта хозяйствования и от сочетания всех предыдущих факторов.

Финансовый анализ-показатель ликвидности

Ликвидность – это совокупность всех потенциальных ликвидных ресурсов, имеющихся в распоряжении компании для выполнения своих платежных обязательств. Согласно профессиональной литературе платежеспособность определяется как готовность субъекта предпринимательской деятельности взять на себя оплату

своих обязательств в момент их возмещения и поэтому является одним из основных условий успешного существования компании.

Можно сделать вывод, что существует взаимная обусловленность показателей ликвидности и платежеспособности. Условием платежеспособности является достижение того, что субъект предпринимательской деятельности будет иметь часть активов, связанных с имеющимися активами, которые могут быть использованы для погашения обязательств в форме краткосрочных финансовых активов – в основном банковских счетов. Кроме того, мы можем заключить, что условием платежеспособности является ликвидность. Показатели ликвидности складываются в соотношение: отдельные краткосрочные финансовые активы против краткосрочных обязательств. Показатели ликвидности включаются в наиболее ликвидную часть активов хозяйствующего субъекта и подразделяются по уровню ликвидности отдельных активов, которые указываются в числителе финансовой отчетности – балансе. Недостатком индикаторов является то, что они оценивают ликвидность по балансам краткосрочных активов (оборотных активов), которые, с другой стороны, в основном зависят от будущих денежных потоков.

Оборотные активы включают сумму оборотных финансовых активов, краткосрочной дебиторской задолженности и поставок. Постоянная платежеспособность является одним из основных условий успешного существования субъекта предпринимательской деятельности в рыночных условиях. Таким образом, вероятность его поддержания является разумной частью глобальной характеристики финансового здоровья субъекта предпринимательской деятельности.

Финансовый анализ-горизонтальная ликвидность.

Очень важной задачей в рамках анализа ликвидности является горизонтальная ликвидность. Горизонтальная ликвидность исследует взаимный контекст и отношения между статьями активов и статей капитала в финансовой отчетности – балансе. Оборотные активы субъекта хозяйствования должны покрываться за счет краткосрочных ресурсов.

Золотое статистическое правило

Каждый вид актива должен финансироваться за счет источника этого актива с периодом возмещения (ликвидности), который соответствует периоду эффективного использования соответствующего актива. Этот факт рассматривается как основное правило управления финансами и называется золотым статистическим правилом

Золотое статистическое правило требует, чтобы источником покрытия долгосрочных активов (LA) было покрытие долгосрочных источников (LC). Это означает, что финансовые ресурсы не будут

доступны для более короткого, чем обязательство долевого участия, для которого это служит. Связь между долгосрочными активами и долгосрочными источниками может быть в этом случае тройственной:

$LA < LC$, или $LA - LC < 0 \Rightarrow$ компания предварительно финансируется,

$LA > LC$, или $LA - LC > 0 \Rightarrow$ компания недофинансирована,

$LA = LC$, или $LA - LC = 0 \Rightarrow$ активы компании оптимально финансируются.

Равновесие баланса, которое должно быть сохранено в балансе, приводит к тому, что эти отношения оказывают влияние на оборотные активы и их финансы. Текущие активы (ОА) должны покрываться в основном за счет текущих источников (ОС). Разница между СА и СС называется Чистым оборотным капиталом.

Чистый оборотный капитал

Чистый оборотный капитал – это показатель, который реконструирует часть оборотных средств (оборотных активов), финансируемых за счет долгосрочных финансовых ресурсов, либо за счет собственного капитала, либо за счет заемного капитала. Чистый оборотный капитал хозяйствующего субъекта теоретически позволяет в случае, когда хозяйствующий субъект в реальном времени обязан возместить значительную часть своих краткосрочных обязательств, которые формируют значимый источник их финансирования для дальнейшей деятельности. Перегрузка оборотных активов в сторону краткосрочных обязательств демонстрирует нам, что субъект хозяйствования является с точки зрения текущей ликвидности ликвидным. Это означает, что субъект предпринимательской деятельности имеет финансовую базу в виде долгосрочных финансовых ресурсов.

$NWC = \text{оборотные активы} - \text{краткосрочные обязательства}$, где NWC – чистый оборотный капитал.

Финансовый анализ-показатели задолженности

Термин задолженность выражает тот факт, что компания финансирует свои активы за счет иностранных источников. Используя зарубежные источники, компания влияет как на доходность акционеров, так и на бизнес-риск. Сегодня для крупных компаний практически бессмысленно финансировать все свои активы из собственного капитала или наоборот только за счет иностранного капитала. Использование только собственного капитала приведет к общему снижению рентабельности инвестированного капитала внутри компании. С другой стороны, финансирование всех видов предпринимательской деятельности только иностранным капиталом исключается, поскольку в рамках правового регулирования обязательна определенная сумма собственного капитала для

открытия бизнеса. Поэтому в финансово-хозяйственной деятельности предприятия задействован как собственный, так и иностранный капитал. Основным мотивом финансирования их деятельности иностранным капиталом является относительно низкая цена по сравнению с собственными ресурсами. Привлечение иностранных источников финансирования бизнеса позволяет снизить затраты на использование капитала в компании [4].

Хотя теория относительной более высокой стоимости собственного капитала по сравнению с иностранным капиталом сомнительна, в настоящее время при низких процентных ставках представляется более выгодным использовать собственный капитал, если компания или акционеры не имеют его в своем распоряжении.

Показатель общей задолженности, который выражается отношением иностранных источников к общим активам, дополнительно выражает, в какой степени активы компании включают иностранные источники. Кредиторы не предпочитают слишком высокую долю долга. Скорее они выступают за меньшую долю долга. Это дает им большую уверенность в том, что в случае ликвидации компании их дебиторская задолженность будет с большей вероятностью удовлетворена. Для собственников иностранные источники являются менее дорогими, чем их собственные, и при более высокой ставке долга рентабельность капитала увеличивается. Оптимальное значение этого показателя для производственной компании составляет от 40 % до 60 % [3].

*общая задолженность = иностранные источники $\times$ 100
активов*

Для измерения задолженности используется отношение собственного капитала к совокупным активам.

– коэффициент самофинансирования, являющийся дополнительным показателем (самофинансирование) и их сумма с общей задолженностью должна дать 100 %. Данный показатель выражает долю, в которой активы компании финансируются за счет средств акционеров. Он рассматривается как один из наиболее важных коэффициентов задолженности для общей оценки финансового положения. И все же еще раз важна связь с показателем рентабельности [5].

*коэффициент самофинансирования = собственный капитал $\times$
100 активов*

Несостоятельность отмечает взаимосвязь между статьями – активами и пассивами. Если результирующая величина больше 1, то это так называемая первичная несостоятельность, а если величина меньше 1, то речь идет о так называемой вторичной несостоятельности предприятия [3].

*несостоятельность = краткосрочные обязательства $\times$ 100
краткосрочных обязательств*

Заключение. В современной турбулентной конкурентной среде финансовый анализ является неотъемлемой частью мониторинга субъекта бизнеса и важным инструментом поддержки принятия решений различными группами заинтересованных сторон. Кроме того, он обеспечивает представление или обратную связь о целом состоянии субъектов бизнеса и их развитии, а также о состоянии отдельных областей деятельности. Этот анализ способен выявить факторы, которые при наибольшей доле участия вызвали нежелательные результаты внутри субъекта бизнеса. С помощью прогнозных моделей финансово-экономического анализа субъект хозяйствования способен прогнозировать свое дальнейшее развитие и возможный вариант банкротства.

К числу преимуществ данной статьи относится финансово-экономический анализ, ориентированный на соотношение показателей деятельности хозяйствующего субъекта, рентабельности, ликвидности и самой задолженности.

Упомянутые в данной статье предложения по устранению недостатков, выявленных финансовым анализом, ориентированы на практическое использование в опыте субъекта предпринимательской деятельности

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Нурмагамбетова А.З. Методы оценки эффективности инвестиционных проектов // Экономика и управление: анализ тенденций и перспектив развития. – 2014. – №. 11. – С. 203-212.1.
2. Баран Д.И. 2015. Контролинг. Братислава. ЭС СТЮ.
3. Фаркаш Р.К., Джупка, П. 2007. Экономический анализ компании. Кошице: ту.
4. Кислинджер И. et.al. 2007. Управленческие финансы. 2. Изд. Прага: С. Водород. Бек.
5. Пастырь, А. 2014. Предложение по улучшению системы финансовой отчетности выбранной компании – экономического анализа. Братислава: MTF STU.
6. Влачинский, К. 2009. Бизнес Финансы. Iura Edition, Братислава.
7. Ручкова П., Финансовый анализ: поддержка дистанционного обучения. – Силезский университет в Опаве, Школа делового администрирования в Карвине, 2005.

Г.Т. Сапарова¹, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.
Ш. Максұт², магистрант
^{1, 2} әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.,
Қазақстан

Кәсіпорынның қаржы ресурстарын пайдалану тиімділігін бағалау әдістері: әлемдік тәжірибе

Түйіндеме. Мақалада кәсіпорындардың қаржы ресурстарын тиімді пайдалану мәселелері шетел тәжірибесі және тиімділікті бағалау нысандарында қарастырылған. Бұл мақаланың мақсаты – ex-post қаржылық талдау туралы базалық білім беру және бизнес субъектісінің қандай да бір қызмет саласындағы прогресін, өтімділігін және берешегін бағалау, бизнес субъектісінің күшті жақтары мен мүмкіндіктерін анықтау. Сонымен қатар, күрделі жағдайларға әкелуі мүмкін әлсіз жақтары мен қауіптерді анықтауға және алынған нәтижелер негізінде шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржы-экономикалық талдау жүйесін жетілдіру мақсатында шаралар әзірлеуге бағытталған. Бұл мақалада мынадай негізгі ғылыми әдістер қолданылды: талдау, синтез, индукция, дедукция және гипотезалар жасау. Теория мен білімнің синтезі қойылған мақсатқа жету үшін теориялық негіз алуға көмектеседі. Талдау тау-кен өндіру, химия және энергетика өнеркәсібіне арналған жабдықтар мен компоненттерді, сондай-ақ қайық және теңіз компоненттерін өндіретін жауапкершілігі шектеулі компанияның қаржылық есебіне негіз болады. Талдау нәтижелері бойынша, индукция, дедукция және гипотезалар құру жолымен біз қорытынды жасаймыз және шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық-экономикалық талдау жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстар білдіреміз.

Түйінді сөздер: тиімділікті бағалау, тиімділікті бағалау әдістері, талдау, Ex post талдауы, қаржылық талдау, показатели деятельности.

G.T. Saparova¹, candidate of economic sciences, assistant professor
Sh. Maksut², undergraduate

^{1, 2} Kazakh National University named al-Farabi, Almaty, Kazakhstan

Methods for evaluating efficiency of enterprise financial resources usage: world experience

Abstract. Problems of enterprise financial resources usage are being considered in this article. Considered foreign experience and efficiency assessment forms. Purpose of this article – give basic knowledge

on financial “ex-post” analysis, and therefore evaluate progress of business subject in different aspects of activity, profits liquidity and debt, identify strong sides and opportunities, which business subject should rely on. Apart from that, article will help identify weaknesses and threats, which may lead to difficult situations, and based on identified results will help developing measures on making more perfect system for financial and economic analysis of business subject. In this article following major scientific method were used: analysis, synthesis, induction, deduction and hypothesis creation. Synthesis of the theory and knowledge helps creating of theoretical basis for achieving of required target. Analysis is based on financial reports of public company with limited liability, which creates equipment of components for mining, chemical and energy industries, as well as boat and sea equipment components. Based on results of the analysis, using induction, deduction and hypothesis creation, we will make conclusions and propose actions on developing more perfect and precise system for financial and economic analysis of business subject.

Key words: performance evaluation, methods for evaluating performance, analysis, Ex post analysis, financial analysis, performance indicators.

МРПТИ 06.73.35

G.T. Saparova¹, Candidate of Economic Sciences,
Acting Associate Professor

У. Не², undergraduate

^{1,2} al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

MAJOR PROBLEMS AND PROSPECTS OF STATE REGULATION FOR FINANCIAL MARKETS

Abstract. Problems of state regulation and banking activity are being considered in this article, based on system of strategic targets and perspective needs in financial resources, as well as sources of finances mobilization, usage efficiency of own and borrowed assets of bank during its work and development. Considered major aspects and basics of the state regulation for economy sectors. Main attention is paid to the influence as major aspect in coordination, control, regulation of economic objects and subjects, which are state property. Therefore, it is vital to consider problem from aspect of the influence minimization and hedging, but cannot completely ignore regulating efforts from the state. Currency regulation of the Republic of Kazakhstan is based on the Constitution and consists from the law of the Republic of Kazakhstan «On currency regulation and currency control» and other regulatory acts. Situation on deposit market is the indicator not only for banking market, but for the whole economy, prices fluctuations for export of raw materials, and related adjustment of national currency exchange rate can make serious negative influence on the stability of the whole economic system of the state, without support from the government very few banks could prove their stability during massive deposits outflow of deposits. In this article main attention is paid to globalization of world financial markets, international standards and regulatory aspects of state regulation.

Key words: state regulation, Astana international financial center (AIFC), globalization, state support.

Introduction. Due to changes in the economy, we can say that in countries with different levels of social-economical development state regulation is primary part of the management process. And state control is considered as its major identifying factor in coordination, control, regulation for economical objects and subjects, which are being state property. State as the institution of power is the key player on the market of

goods and financial relationships, controls profits and expenses of the budget, controls movement of financial resources, performs functions of social security for population and helps scientific and technical development and innovative modernization in different areas and industries of the country. Area of influence of the state includes also market processes, to regulate them state uses regulatory, organizational, economic mechanisms, institutes and instruments [1].

All world financial markets and their segments are subject to risks. And main problem is that «fight» with them is inefficient and useless, because risks will happen anyways with different periods, and risks in one segment could affect another, and may be all segments, thus creating «domino» effect. Therefore, problem needs to be considered from perspective of risks minimization and hedging, but regulatory actions from the government cannot be excluded. Currency regulation of the Republic of Kazakhstan is based on the Constitution and consists from the law of the Republic of Kazakhstan «On currency regulation and currency control» and other regulatory acts. Situation on deposit market is the indicator not only for banking market, but for the whole economy, prices fluctuations for export of raw materials, and related adjustment of national currency exchange rate can make serious negative influence on the stability of the whole economic system of the state, without support from the government very few banks could prove their stability during massive deposits outflow of deposits [2].

In order to establish standards for the functioning of the securities market, creating incentives for improving of corporate governance and concentrating supervision resources on most risky parts of the financial market, Decree No. 1385.2004 of the Government of the Republic of Kazakhstan as of December 24, 2004 approved the Development Program for securities market of the Republic Kazakhstan for period of 2005-2007. The program defines main goals and objectives for further development of the securities market, is intended to revitalize the market and provide a comprehensive solution to existing problems. The implementation of the Program will help to stimulate the development of collective forms of investment, the emergence and development of investment funds in order to mobilize investors for the development and expansion of investments into the real sector of the economy. Planned measures will help expand the list of liquid securities, improve corporate governance, the procedure for disclosing information by issuers and other participants of securities market. Measures will be taken to improve the procedure for government borrowing and management of the state shares, increase level of investment culture of the population. Besides, the Program provides measures for creation of necessary conditions for appearing of certified international investment analysts in Kazakhstan, strengthening the pro-

tection of investors' rights and increasing the effectiveness of supervision and regulation of the securities market [4].

The lower house of the Parliament of Kazakhstan approved the draft Law of the Republic of Kazakhstan “On Amendments and Additions to Some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on Regulation and Development of the Financial Market and Microfinance Activities” [5].

If case of approving of the bill by the upper house of Parliament, some of the functions and powers of the National Bank of Kazakhstan (“NBK”) will be transferred to a new independent authorized body on regulation, control and supervision of financial activities, markets and financial organizations (“New Agency”). The preliminary name of the New Agency is the Agency for Regulation and Development of Financial Markets. It is expected that the New Agency will be created through the reorganization of the NBK and will report directly to the President of Kazakhstan. The NBK will retain functions for monitoring and improving the efficiency of monetary policy, and will continue to implement inflation targeting. The new agency, in turn, will be responsible for regulation and developing of the financial market and protecting consumer rights. In addition, one of the examples of entities in the regulation of the financial market is the Astana Financial Services Authority (AFSA), was established on January 1, 2018 as an independent regulator of the Astana International Financial Center (AIFC). AFSA is the legal entity and authorized body of the Republic of Kazakhstan and is created in accordance with the Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan “On the International Financial Center of Astana”.

AFSA is the regulator of both financial and non-financial services. It regulates the Participants of the Center providing financial and support services and activities on capital markets on the territory of AIFC. AFSA is also the regulator of non-financial services companies registered by AFSA. However, the National Bank of Kazakhstan was and will be the most important state financial regulator of the financial market in Kazakhstan. The Republic of Kazakhstan has a two-tier banking system. The National Bank of the Republic of Kazakhstan (hereinafter – the National Bank) is the central bank of Kazakhstan and represents the upper (first) level of the banking system of Kazakhstan. All other banks represent the lower (second) level of the banking system, with the exception of the Development Bank of Kazakhstan, which has a special legal status.

The National Bank, within its powers, represents the interests of the Republic of Kazakhstan in its relations with central banks, banks of other countries, international banks and other financial and credit organizations. The National Bank should not be guided by the goal of profit when fulfilling its tasks [3].

The National Bank is an entity accountable to the President of the Republic of Kazakhstan, but is independent in its activities within the powers granted by law.

The National Bank coordinates its activities with the Government of the Republic of Kazakhstan, takes into account the economic policy of the Government and contributes to its implementation, if this does not contradict the implementation of its basic functions and the implementation of monetary policy. The National Bank is a common centralized system with a vertical administrative structure. The supreme administrative body of the National Bank is the Management Board, the executive body is the Board of Directors.

The main objective of the National Bank is to ensure price stability in the Republic of Kazakhstan. To achieve the main goal, the National Bank has the following tasks:

- development and implementation of state monetary policy;
- ensuring the functioning of payment systems;
- implementation of currency regulation and currency control;
- promoting the stability of the financial system;
- regulation, control and supervision of the financial market and financial institutions, as well as other parties, within their competence;
- ensuring the proper level of protection of the rights and legitimate interests of consumers of financial services;
- statistics on activities in the field of monetary statistics and statistics of the external sector.

In accordance with the tasks set, the National Bank, including its territorial branches, performs the functions specified in the Statement defining the activities of the National Bank, named in the Statement, approved by Decree No. 1271 of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 31, 2003.

Structure of the National Bank of Kazakhstan:

Head office with 13 departments (one department in Nur-Sultan), 13 independent departments;

17 regional branches and one branch in the city of Almaty: cash operations and a center for storing valuables.

3 organizations reporting to the National Bank:

Republican state enterprise with the right of economic activity “Kazakhstan Interbank Settlement Center of the National Bank of the Republic of Kazakhstan”;

Republican state enterprise with the right of economic activity "Kazakhstan Mint of the National Bank of the Republic of Kazakhstan";

Republican state enterprise with the right of economic activity "Banknote factory of the National Bank of the Republic of Kazakhstan".

Thus, below are a number of principles, adhering to which can help achieving the development of the financial sector:

1) further development and international integration on the principles of compliance with best international standards (in particular, OECD countries);

2) consolidation of the banking sector, increase in capitalization and growth of its financial capabilities;

3) conditionality of state financial support and the intensity of the supervisory process by the scale of risks;

4) increasing the stability of the funding base and the effectiveness of managing systemic liquidity by diversifying funding by currencies, terms, sources (retail, wholesale, capital), continuous participation of the National Bank of the Republic of Kazakhstan in the money market, and stimulating the development of the interbank market.

Conclusion. State regulation of financial markets has become a subject of public interest after the financial collapse, although it has always been a key (but rather "technical") state policy. It has many goals, the most important of which is maintaining financial stability. The global financial collapse highlighted some problem that was only partially resolved as a result of the regulatory reforms that followed the collapse. Among the main unresolved issues are the gap between globalized markets and national supervision; the problem of problematic cross-border financial institutions or financial institutions too large to go fail; and the connection between the financial collapse and the sovereign debt crisis, which has been neglected both internationally and nationally. Thus, financial regulation is not sufficiently prepared to prevent or overcome the next financial collapse.

Governments are the only entities that can legally create their respective currencies. When they succeed, governments always want to inflate currency. What for? Because it provides short-term economic growth, as companies charge more for their products; it also reduces the cost of government bonds issued in overvalued currency and owned by investors. Subsidies and tariffs are essentially the same from the point of view of the taxpayer. In the case of a subsidy, the government taxes the general public and gives money to the selected industry to make it more profitable. In the case of a tariff, the government applies taxes on foreign products to make them more expensive, allowing local suppliers to charge more for their product. Both of these actions have a direct impact on the market.

Government support for the industry is a powerful incentive for banks and other financial institutions to provide these industries with favorable conditions. Such a preferential regime on the part of the government and financing means that more capital and resources will be spent in this industry, even if the only comparative advantage it has is state support. This leakage of resources affects other industries that are more competitive in the world market, which now have to work harder to gain access to capital. This effect can be more pronounced when the government acts as the main client for certain industries, which leads to well-known examples of excessive payment of contractors and chronically delayed projects.

REFERENCES

1. Barinov M. A. State regulation of the economy: tutorial. – 2019.
2. Saparova G. T. Market risks: supervision and regulation //Finances: Theory and Practice. – 2015. – №. 4 (88).
3. <https://www.iejme.com/download/government-support-of-innovative-business-in-the-republic-of-kazakhstan.pdf> – Branscomb L.M. Changing world economy. Bridge (spring): 21-33. Washington, DC: National engineering academy.
4. <https://www.oecd.org/eurasia/countries/OECD-Eurasia-Reforming-Kazakhstan-EN.pdf> – Braiant, R.S. Money and monetary policy in interdependent countries.
5. <https://signon.thomsonreuters.com/?productid=PLCUS&viewductid> – Money and monetary policy. Brookings review (spring) 1(3): 6-12.

Г.Т. Сапарова¹, экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а.

Ю.С. Хе², магистрант

^{1,2} әл Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы қ.,
Қазақстан

Қаржы нарықтарын мемлекеттік реттеудің негізгі мәселелері мен болашағы

Түйіндеме. Мақалада мемлекеттік реттеу мәселелері қарастырылады және стратегиялық мақсаттар жүйесі мен қаржы ресурстарына, сондай-ақ оларды тарту көздері, оның жұмыс істеуі мен дамуы процесінде банктің меншікті және қарыз қаражатын пайдалану тиімділігі негізге алына отырып, банк қызметіндегі аспектілер ғалады. Мемлекет тарапынан экономика салаларын реттеудің негізгі аспектілері мен негіздері қарастырылған. Сондықтан мәселені ды барынша азайту және хеджирлеу тұрғысынан қарау қажет, бірақ бұл ретте мемлекет тарапынан реттеуші іс-шараларды жоққа шығаруға болмайды. ҚР-ның валюталық заңнамасы Конституцияға негізделеді және «Валюталық реттеу және валюталық бақылау туралы» ҚР-ның Заңынан және өзге де нормативтік құқықтық актілерден тұрады. Депозиттік нарықтағы жағдай тек банк секторы жай-күйінің индикаторы ғана емес, тұтастай алғанда экономиканың, экспортталатын шикізатқа бағаның ауытқуының да индикаторы болып лады және көбінесе осыған байланысты ұлттық валюта бағамын зету мемлекеттің бүкіл экономикалық жүйесінің тұрақ-тылығына елеулі теріс әсер етуге қабілетті, мемлекеттің қолдауын-сыз тек кей-бір банктер ғана салымдардың жаппай азаюы кезінде өзінің тылығын дәлелдей алды. Мақалада әлемдік қаржы нарықтарының

жаһандануына, мемлекеттік реттеудің халықаралық стандарттары мен құқықтық аспектілеріне назар аударылады.

Түйінді сөздер: мемлекеттік реттеу, Астана халықаралық қаржы орталығы (AIFC), жаһандану, мемлекеттік қолдау.

Г.Т. Сапарова¹, кандидат экономических наук, доцент
Хе Ю.С.², магистрант

^{1, 2} Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
г. Алматы, Казахстан

Основные проблемы и перспективы государственного регулирования финансовых рынков

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы государственного регулирования и затрагиваются аспекты в банковской деятельности, исходя из системы стратегических целей и потребностей на перспективу в финансовых ресурсах, а также источниках их привлечения, эффективности использования собственных и заемных средств банка в процессе его функционирования и развития. Рассматриваются основные аспекты и основы регулирования секторов экономики со стороны государства. Поэтому рассматривать вопрос стоит с точки зрения их минимизации и хеджирования, но при этом нельзя исключать регулирующих мероприятий со стороны государства. Валютное законодательство РК основывается на Конституции и состоит из закона РК «О валютном регулировании и валютном контроле» и иных нормативных правовых актов. Ситуация на депозитном рынке является индикатором состояния не только банковского сектора, но и экономики в целом, колебания цен на экспортируемое сырье, и идущая зачастую в связке с этим корректировка курса национальной валюты способна оказать серьезное негативное воздействие на устойчивость всей экономической системы государства, без поддержки государства немногие банки смогли доказать свою состоятельность при массовом оттоке вкладов. В статье акцентируется внимание на глобализацию мировых финансовых рынков, международным стандартам и правовым аспектам государственного регулирования.

Ключевые слова: государственное регулирование, Астанинский международный финансовый центр (AIFC), глобализация, господдержка.

МРНТИ 08.00.12

Ш.З. Заманбеков¹, экономика ғылымдарының кандидаты,
профессор

Н.Е. Дабылтаева², экономика ғылымдарының кандидаты, доцент
^{1,2} Қазақ Қыздар Ұлттық Педагогикалық Университеті,
Алматы қ., Қазақстан

СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ПЕН ӘЛЕМДІК ША- РУАШЫЛЫҚ БАЙЛАНЫСТАР САЛАСЫНДАҒЫ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАЙЫНДАУДЫҢ НЕГІЗІ

Түйіндеме. Мақала сыртқы экономикалық қызмет пен әлемдік шаруашылық байланыстардың заманауи шарттарға сәйкес тәжірибе мен күзіреттілігін бағдарлауға негізделген мамандардың инновациялық жүйесін қалыптастыру қажеттілігін растауына арналған. Жоғары оқу орындарының инновациялық білім беру бағдарламаларының мақсаты – болашақ іскерлік (профессионалды) біліктілікке ие болу байланысын жақсарту. Әлемдік экономика аясындағы мамандар сыртқы экономикалық қызмет, валюта-несиелік және қаржы-кәсіпкерлік қызмет көрсетумен; активтер, міндеттемелер, кәсіпорынның, ұйым мен мекемелердің кірісі мен шығысы туралы ақпаратты қолдану мен қалыптастыруды қамтамасыз етумен; нысаналардың қаржы-экономикалық қатынастарын рационалды ұйымдастыруын қамтамасыз етумен; экономикалық мүдделерді қорғауда көмектесумен айналысады.

Мамандарды кәсіби дайындауда айрықша келешегі бар әдіс, ол тәжірибеге бағытталған (дұрысын айтқанда, болашақ мамандарды даярлаудағы тәжірибелік аспектісі) әдіс болып табылады. Ол оқытуда мамандардың өндірістік қорын қолдануды қамтамасыз етеді; мамандықтың негізгі пәндері аясында тәжірибешіл мамандарды жұмылдыру; арнайы кабинет пен басқа да нысандардың жұмыс істеуі арқылы университет негізінде өндірістік ортаға ендіру; оқу пәндеріне тәжірибелік бағытталуды енгізу; оқу пәндері мен тәжірибенің байланысы; мамандықтың заманауи талаптарына сай ақпараттық қорды ұйымдастыру.

«Экономика» мамандығының студенттерін даярлау кәсіби білім берудегі өзекті мәселелердің бірі және ғылыми әдебиеттерде кең талқыланады. Мәселенің мәнісі – мамандардың біліктілік талаптарының әрқелкі түсінілуі, мамандардың міндеттері туралы жоғары

оқу орнының оқытушылары мен жұмыс берушілердің түсініктері өзгеше. Қазіргі таңда СЭЖ мен әлемдік шаруашылық байланыстар аясында мамандарды даярлаудың келесідей сәйкестендірілмеген лаптары көрініс табуда.

Түйінді сөздер: инновациялық білім беру, инновациялық білім беру бағдарламалары, әлеуметтік серіктестік моделі, тәжірибеге бағытталған амал, күзиреттілік амал.

Кіріспе. Экономиканың жаһандану жағдайында отандық ұйымдар мен кәсіпорындардың сыртқы экономикалық қызметтерінің кеңеюі мен Қазақстанның ДСҰ мүшелік етуі әлемдік экономика мен халықаралық экономикалық қатынастар саласында жоғары білікті мамандарды дайындауға сұранысты арттырып отыр. «Экономика» бейінінің түлегі, бұл – бірегей және экономиканың барлық салаларында әрқашан талап етілетін маман, заманауи талаптарға сәйкес халықаралық қатынастар мен әлемдік экономика, сыртқы экономикалық қызмет салаларында білімді жанөжақты игерген кәсіби маман. Оқу үдерісі кезінде студенттер экономикалық пәндерден кең шоғырлы білім алу мен халықаралық экономикалық қатынастардағы әлемдік экономика саласында жоғары дайындық деңгейін игеруге мүмкіндік алады.

Әлемдік экономика аясындағы мамандар сыртқы экономикалық қызмет, валюта-несиелік және қаржы-кәсіпкерлік қызмет көрсетумен; активтер, міндеттемелер, кәсіпорынның, ұйым мен мекемелердің кірісі мен шығысы туралы ақпаратты қолдану мен қалыптастыруды қамтамасыз етумен; нысаналардың қаржы-экономикалық қатынастарын рационалды ұйымдастыруын қамтамасыз етумен; экономикалық мүдделерді қорғауда көмектесумен ~~әлемдік экономика~~ экономика көп салалы кешен ретінде әр түрлі құрылымдардың: мемлекеттік, бизнес-құрылымдар, қоғамдық әлеуметтік институттардың қызметімен қамтамасыз етеді. Олар көрсетілген еңбек нарығы секторына мамандардың кәсіби дайындық талаптарын анықтап, бәсекеге қабілеттілігіне әсер етеді. Қазіргі түлектерден терең теориялық білім ғана емес, сонымен қатар практикалық дайындық пен халықаралық экономикалық қатынастардағы әлемдік экономика саласындағы күрделі мәселелерді шешуде ат салысуы талап етіледі.

Мамандарды кәсіби дайындауда айрықша келешегі бар әдіс, ол – тәжірибеге бағытталған (дұрысын айтқанда, болашақ мамандарды даярлаудағы тәжірибелік аспектісі) әдіс болып табылады. Ол да мамандардың өндірістік қорын қолдануды қамтамасыз етеді; мандықтың негізгі пәндері аясында тәжірибешіл мамандарды мылдыру; арнайы кабинет пен басқа да нысандардың жұмыс істеуі арқылы университет негізінде өндірістік ортаға ендіру; оқу не тәжірибелік бағытталуды енгізу; оқу пәндері мен тәжірибенің

байланысы; мамандықтың заманауи талаптарына сай ақпараттық қорды ұйымдастыру.

«Экономика» мамандығының студенттерін даярлау кәсіби білім берудегі өзекті мәселелердің бірі және ғылыми әдебиеттерде кең талқыланады. Мәселенің мәнісі – мамандардың біліктілік талаптарының әркелкі түсінілуі, мамандардың міндеттері туралы жоғары оқу орнының оқытушылары мен жұмыс берушілердің түсініктері өзгеше. Қазіргі таңда СЭЖ мен әлемдік шаруашылық байланыстар аясында мамандарды даярлаудың келесідей сәйкестендірілмеген талаптары көрініс табуда:

– Маманға қойылатын талап пен түлектердің сол талаптарды орындауға деген дайындығы арасында (мамандардың қажетті кәсіби біліктілігінің қалыптасу деңгейі);

– Білім беру стандартының талаптары мен отандық педагогикалық ғылымда теоретикалық және әдістемелік қағидалардың: әлемдік экономикадағы мамандардың кәсіби біліктілігі мен кәсіби дайындық сұрақтары, толық жетілмегендігі.

Сараптамалық бөлім. Мамандардың теоретикалық және практикалық дайындығының арасындағы қатынастың оңтайлысына жету білім беру мекемелері мен кәсіпорындар арасындағы өзара тиімді келісімдер, басқаруда оң тәжірибені қолдану, ақпаратпен алмасу негізінде жүзеге асады.

Бұл жағдайда нәтижелі әрекеттестік түрі болып келесілер саналады:

- 1) өз кәсіпорындарына студенттерді мақсатты дайындау;
- 2) оқу үдерісі мен аттестациялық комиссия жұмысында компания менеджментінің қатысуы;
- 3) мастер-кларстар, кәсіби конференциялар мен вакансия жәрмеңкелерін өткізу;
- 4) атаулы стипендия сайыстарын ұйымдастыру;
- 5) тәжірибе өтетін орынмен және тәлімгермен қамтамасыз ету;
- 6) әрекеттестіктің бірлескен формалары.

Инновациялық тәсілдеме қағида ретінде, тұлғаның шығармашылық даму мен жаңашыл жетістіктер негізінде маманды дайындау негізі ретінде көрініс табады.

Инновациялық білім беру, көбіне кәсіби қызмет аясында жеке «білім беру траекториясы» негізінде жеке тұлғаның өзін өзі дамытуға деген мықты мотивацияны жасау мен шығармашылық қабілеттерін барынша дамытуға бағытталған білім беру моделі. Инновациялық білім берудің қажеттілігі қоғамдық даму парадигмасының ауысуымен, ақпараттық қоғамға көшу, нәтижесінде жұмыскердің зияткерлік қабілетіне деген талаптың жоғарылуымен байланысты. Инновациялық білім беру концепциясын жүзеге асыру білім беру бағдарламаларының мазмұны мен құрылымын, оқу үдерісінің

тері мен түрлерін сапалы өзгерту, инновациялық технологиялардың кешенді, жүйелі қолдануын қамтиды.

Жаңа әлеуметтік-экономикалық формация жағдайында мамандарды даярлау міндеттемелерінің сан қырлығы төмендегідей модельдерді жасауға алып келді:

- кәсіби даярлауда басым бағыттарды қою;
- еңбек нарығы, білім беру мекемелері, жұмыспен қамту қызмет, педагогтер мен мамандарды басқарудың жекеленген құрылымдарының тез және кең өзгеру қажеттіліктеріне қарай білім беру қызметімен қамтамасыз ету;

- кәсіби білім берудің дамуы мен реформалау үдеріс аясында ұйымның толыққандылығы мен жүйелілігін қамтамасыз ету.

О.С. Третьякова, А.С. Захарченко, Е.М. Юмашева [1] өзгермелі еңбек нарығындағы мамандарды кәсіби даярлаудың келесідей міндеттерді анықтайды:

1. Диагностикалық – студенттердің мүмкіндіктерімен мен қабілеттерін, олардың кәсіби практикалық дайындықпен қамтамасыз ету мақсатымен индивидуалды-психологиялық ерекшеліктерін анықтау.

2. Компенсаторлық – білім беру үдерісін нәтижелі жүргізу мақсатында психо-педагогикалық заманауи технологияларды оықтушылардың меңгеруі мен олқылықтарын толықтыру.

3. Бейімдеушілік – ақпараттық мәдениетті дамыту, өздігінен білім алу әдістемесі мен педагогикалық менеджментті зерттеу; әмбебап педагогикалық технологияларды білім беру бағдарламаларының мәртебесі, кәсіптік даярлау мен болашақ түлектің қызмет саласының бағыты ауысқанда кәсіби дағдысын қалыптастыру.

4. Танымдық ақпараттық, кәсіби және интеллектуалдық қажеттіліктерін қанағаттандыру.

5. Болжаулық – студенттердің шығармашылық әлеуетін анықтау, мүмкіндіктерін және дайындығын бірлескен инновациялық кәсіби қызметін ашу.

Инновациялық педагогикалық технологиялардың құрылымы мен мазмұны кәсіби оқыту мекемесіндегі оқытудың тиімділігі оқытушыларлық біліктілік деңгейі мен болашақ түлектердің кәсіби қызмет аясындағы құндылықтың бағытталуы жобаланатынын ескере отырып жасалады. Педагогикалық еңбектің қыр-сырын ескере отырып, оқытушылар оқу-танымдық, оқу-өндірістік және этикалық ақпарат жеткізу көздері, студенттердің қарым-қатынасы мен қызметін ұйымдастырушылар ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандардың аймақтық және кәсіптік мәдениет таратушылары болып табылады.

Педагогтың кәсіби біліктілігі кәсіби-пәндік және педагогикалық білімдер мен шеберлігін, тұлға аралық коммуникация дағдысына ие болу мен шығармашылыққа және т.б. дайындықты талап етеді. Кез

келген оқытушы мамандарды кәсіби даярлау концепциясын жүзеге асыруда педагогикалық кредоға айналған өзіне қажетті ойлар мен теорияларды анықтауды өзі шешеді. Мамандардың кәсіби біліктілігін қалыптастыру үдерісі айрықша нәтижеге ие болады, егер:

- маманның кәсіби маңызды қасиеттерінің негіздемесі кәсіби қызмет мазмұнының сараптама нәтижесінде анықталғанда;

- оқыту үдерісі тұлғалық, жүйелік және қызметтік амалдарға бағытталған және кәсіби біліктілікті қалыптастыру үдерісін оңтайландыруға мүмкіндік жасайтын оқытудың әдістері мен түрлерін қолдану кезінде;

- кәсіби даярлау үдерісінде модульді және контекстілі оқыту технологиялары қолданылады;

- студенттердің болашақ кәсіби қызметіндегі сәттілікті анықтайтын қажетті және маңызды кәсіби біліктілікті қалыптастыру олардың саналы қабылдау нәтижесінде болады;

- әлемдік экономика мамандарының кәсіби біліктілігін қалыптастыратын модель жасалған.

Әлемдік экономика мен халықаралық экономикалық қатынастар аясында мамандарды кәсіби даярлау бағдарламаларының инновациялық құрылымы [1]:

- жалпы кәсіптік қабілеттерін дамыту, алгоритмдерді меңгеру;
- эмоционалды тұрақтылықты, қабілетті, алгоритмдерді меңгеруді дамыту;

- кәсіби білімді толықтыру мүмкіндіктерін дамыту мен қажеттіліктерін қалыптастыру;

- кәсіби біліктіліктің жалпы білгірлікті дамыту, азаматтық ұстанымды беріктету;

- құндылықты бағытталу мен ойлау қабілеттерін дамыту мен тереңдету;

- студенттердің тұлғалық қабілеттері мен дайындық деңгейін анықтау әдістерін меңгеру;

- педагогикалық қарым-қатынас бағдарламаларын қалыптастыру мен оңтайландыру;

- жаңа дидактикалық мақсаттар қою мүмкіндігі мен оларды жүзеге асыруды ұйымдастыру, нәтижелеріне сыни баға бере білу;

- педагогикалық менеджментті игеру;

- педагогикалық ғылымның жетістіктері мен инновацияларымен жүйелі танысу.

Осындай білім беру бағдарламалары кәсіби даярлаудың мақсатына байланысты вариациялы және икемді сараптау жүргізуге мүмкіндік жасайды.

Оқыту үдеріс кезінде бұл бейіндік бағыт бойынша студенттер кәсіби деңгейде екі шетел тілін меңгереді; сыртқы экономикалық

қызмет түрлері, халықаралық есеп жүргізу әдістемесі, әлемдік интеграциялық үдерістер мен халықаралық экономикалық және саяси ұйымдар туралы білім алады; әлемдік нарықтардың даму саясаттары мен жағдайын саралауға үйренеді; шетелдік нарықтағы қызмет пен тауарларды жоғарылату технологияларын жасау; қаралық келіссөздер жүргізу, халықаралық бизнес жобаларды жүзеге асыру дағдыларына ие болады; шетелдік нарықтағы компаниялардың қызметін қолдау мақсатында бағдарламаларды әзірлеу ыңша шеберлікке ие болады; саралау, болжам жасау мен отандық ұйымдардың сыртқы экономикалық қызметін жүзеге асыруды неді; мемлекеттің сыртқы экономикалық қызметін іске асыру бағыттары мен сипаты туралы білімге дағдыланады және т.б.

Тізбектелген қызмет түрлері маманнан қызмет түрін анықтайтын және тұлғаның біртұтас дамуының жасаушы бір бөлігі болатын кәсіби біліктілік қасиеттерін талап етеді.

Зерттеу нәтижелері мен талқылау. Студенттің болашақ маман ретінде кәсіби біліктілігі ұғымының астарында осы мамандыққа қойылатын заманауи қоғам талаптарының: оқыту қызметінің сәттілігіне әсер ететін, болашақ маманға өзін өзі дамытуға толық жағдай жасайтын қасиеттері жатыр [2].

Болашақ маманның кәсіби біліктілігін қалыптастыру моделі келесідей құрауыштардан тұруы тиіс.

1. Мақсатты құрауыш белгілі нәтижеге жетуді көздейді, ол жоғары оқу орнындағы маманды даярлауға бағытталған, – осы модельдің мазмұнды-технологиялық құрауышына кіретін сәйкес педагогикалық жағдай жасау арқылы мамандардың кәсіби біліктілігін қалыптастыру (коммуникативті қабілет, белсенділік, шығармашылық ойлау, дербестік, бар ақпаратқа болжам жасау мен саралау қабілеті және т.б.)

2. Қызметтік құрауыш.

3. Мазмұнды құрауыш жалпы кәсіби блокқа кіретін пәндермен көрсетілген. Кемшіліктерді толықтыру, білімді, қабілет пен дағдыларды өзектендіру мен жүйелеу, қажетті қасиеттерді қалыптастыру – пәндердің мақсаты. Пәндердің құрылымы бір-бірімен байланысты блоктар мен модульдер түрінд көрсетілген, олардың ішінде теоретикалық, тәжірибелік блоктар мен «Өзіндік жұмыс» блогын атап өтуге болады.

4. Технологиялық құрауыш болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін қалыптастырудың нәтижелі үдерісіне әсер ететін оқытудың түрлері, құралдары мен әдістері (түсіндіру, материалдың лелік талдауы, зерттеу жұмысы, кәсіби қызметті модельдеу мен састыру, кәсіби қызметтегі белгілі бір жағдайларды саралау) гімен қамтамасыз етіледі. Осы сынды оқытудың әдістері мен амалдарының пәннің жұмыс жоспарына қосылуы оқытудың түпкі ты – қалыптасқан қоғамдық әлеуметтік-экономикалық қатынастар

жүйесіндегі қабілеттер мен дағдыларды, білімін нәтижелі қолдана алатын дипломы бар маман жасауға мүмкіндік жасайды.

5. Сынақ құраушы мамандардың кәсіби біліктілігінің қалыптасуы деңгейін анықтау негізінде өлшемдерді белгілеуге көмектеседі. Қызметкерлердің кәсіби біліктілігінің қалыптасуы белгілері коммуникативті (іскери қарым-қатынастың ұйымдастырушылық, коммуникативті, ұйымдастырушылық дағдылары); когнитивті-жасампаз (шешім қабылдаудағы дербестік, бар ақпаратты қызметке бағыттау қабілеті); құндылықты (кәсіби қызмет мақсатын түсіну, өзінің құндылықтары мен қарым-қатынас жүйесін пайымдау) болып табылады.

«Өлемдік экономика» мамандығының жоғары кәсіби білім беру мемлекеттік стандарттарын саралу негізінде келесідей біліктілік топтарын сипаттайық [3]:

– маманның коммуникативті біліктілігі: адамдармен жұмыс істеу қабілеті мен икемділігі (тіл табысу, өзін-өзі басқару, іс-әрекет икемдігі, адамның ішкі жағдайына баға бере алуы); эмоционалды; сыпайылығы, төзімділігі; ізеттілігі, әдептілігі; экстраверттігі; ұйымдастырушылық қабілеті (көндіру қабілеті, белсенділік, көш-басшылыққа ұмтылыс); эмоционалды тұрақтылық; эмпатия.

– маманның креативті біліктіліктері: танымдық белсенділік, ақпаратты қабылдау мен тез өңдеу қабілеті; әр аумақтардан жиналған мәліметтерді құрастыра алуы; болжам жасау қабілеті; шешім қабылдаудағы дербестік; өз идеяларын іске асыра алуы; белсенділік; берілген жағдайларда әрекет ете алу қабілеті.

– құндылықты – мағыналық (құндылықты) біліктіліктер: қызметке деген қарым-қатынасы (табандылық, шыдамдылық, жауапкершілік, адамгершілік, жұмыскерлік, тәртіпке бағыну, орындаушылық және өз қызметіне қанағаттануы); өзін дұрыс бағалай алуы [4].

Қортынды. Маманның кәсіби біліктілігінің қалыптасуы үдерісінің нәтижелілігі келесідей педагогикалық жағдайлармен байланысты:

1. Мақсатты (болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін нәтижелі қалыптастыру үшін оқытудың мазмұнды, әдісті, технологияларды жинақтау).

Мақсатты жағдайды жүзеге асыру жалпы кәсіби блок бағдарламаларын қайта қарауды, мамандардың кәсіби біліктілігін нәтижелі және мақсатты қалыптастыруға мүмкіндік беретін пәннің мазмұнын жасауды қажет етеді. Мемлекеттік білім беру стандарттарының, берілген блок бағдарламалары саралауының нәтижесінде олардың мазмұны студенттердің пән бойынша көбіне жүйеленген және бірізді теоретикалық білімді меңгеруіне бағытталғандығын анықтауға болады.

2. Мазмұнды (маманға қойылатын талаптарды ескере отырып, жалпы кәсіби блок пән бағдарламаларын қайта жасау; болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін мақсатты қалыптастыратын, студенттердің болашақ мамандыққа деен оңтайлы көзқарасы мен өзіндік кәсіби біліктілігін арттыруға деген ұмтылысын оқу үдерісіне енгізілген пәндерді жасау мен енгізу).

3. Технологиялық (тұлғалық даму идеясын іске асыру, маманның кәсіби біліктілігін белсенді оқыту әдістерін қолдана қалыптастыру үдерісін құрастыру, кәсіби қызметті модельдеу).

Болашақ қызметтің болашағын көру үшін алғышарттарын жасау ұйымның арнайы ерекшеліктері мен кәсіби оқытудың мазмұнымен анықталады. Олардың қатарына тәлімгерлердің танымдық қабілеттерін дамыту қажеттілігі және ұдайы кәсіби білімді толықтыру мен шыңдау, ой-өрісін арттыру жатады. Оқу үдерісінде кәсіби бағытталған технологияларды қолдану, кәсіби қызметке ұқсастырылған әдісті қолдану, өндірістік жағдайларды саралау «әлемдік экономика» мамандығы студенттерін кәсіби даярлауының маңызды компоненті болып табылады. Бұл кәсіби қызмет аясында танымдық мотивацияға ынталандырады, нәтижесінде студенттердің болашақ кәсіби қызметінде жетістікке әкелетін тұлғалық қасиеттерді қабылдауына итермелейді [5].

Болашақ мамандыққа деген қатынас көбіне оқу жұмысының сипатына байланысты, көптеген зерттеушілердің айтуы бойынша, осылай болашақ кәсіби қызмет қалыптасуы қажет. Оқу үдерісін ұйымдастыру тәлімгердің студент позициясынан маман позициясына, кейін «оқу қызметінің кәсіби қызметке трансформациялануына» өтуін қамтамасыз етуі қажет [6].

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Третьякова, Т.Н. Проблемы инновационного подхода к управлению профессиональной подготовкой студентов / Т.Н. Третьякова PRINT&P21DBN=CAT&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=1&S21P03=A=&S21STR

2. Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Высшее образование, Бакалавриат Основные положения ГОСО РК 5.04.019-2011 http://neu.kz/kz/system/files/documents/goso_rk_5.04.019-2011.pdf-2011

3. Ксенжик Г.Н. «Инновации в системе высшего и послевузовского образования РК», Электронный научный журнал «edu.e-history.kz» № 5, 01 января 2016 г. <http://edu.e-history.kz/ru/publications/view/361>

4. Рыбалко Т.В. Инновационные подходы в формировании основ нравственности и повышения качества подготовки кадров и студентов в Республике Казахстан. Журнал «Теория и практика инновационного менеджмента: отечественный и зарубежный опыт», Караганда, 2013. – С. 21-26 <http://articlekz.com/article/6359>

5. Мировая экономика и международный бизнес: учебник / кол. авторов; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В. В. Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р. К. Щенина. 5-е изд., стер. – М.: КНОРУС, 2018. – 688 с.

6. Михайлов О.В. Основы мировой конкурентоспособности / О.В. Михайлов М.: Изд-во «Познавательная книга плюс». 1999. – 592 с.

Ш.З. Заманбеков¹, кандидат экономических наук, профессор

Н.Е. Дабылтаева², кандидат экономических наук, доцент

^{1,2} Казахский Национальный Женский Педагогический
Университет, г. Алматы, Казахстан

Основы профессиональной инновационной подготовки специалистов в области Внешнеэкономической деятельности и мирохозяйственных связей

Аннотация. Статья предназначена для подтверждения необходимости формирования инновационной системы специалистов, основанной на ориентировании компетенций и опыта в соответствии с современными условиями внешнеэкономической деятельности и мирохозяйственных связей. Цель инновационных образовательных программ высших учебных заведений – улучшение связей с будущей деловой (профессиональной) квалификацией. Специалисты в области мировой экономики оказывают внешнеэкономическую деятельность, валютно-кредитные и финансово-предпринимательские услуги; активов, обязательств, доходов и расходов предприятий, организаций и учреждений; обеспечением рациональной организации финансово-экономических отношений объектов; содействием в защите экономических интересов.

Наиболее перспективным методом профессиональной подготовки является практико-ориентированный подход (иными словами, практический аспект подготовки будущих специалистов). Предусматривается использование производственного персонала специа-

листами при обучении; мобилизация опытных специалистов по основным дисциплинам специальности; интеграция в производственную среду университета за счет использования специализированных кабинетов и других объектов; введение практической направленности в учебные дисциплины; связь предметов и практики; организация информационной базы в соответствии с современными требованиями специальности.

Подготовка студентов по специальности «Экономика» является одним из ключевых вопросов профессионального образования и широко обсуждается в научной литературе. Суть проблемы заключается в том, что разные интерпретации квалификационных требований у специалистов разные, а также у преподавателей и работодателей университета об обязанностях специалистов. В настоящее время существуют следующие унифицированные требования к подготовке специалистов в области внешнеэкономической деятельности и мирохозяйственных связей.

Ключевые слова: инновационное образование, инновационные образовательные программы, модель социального партнерства, практико-ориентированный подход, компетентностный подход.

Zh.Z. Zamanbekov¹, candidate of economic Sciences, Professor
N.E. Dabylytayeva², candidate of economic Sciences, associate Professor
^{1, 2} Kazakh National Women's Pedagogical University,
Almaty, Kazakhstan

Fundamentals of professional innovative training of specialists in the field of Foreign economic activity and world economic relations

Abstract. The article is intended to confirm the need for the formation of an innovative system of specialists based on the orientation of competencies and experience in accordance with modern conditions of foreign economic activity and world economic relations. The goal of innovative educational programs of higher education institutions is to improve the relationship with future business (professional) qualifications. Specialists in the field of world economy provide foreign economic activity, currency and credit, financial and business services; assets, liabilities, income and expenses of enterprises, organizations and institutions; ensuring the rational organization of financial and economic relations of objects; assistance in the protection of economic interests.

The most promising method of professional training is the practice-oriented approach (in other words, the practical aspect of training future specialists). It provides for the use of the production staff of specialists in

training; mobilization of experienced professionals within the main disciplines of the specialty; integration into the university-based production environment through the use of specialized cabinets and other facilities; introduction of practical orientation to academic disciplines; connection of academic disciplines and practice; organization of information base in accordance with modern requirements of the specialty Preparation of students majoring in Economics is one of the key issues in vocational education and is widely discussed in the scientific literature. The essence of the problem is that different interpretations of the qualification requirements of the specialists are different, as well as the teachers and employers of the university about the responsibilities of the specialists. At present, there are the following unified requirements for training specialists in the field of foreign economic activity and the world economic relations.

Key words: innovative education, innovative educational programs, social partnership model, practice-oriented approach, competence approach.

ҚАЗҰУ – САПАЛЫ БІЛІМНІҢ ҚАЙНАР КӨЗІ

Әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті – әлем елдері мойындаған, көшбасшы, білікті кадрларды даярлайтын терең білім мен өнегелі тәрбие ордасы. Бүгінде түлеп ұшқан әрбір түлектің кеудесіне үміт отын сеуіп, жүрегіне жылу ұялатқан ҚазҰУ – не 86 жыл толды. Осынау сеңгірлі сексеннің шыңына шығып, талай биікті бағындырған білім ордасында болашақтың іргетасын берік қалайтын білікті де білімді, жан-жақты мамандар даярланып келеді.

Іргетасы 1934 жылы қаланған Әл Фараби атындағы ҚазҰУ баршаның көзайымына айналып үлгерді. Оған дәлел – көз тартар әсем табиғатымен, жанға жайлы жатақханасымен, жаңа технологиялық құрал-жабдықтармен жасақтандырылған оқу корпустарымен, демалыс саябақтарымен айрықша көзге түсетін – ҚазҰУ қалашығы. Расымен де, осындай жан-жақты ресурстармен қамтамасыз етілген қалашықты елемей өтуге болмайды.

Бүгінгі таңда ҚазҰУ тек ҚР және ТМД жоғарғы оқу орындары арасында ғана емес, халықаралық рейтингтерде де көшбасшы орындарға ие. ҚазҰУ соңғы бес жылда «QS WUR» рейтингісінде 400-ден астам позицияға көтерілді. Әлемдік тәжірибеде бірде-бір жоғары оқу орны осындай өсу серпініне қол жеткізе алмаған. Университет әлемнің 800 үздік университеттерінің ішінде 210 орынды иеленіп, үздік 250-ге енген Орталық Азия мен Қазақстанның алғашқы оқу орны. ТМД елдері арасында ҚазҰУ бұл рейтингте Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті және Санкт-Петербург мемлекеттік университетінен кейінгі үшінші орын алады. Айта кету керек, рейтингте қазақ университеті тек ТМД-ға мүше мемлекеттердің ғана емес, сонымен қатар Шығыс және Орталық Еуропаның жалғыз өкілі болып табылады.

ҚазҰУ еліміздің жетекші университеті ретінде еліміздің Тұңғыш Президенті – Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев қойған маңызды мемлекеттік міндеттерді жүзеге асыру бойынша мақсатты түрде жұмыс істейді. QS сарапшыларының ұсынысы бойынша ҚазҰУ-дың тәжірибесін әлемнің жетекші университеттері зерттейді. Бұл көрсеткіш білім мен ғылымның әлемдік нарығында университетіміздің жоғары бәсекеге қабілеттілігінің айқын дәлелі болып табылады.

Бүгінгі таңда университет қабырғасында 25 мыңнан астам болашақ кадрлар дәріс алып келеді. Осыған сәйкес оқу ордасында жоғары санатты, тәжірибелі, білімді, еңбегі сіңген профессорлар, доценттер, кандидаттар, ұстаздар әр дәрісін студенттердің қызығушылықтарын арттыру мақсатында ерекше түрде өткізеді. Бұл да ертеңгі болашақ иесінің жан-жақты тәрбиеленіп өсуіне кепілдік береді. Сондай-ақ, оқулықтармен толық қамтамасыз ететін кітапханада электронды жүйеде де тапсырыс беруге болады. Бұл мүмкіндік студенттердің технологиялық құрылғыларды жетік меңгеруімен қатар, уақытын үнемдеуге көмектеседі.

Университетімізде оқу жүйесі Болон үдерісі бойынша жүзеге асырылады. Әр студент өз логині, паролі арқылы кез келген уақытта оқу үлгерімімен таныс бола алады. Сонымен қатар, қосымша тапсырмаларды, қажетті материалдарды, дәрістің қысқаша сипаттамасын лезде электрондық журнал арқылы көре алады.

Инновациялық жобаларға құштар, заман ағымынан қалмауға тырысатын студенттер үшін әр факультетте бизнес-инкубаторлар, университетте технопарк қызмет етеді.

Әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті – адамгершіліктің дәні егілген, жастық шақтың естен кетпес, мәңгілік мекені болып қалмақ. Осындай сан мүмкіндіктерге толы ҚазҰУ-нің студенті атану – асқақ арман, үлкен бақыт, зор мәртебе. Сондықтан біз үшін бұл үлкен абырой!

Г.Е. Касенова¹, кандидат экономических наук, и.о. доцента
А.К. Сагинбаева², магистрант 2го курса, Высшая школа экономики и бизнеса,
Казахский национальный университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

РОЛЬ КАЗАХСТАНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ АЛЬ-ФАРАБИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Лауреаты Нобелевской премии Г. Беккер и Т. Шульц, еще в конце 50-х годов прошлого века особо выделили понятие человеческого капитала как образовательную составляющую, оказывающую мощное воздействие на развитие экономики, согласно которому образование можно рассматривать как капитал, поскольку оно позволяет получить в будущем удовлетворение и повысить доходы. При этом Т. Шульц относит к инвестициям в человеческий капитал не только «прямые затраты на образование в средних и высших учебных заведениях, но и самообразование, повышение опыта на работе, а также капиталовложения в сферу образования, науки и здравоохранения» [1].

По данным Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) увеличение срока обучения для жителей определенной страны лишь на год приводит к росту ее валового внутреннего продукта (ВВП) на 3-6%. Повышение расходов на образование на 1% ведет к увеличению ВВП страны на 0,35%. Уже давно мировая практика рассматривает государственные расходы на развитие образования как очень доходные инвестиции. Поэтому в Послании Президента РК «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» предусматривается: «В течение 5 лет необходимо довести расходы на образование, науку и здравоохранение из всех источников до 10% от ВВП» [2].

Таким образом качественные показатели человеческого капитала любой страны на сегодняшний день в значительной степени зависят от качества высшего образования страны. В этой связи важное место в истории становления и развития суверенного и независимого Казахстана занимает один из самых старейших и ведущих многопрофильных высших учебных заведений Казахстана как Казахский национальный университет имени аль-Фараби.

История создания Казахского национального университета им. аль-Фараби начинается с 1934 года, когда на базе биологического, химического и физико-математического факультетов был создан университет имени С.М. Кирова.

С момента создания до сегодняшнего дня университет занимает важную роль в общественно-политической и экономической жизни Казахстана. В этом университете учились и трудились многие видные деятели Казахстана как Ауэзов М.О., Тажибаев Т.Т., Бекмаханов Е.Б. и множество других известных учёных, топ-менеджеров и общественно-политических деятелей.

Одним из действенных инструментов обеспечения качества подготовки кадров являются показатели казахстанских вузов в национальных и мировых рейтингах.

Рейтинг лучших университетов мира (QS World University Rankings) по версии британской консалтинговой компании Quacquarelli Symonds (QS) рассчитывает позиции мировых университетов по шести критериям. Это – Академическая репутация – 40%; Репутация среди работодателей – 10%; Соотношение преподавательского состава к числу студентов – 20%; Индекс цитируемости – 20%; Доля иностранных студентов – 5%; Доля иностранных преподавателей – 5%.

В рейтинге QS WUR-2020 КазНУ им. аль-Фараби занял 207 место [4].

В соответствии со статьей 43 Закона РК «Об образовании» казахстанские вузы вправе создавать филиалы в иностранных государствах. КазНУ им. аль-Фараби имеет представительства в Иорданском университете, Пекинском университете

иностранных языков, Стамбульском университете и в Университете Карачи (Турция).

В рейтинге QS WUR-2019 было отмечено 10 казахстанских вузов (табл. 1)

Таблица 1 – Позиционирование казахстанских вузов в рейтинге QS

годы	Топ 200+	Топ 300+	Топ 400+	Топ 500+	Топ 601+	Топ 701+
2015	КазНУ им. аль-Фараби (275)	ЕНУ (371)		КазНТУ им. К. Сатпаева (551-600)	КазНПУ им. Абая (601-650)	КБТУ КарГУ им. Букетова, КазАТУ им. С. Сейфуллина, КазУМОиМЯ им. Абылай хана - ЮКГУ им. М. Ауэзова
2016	КазНУ им. аль-Фараби (236)	ЕНУ (345)	КазНИТУ им. К. Сатпаева	КазНПУ им. Абая	ЮКГУ им. М. Ауэзова КБТУ (651-700)	КарГУ им. Букетова, КазУМОиМЯ им. Абылай хана
2017	КазНУ им. аль-Фараби (236)	ЕНУ (336)	КазНИТУ им. К. Сатпаева КазНПУ им. Абая	ЮКГУ им. М. Ауэзова	КарГУ им. Букетова КБТУ	КазУМОиМЯ им. Абылай хана (801+)
2018	КазНУ им. аль-Фараби (220)	ЕНУ (394)	КазНИТУ им. К. Сатпаева (464) КГУ им. М. Ауэзова (480) КазНПУ им. Абая (481)		КарГУ им. Букетова КазНАУ КБТУ	КарГТУ (751-800) КазУМОиМЯ им. Абылай хана (801+)

Программа привлечения зарубежных ученых в вузы Казахстана за счет бюджетных средств стартовала в 2009 году. В период с 2009-2018 годы к образовательной деятельности привлечено 10 784 зарубежных преподавателей.

Согласно данным аналитического отчета по реализации принципов Болонского процесса в Республике Казахстан по количеству привлеченных зарубежных партнеров лидируют КазНУ им. аль-Фараби (172), МКТУ им. Яссави (43), ЕНУ им. Л.Н. Гумилева (27 человек).

Программа привлечения к управлению казахстанскими вузами зарубежных специалистов реализуется с 2016 года. Всего в период 2016-2018 годы в казахстанских вузах работали 80 зарубежных топ-менеджеров.

По состоянию на декабрь 2018 года в 27 вузах Казахстана работают 33 зарубежных топ-менеджера из 21 страны. Это такие страны как Австралия, Нидерланды, Пакистан, Канада, Словакия, Индия, Польша, Южная Корея, Швеция, Франция, США, Великобритания, Болгария, Чехия, Португалия, Латвия, Сингапур и др. Иностранные топ-менеджеры привлекаются к управлению казахстанскими вузами в среднем от 4 до 10 месяцев.

Отмечается активная работа зарубежных топ-менеджеров таких вузов как Алматинский университет энергетики и связи, AlmaU, КазНУ им. аль-Фараби, Кызылординский государственный университет им. Коркыт-ата, КБТУ.

В разрезе вузов наибольшее количество кандидатов наук и педагогов-магистров работают в КазНУ им. аль-Фараби (1 057/643 чел.), КазНМУ им. Асфендиярова (880/469 чел.), ЕНУ им. Л. Гумилева (578/535 чел.).

Для высшей школы Казахстана онлайн-образование становится новым этапом развития. С 2018 г. онлайн-образование начало приобретать большую значимость ввиду отмены заочного обучения и перехода на дистанционное. Вузы, осознающие высокую конкурентоспособность зарубежных университетов с высокой степенью автономии, уже активно внедряют онлайн-обучение в образовательный процесс. Казахский национальный университет имени аль-Фараби предлагает свыше 40 онлайн-курсов по 15 направлениям с охватом 16 тыс. человек.

Казахский национальный университет им. аль-Фараби включает 7 исследовательских институтов и технопарк

КазНУ им. аль-Фараби является ведущим учреждением системы высшего образования Республики Казахстан и одним из ведущих университетов Центральной Азии. Будучи старейшим университетом в регионе, в 2019 году КазНУ им. аль-Фараби отметил 85-летний юбилей. Сегодня КазНУ им. аль-Фараби насчитывает среди своих выпускников не только лучших казахских ученых, но и множество министров, акимов, топ-менеджеров, членов парламента, генеральных директоров Национальных институтов развития, корпорации и олимпийских чемпионов. Несколько всемирно известных ученых, включая лауреатов Нобелевской премии – таких как Джон Форбс Нэш, Финн Э. Кидланд, Роджер Д. Корнберг, Кристофер Писсаридес и Мюррей Гелл-Манн – прочитали серию лекций студентам КазНУ им. аль-Фараби.

КазНУ им. аль-Фараби является лидером Национального рейтинга среди вузов Казахстана. Университет стал первым лауреатом премии Президента Республики Казахстан «За достижения в области качества» и лауреатом премии Содружества Независимых Государств (СНГ) за достижения в области качества и услуг в истории страны. КазНУ им. Аль-Фараби занимает 11 место в рейтинге университетов развивающихся стран Европы и Центральной Азии. Университет является членом следующих международных организаций: Международной ассоциации университетов, Европейского общества инженерного образования, Международной ассоциации обмена студентами для получения технического опыта и Международной ассоциации по академическому ранжированию и совершенствованию, а также сотрудничества между Индией и США для Инженерное образование.

Университет первым среди университетов Центральной Азии присоединился к программе ООН «Академическое влияние» (UNAI) и стал Глобальным центром UNAI по устойчивому развитию, направленному на поддержку 10 международно-признанных принципов ООН. В сотрудничестве с Информационным офисом ООН в Казахстане КазНУ им. аль-Фараби присоединился к движению «Глобальная модель ООН» и создал свою ведущую программу под руководством студентов «Модель ООН – Новый Шелковый путь». В мае 2018 года КазНУ им. аль-Фараби запустил Институт устойчивого развития им. Пан Ги Муна для координации всей учебной и исследовательской деятельности исследователей и преподавателей в области устойчивого развития и зеленой экономики. Студенты КазНУ им. аль-Фараби показали лучшие результаты на Олимпийских играх в Пекине-2008, Лондоне-2012 и Рио-2016.

Университет прошел первую государственную аттестацию и оправдал свое право осуществлять академическую деятельность по всем специальностям на всех уровнях. Все программы бакалавриата и магистратуры КазНУ аккредитованы по программам аккредитации, таким как ASIIN, FIBAA, AQ, ACQUIN. В 2015 году в университете открылся новый факультет – Факультет медицины – Высшая школа здравоохранения.

КазНУ им. аль-Фараби включает 16 факультетов, колледж, институт повышения квалификации, 7 научно-исследовательских институтов, 25 специализированных диссертационных советов по защите докторских диссертаций по 67 спе-

циальностям, в университете проходят обучение более 20 тысяч студентов, магистрантов и докторов. В научную инфраструктуру входят также 11 центров.

В настоящее время в КазНУ им. аль-Фараби действуют 15 школ, предлагающих 82 программы бакалавриата, 102 магистратуры и 63 докторантуры в области инженерных наук, естественных наук, гуманитарных и социальных наук, медицинских наук и экономики. КазНУ им. аль-Фараби охватывает широкий спектр фундаментальных и прикладных исследований, которые проводятся в 8 научно-исследовательских институтах, 25 центрах, 2 лабораториях национального уровня и в региональном технопарке. В 2020 году университет планирует установить суперкомпьютер – крупнейший в центрально-азиатском регионе.

В 2018 г. в рамках программы развития исламского финансирования в Республике Казахстан на базе кафедры «Финансы» Высшей школы экономики и бизнеса КазНУ им. Фараби была открыта специальность по подготовке магистрантов в области исламских финансов, а также 15 мая 2019г. в ВШЭИБ КазНУ им. аль-Фараби состоялось торжественное открытие уникального Центра Исламских финансов в сотрудничестве с Международным финансовым центром Астана и Катарским Университетом Хамад Бин Халифа.

Основой создания научно-образовательного Центра Исламских Финансов послужили инициативы Международного финансового Центра Астана по подготовке кадров в сфере исламских финансов и современных финансовых технологий. Образовательные программы были разработаны совместно с ведущим университетом Хаммад Бин Халифа (Катар, Доха) – лидером в сфере исламского финансирования, и адаптированы требованиям реального сектора при поддержке Международного финансового Центра Астана.

– ВШЭИБ было создано в 1949 году. На базы факультета экономики в 1963 году был создан Алма-Атинский института народного хозяйства (ныне Университет Narxoz»;

– ВШЭИБ ежегодно выпускает 500 специалистов в сфере экономики и бизнеса, менеджмента и маркетинга, финансов и бухгалтерского учета;

– Профессорско-преподавательский состав ВШЭИБ насчитывает 20 докторов наук, 45 кандидатов наук и 10 PhD;

На сегодняшний день ВШЭИБ является старейшим центром в Республике Казахстан по подготовке высококвалифицированных кадров, магистров и PhD по широкому кругу экономических специальностей. За период своей 70-летней истории ВШЭИБ выпустила более 15 000 специалистов экономического профиля, 270 кандидатов и докторов наук, 2000 магистров и PhD [5].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Shultz T. Investment in Human Capital. – N.Y.; London, 1971 -P.26-28.
2. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни». 5 октября 2018 г. / akorda.kz. (Дата обращения: 10.11.2018)
3. Аналитический отчет по реализации принципов Болонского процесса в Республике Казахстан, 2018 год. – Астана: Центр Болонского процесса и академической мобильности МОН РК, 2018. 64 с.
4. <https://www.topuniversities.com/universities/al-farabi-kazakh-national-university>
5. Казахстан в мультиполярном мире: экономические сценарии» Международная конференция под таким названием прошла в КазНУ имени аль-Фараби, Наталья Вержбицкая, 11.04.2019 <http://vecher.kz/incity/kazakhstan-v-multipolyarnom-mire-ekonomicheskie-stsenarii>

Авторлар туралы мәлімет

Асилова А.С. – экономика ғылымдарының кандидаты, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Барышева С.К. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, Тұран Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Гулимбетова Р.У. – докторант, Каспий Қоғамдық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Дабылтаева Н.Е. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Даулиева Г.Р. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Жакамбаева Н.Е. – магистрант, Экономика және бизнес жоғары мектебі, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Жубаназарова А.С. – магистрант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Заманбеков Ш.З. – экономика ғылымдарының кандидаты, профессор, Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Касенова Г.Е. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент м.а., әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Кожамет Е.Н. – магистрант, Д.А. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы, Алматы қ., Қазақстан

Максут Ш. – магистрант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Насыров Д.Б. – «НН» ЖК-тің бухгалтері, Алматы қ., Қазақстан

Сагинбаева А.К. – магистрант, Экономика және бизнес жоғары мектебі, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Сапарова Г.Т. – экономика ғылымдарының кандидаты, доцент, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Турарова А.М. – докторант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Турдыбекова Л.К. – магистрант, Халықаралық Бизнес Университеті, Алматы қ., Қазақстан

Хан С. – студент, Нингсия университеті, Хунань провинциясы, Қытай Халық Республикасы

Хе Ю.С. – магистрант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті, Алматы қ., Қазақстан

Сведения об авторах

Асилова А.С. – кандидат экономических наук, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Барышева С.К. – кандидат экономических наук, доцент, Университет Туран, г. Алматы, Казахстан

Гулимбетова Р.У. – докторант, Каспийский Общественный Университет, г. Алматы, Казахстан

Дабылтаева Н.Е. – кандидат экономических наук, и.о. доцента, Казахский Национальный Женский Педагогический Университет, г. Алматы, Казахстан

Даулиева Г.Р. – кандидат экономических наук, доцент, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Жакамбаева Н.Е. – магистрант, Высшая школа экономики и бизнеса, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Жубаназарова А.С. – магистрант, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Заманбеков Ш.З. – кандидат экономических наук, профессор, Казахский Национальный Женский Педагогический Университет, г. Алматы, Казахстан

Касенова Г.Е. – кандидат экономических наук, и.о. доцента, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Кожакмет Е.Н. – магистрант, Евразийской юридической академии имени Д.А. Кунаева, г. Алматы, Казахстан

Максут Ш. – магистрант, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Насыров Д.Б. – бухгалтер ИП «НН», г. Алматы, Казахстан

Сагинбаева А.К. – магистрант, Высшая школа экономики и бизнеса, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Сапарова Г.Т. – кандидат экономических наук, доцент, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Турарова А.М. – докторант, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби,

Турдыбекова Л.К. – магистрант, Университет Международного Бизнеса, г. Алматы, Казахстан

Хан С. – студент, Университет Нингся, провинция Хунань, Китайская Народная Республика

Хе Ю.С. – магистрант, Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби, г. Алматы, Казахстан

Информация о членах редакционной коллегии

Узан Искаков (Казахстан) – заслуженный деятель РК, член Евразийской ассоциации оценки качества образования, доктор экономических наук, профессор

Асан Сатмурзаев (Казахстан) – доктор экономических наук, профессор

Жанар Аубакирова (Казахстан) – доктор экономических наук, профессор

Валентина Бондаренко (Россия) – кандидат экономических наук, ведущий научный сотрудник Института экономики РАН, академик РАЕН и МАЕБ, директор Международного фонда Н.Д. Кондратьева

Петя Колева (Франция) – доктор PhD

Айгуль Садвакасова (Казахстан) – доктор экономических наук, профессор, президент Высшей школы бизнеса «ЕврАзия»

Ерканат Темирханов (Казахстан) – доктор экономических наук, профессор

Жангельды Шимшиков (Казахстан) – кандидат экономических наук, профессор, директор Центра социально-экономических исследований – филиала РКП «Институт Экономики» КН МОН РК

Раушан Азбергенова (Казахстан) – кандидат экономических наук, доцент

Салима Барышева (Казахстан) – кандидат экономических наук, доцент

Требования к содержанию и оформлению статей

Научно-практический журнал «Транзитная экономика» является одним из ведущих периодических научных изданий Республики Казахстан по экономическим наукам, издается с июля 1997 года, имеет свою стабильную аудиторию.

Журнал рассчитан на работников ВУЗов и научных учреждений, магистрантов и докторантов, государственных и общественных деятелей, руководителей органов управления, финансовых структур. В редакционный совет входят ведущие ученые-экономисты Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья.

Основные разделы журнала «Транзитная экономика»:

- ВОПРОСЫ ТЕОРИИ
- ГЛОБАЛЬНАЯ И РЕГИОНАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ
- МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА
- ИНСТИТУТЫ И ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ

Журнал осуществляет прием научных статей для публикации от преподавателей ВУЗов, научных работников, экономистов-практиков и докторантов.

Условия размещения публикаций в журнале

Для публикации в журнале «Транзитная экономика» принимаются статьи на казахском, русском и английском языках, содержащие ранее не опубликованные проблемные, обзорные, дискуссионные статьи в области экономических наук.

К оформлению статей предъявляются следующие требования

Предлагаемые к публикации статьи должны отражать научную новизну, практическую ценность исследуемой проблемы, содержать глубокий экономический анализ, заканчиваться аргументированными выводами, предложениями авторов. Необходимо соблюдать единообразие терминов, обозначений, условных сокращений и символов, избегать повторов.

Объем статьи, включая список литературы, таблицы и рисунки с подрисуночными надписями, аннотации, не должен превышать 15 страниц печатного текста. Минимальный объем статьи – 5 страниц.

На первой странице указывается Международный рубрикатор научно-технической информации (МРНТИ) – слева в верхнем углу; далее на языке статьи.

Аннотация дается в начале текста на том языке, на котором цитируется статья (150-200 слов). Аннотация на казахском и английском языках. Перед каждой аннотацией написать фамилию и инициалы, название статьи на соответствующем языке аннотации. Ключевые слова на казахском, русском, английском языках внизу аннотации на соответствующем языке аннотации.

Аннотация является кратким изложением содержания научного произведения, дающая обобщенное представление о его теме и структуре.

Ключевые слова должны обеспечить наиболее полное раскрытие содержания статьи. Для каждого конкретного материала задайте 5-6 ключевых слов в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке.

Авторы, информация об авторах, название статьи, аннотация и ключевые слова указываются на 3-х языках.

Литература приводится в порядке цитирования в конце статьи. В тексте указать ссылки на литературу в квадратных скобках.

Статьи публикуются казахском, русском, английском языках

Последовательность представления материала:

- МРНТИ;
- название статьи;
- инициалы и фамилия автора;
- ученая степень, ученое звание, почетное звание;
- должность, место работы;
- контактная информация, которая может быть размещена в открытом доступе (для каждого автора: e-mail, город, страна проживания), а также контактные телефоны для связи с редакцией журнала;
- расширенная, структурированная аннотация (на трех языках) 150-200 слов;
- ключевые слова (на трех языках не более 5, строчными буквами, через запятую);
- текст статьи (рисунки и, таблицы и т.д.) (кроме обзорной) должен включать следующие разделы: введение, экспериментальная часть, результаты и обсуждения, заключение, список использованных источников;
- список использованных источников (не менее 5).

Статьи, оформление которых не соответствует указанным требованиям, к публикациям не принимаются. Статьи будут приниматься к публикации после тщательного отбора. Редакция оставляет за собой право сокращать статьи и вносить поправки.

Текст статьи должен быть набран на компьютере в формате doc (MicrosoftWord 97/2000; XP 2003), шрифт текста – Times New Roman, формат бумаги А4, размер кегля – 12 пт. Межстрочный интервал – одинарный. Выравнивание по ширине. Абзацный отступ – 0,8 см. Поля верхнее – 2, нижнее – 2, левое – 2, правое – 2.

Статьи не должны быть перегружены рисунками и графиками.

В таблицах, рисунках, формулах не должно быть разночтений в обозначении символов, знаков. Рисунки должны быть четкими, чистыми. На рисунки и таблицы в тексте должны быть ссылки.

Редакция журнала не несет ответственность за содержание статьи, за несоответствие текста и литературы, за источники, использованные в тексте статьи. Редакция журнала надеется на компетентность, профессионализм и ответственность авторов статьи за содержание текста и литературы статьи.